Hayat

TARİH

MECMUASI

Sayı: 5

Haziran 1966 • 250 Kuruş

1966 Yılında En Az 6 Milyon Liralık İkramiyeler

İKRAMİYELİ

Aile

CÜZDANI

İLE YUVA SAHİBİ OLABİLİRSİNİZ

Apartman daireleri, elli bin liralar, yüz bin liralar kazanmak için bir İkramiyeli Aile Cüzdanı hesabı açtırınız.

YAPI ve KREDİ BANKASI

Yavuz'u Türkiye'ye getiren Amiral Souchon.

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Mimar Sinan'ın Hâtıraları 4
Çamlar Altında Musahabe 12
Tarihin En Eski Ticaret Merkezi 17
Türkiyat Enstitüsü 20
Eski İstanbul Kahveleri 22
İbni Battûta, Hind Padişahının Sarayında 28
Budin Beylerbeyisi Arslan Paşa 33
İstanbul'un Dünü ve Bugünü 36
Yıldız Sarayı Röportajı 38
Eyüp Camii 48
Aya Seyahat 56
Osmanlı Şehzâdelerinin Vilâyeti: AMASYA 61
Tarihe Akan Bir Ay 65
Viyana'daki Yeniçeri 66
Türk Güreşi'nin Tarihi 68
Amiral Dönitz'in Hâtıraları 74
Kırk Yıl Önceki Kıbrıs 81
Deniz Dibi Efsaneleri 86
Bir Asır Önce 91
Çizgilerle Tarih 92
Kitaplar Arasında 94
Tarih Postası 96

Hayat TARİH MECMUASI

Aylık Kültür Mecmuası

1 Haziran 1966 Yıl: 2 Cilt: 1
Sayı: 5 Sıra: 17

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22 İstanbul
TEL: 27 95 10 (4 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL: 27 12 07

Süleymaniye camii

Mimar Sinan'ın Hâtıraları

MİMAR Koca Sinan, 29 mayıs 1490 günü Kayseri merkez kazasına bağlı Kesi nahiyesinin Ağırnas köyünde doğdu. O gün, İstanbul'un Fethi'nin 37. yıldönümüne rastlıyordu. Sinan, orduya girdi; istihkâm işlerinde çalışan bir Yeniçeri subayı olarak yavaş, fakat muntazam bir şekilde yükseldi. II. Bâyezid'in ölümünde 22, Yavuz Sultan Selim'in ölümünde 30 yaşındaydı. Yavuz'un İran ve Mısır seferlerine, Çaldıran, Merc-i Dâbık, Rîddânîye zaferlerine, Kanunî'nin Belgrad, Rodos, Mohaç, Viyana, Almanya, Irâkayn (Tebriz - Hemedân - Bağdad), İtalya (Korfu ve Pulya), Karaboğdan sefer-i hümâyûnlarına (1) katıldı. 50 yaşında askerlikten ayrılarak hassa mimarbaşısı oldu ve ölümüne kadar 48 yıl bu makamda kaldı. 9 nisan 1588'de İstanbul'da öldü. 97 yaşını 10 ay ve 11 gün geçiyordu. Süleymaniye Camii'nin bir köşesine kendisi için yaptığı, küçük zarif türbesine gömüldü.

Mimar Sinan, iki defa evlenmişti, çocuğu yoktu. Çok cömertti. Onun için, ölümünde, borçları, bıraktığı mirası aşmıştır. 5 kuşaktan 5 padişah görmüş, yalnız Osmanlılar'ın değil, bütün Türk tarihinin en iyi, en parlak, en muhteşem, en zengin ve en büyük yarım yüzyılı boyunca (1540 - 1588), hassa mimarbaşısı olmuştur. Dehasının yanında, kudretleri ölçülemez büyüklükteki koruyuculardan, hiç bir zaman mahrum olmaması, subaylığı boyunca görgüsünü savaş ve seferlerde iyice arttırması, Tanrı'nın kendisine çok istisnaî uzunlukta bir ömür ve hayatının sonuna kadar aklî melekelerine hâkimiyet bahşetmesi, Mimar Sinan'ı Mimar Sinan yapan unsurlardır. Bu derece tesadüf ve şansın bir araya gelmesi, bu dev dehayı ortaya koymuştur. Devrinin Türk Cihan İmparatorluğu'nun bütün maddî kaynakları emrinde olmak bir yana, en kudretli nakkaşlar, hattatlar, oymacılar, camcılar, mühendis ve mimarlar da elinin altındaydı. Anadolu, İran, Mısır, Mezopotamya, Suriye, Irak, Arabistan, Kırım, Macaristan, Orta Avrupa, Balkanlar, hattâ İtalya'da Otranto'yu uzun yıllar boyunca gezip dolaşmış, çeşitli medeniyetlere ait binlerce eseri görüp incelemişti. Onun için sanat ufku, çağdaşı olan ve ekserisi yalnız İtalya'yı gören büyük Rönesans mimarlarından daha geniş ve daha açık oldu. Eski medeniyetlerin ortaya koyduğu mimarî şaheserlerinin çoğunu görüp inceleyen Sinan, bunlardan ilham veya fikir almakla beraber, Anadolu Selçuklu mimarîsinin yolunu takip etti. Büyük Selçuklular'ın Orta Asya'dan getirip Anadolu'da geliştirdikleri bu sanat, Sinan'dan önceki Osmanlı mimarları, Bursa ve ilk İstanbul ekollerine mensup sanatkârlar tarafından şekillendirilmiş, yumuşatılmış, âhenkleştirilmiş ve olgunlaştırılmıştı. Sinan, bu sanatı zirvesine çıkardı. Ondan sonra hiç bir mimar, bu zirveyi aşamadı. İki eserinde aynı planı kullanmamakla tanınan Sinan, Bursa - Edirne - İstanbul Türk mimarî ekolüne, erişilemez bir üslûp âhengi ve güzellik kazandırdı.

Kendisinden sonra gelen hemen bütün mimarlara tesir eden Sinan, pek kudretli öğrenciler de yetiştirdi. Bunlar, imparatorluğu Sultanahmet gibi şaheserlerle süslemekte devam ettiler. Hindistan'ın Agra şehrinde Türk imparatoru Timuroğlu Şâh-ı Cihân'ın yaptırdığı meşhur Tâc-Mahall'i ve bu ülkedeki daha birçok anıtı, İstanbul'dan giden Sinan'ın öğrencileri yapmıştır.

SİNAN'IN HÂTIRALARI

Sinan, hayatının sonlarına doğru, bir çeşit hâtıratını yazdırmıştır. Sinan anlatmış, dostlarından ve devrinin şair ve ediplerinden Sâî Mustafa Çelebi kaleme almıştır. Bu küçük, fakat pek ilgi çekici eser, «Tezkiretu'l-Bünyân = Yapı Tezkiresi» adını taşımaktadır. 1897'de İstanbul'da Ahmed Cevdet Bey tarafından İkdâm neşriyatı arasında yayınlanmıştır. Ancak binden fazla basıldığını sanmadığımız bu Arap harfleri ile basılı metinden bugün halk tabakasının değil, aydınlarımızın çoğunun bile haberi yoktur. Sâî, Sinan hakkında «Tezkiretu'l-Ebniye = Binalar Tezkiresi» gibi birkaç küçük eser daha bırakmış ve bu sonuncular, 1965'te Türk Tarih Kurumu tarafından Latin harfleri ile yayınlanmıştır. Fakat bizim yayınlamaya başladığımız «Tezkiretu'l-Bünyân», daha Latin harfleri ile çıkmamıştır.

Sâî'nin dili, fazla Osmanlıca değil (mukaddimeler hariç). Oldukça açık bir lisan kullanmış, belli ki Sinan'ın ifadesini değiştirmemiştir. Ancak eserin paragrafları arasına, o çağın geleneğine uyarak manzum parçalar eklemiş. Biz, esere pek az tasarruf ettik. Baştaki 3 sayfalık giriş kısmını almadık. Padişah medhiyesiyle başlayan çok ağdalı kısmı, kelime kelime bugünkü Türkçe'mize naklettik. Bundan sonra hatıraların başladığı açık Türkçe ile yazılmış kısım gelmektedir. Burada konuşmaları umumiyetle aynen muhafaza ettik; metni, günümüzün okuyucularının anlayabileceği kelimelerle, fakat üslûp ve havayı bozmaksızın naklettik. Şiir parçalarına hiç dokunmadık. Bunları aynen aldık; çok azını atladık. Bu manzumelerde nadiren bir şiir havası vardır. Mısraların imlâsını Osmanlıca'ya uygun bir şekilde yazdık; fakat arûz'un imâlelerini göstermeye lüzum görmedik. Bu suretle elinizdeki metin ortaya çıktı.

Hayat Tarih Mecmuası, Barbaros'un Hâtıraları'ndan sonra (2), aynı «Türk Asrı»nın yani XVI. yüzyılın en dev şahsiyetlerinden birinin hâtıralarını da geniş okuyucu kitlesine tanıtmak ve okutmakla, millî bir hizmet yaptığı ümidindedir. Sinan'ın hâtıraları, mimarî eserlerinin güzel fotoğraflarıyla süslenmiş bir şekilde yayınlanacaktır.

---

(1) Padişahların bizzat başkomutanlık yaptıkları seferlere verilen ad.

(2) Barbaros'la Sinan tanışmışlardır. Barbaros hamamlarını ve türbesini Sinan'a yaptırmıştır. Barbaros, Sinan'dan 20 yaş kadar büyüktü. Barbaros'un ölümünde Sinan 56 yaşında ve 6 yıllık hassa mimarbaşısı idi.

DER - MEDH - İ PÂDŞÂH (III. Sultan Murad)

Hamd-i Hudâ vü nâ't-i Nebî oldu çün edâ
Lâyık budur ki pâdşehe eyleyim duâ
Sultân-ı Şark-u Garb-u şehenşâh-i bahr-ü ber
Ol âftâb-ı evc-i kerem sâye-i Hudâ

Tanrı, Süleyman Han oğlu Selim Han oğlu Ebulfeth Gazi Murad Han'ın saltanatını Kıyâmet gününe kadar sürdürsün! O öyle bir padişahtır ki, yeryüzündeki sultanların seçkini, din düşmanlarının ülkelerinin açıcısı, Şirvan memleketlerinin tutucusu, Kars ve Revân kalelerinin yapıcısı, geçitlerin koruyucusu, eşsiz Tebriz kalesinin kurucusu, Osmanlı sultanlarının kahramanı ve önderidir.

Kimdir ol şehriyâr-ı â'lî-kadr
Pâdşâh-ı güzîn sâhib-sadr
Zıll-ı Hak pâdşâh-ı heft-ıklîm
Ünü Sultan Murâd ibni Selîm
Râhzî şâhına sürüp hem at
Â'kıbet hânesinde eyledi mat
Bir kulu açdı mülk-i Şirvân'ı
Kesdi düşmen kuluna şîr-i Van'ı
Yedi Rûmîler'in tapançasını
Kelb âhen sanırdı pençesini
Sanma Kars-u Revân'ın aldırdı
Mâlın aldırdı cânın aldırdı
Tâcdâr-ı cihân iken nâçâr
Eylediler başını tâcına dar
Sebb-i Ashâb eden münâfıkdır.
Ne cefâ olunursa lâyıkdır
Şâh-ı â'lem-penâh sağ olsun
Çerh-ı gerdûn ana otağ olsun

DER-MEDH-İ ŞEH-ZÂDE-İ CUVÂN-BAHT (Veliaht-Şehzade Mehmed/III. Mehmed)

Devleti gül bahçesinin taze fidanı, saltanat ağacının turfanda meyvesi, Murad bağının gülü, iyi tabiatli şehzâde, Cihan Padişahı'nın bakışına nail olmuş olan Sultan Mehmed Han, Nûn ve Sâd hakkı için Cihan Şahı'nın hamiyetinin gölgesinde yaşasın.

İlm-u ma'ârifden olup behrever
Olsun o manzûr-ı Şeh-i nâmver

DER-SIFAT-I VEZÎR-İ Â'ZAM-I SULTAN MURÂD HÂN

O aziz ve keremli kılınmış, devletin yasalarını nefsinde toplayan, saygı değer müşir, insanoğlunun tedbirliler zümresinin yardımcısı, metin fikir ve ağır rey sahibi, Tanrı'nın gölgesi olan padişahın otağının en emniyetli adamı, vezirlerin en büyüğü ve en şereflisi Siyâvuş Paşa Hazretleri'nin her işini Tanrı âsân eylesin!

Âsaf-ı devran Siyâvûş-i zaman düstûr-ı hâs
Kıldı hâsu'l-hâs â'lem anı te'sîr-i havâs

BU KİTABIN YAZILMASININ SEBEBİ

Bu kitabın yazılmasına vesile olan hâdise şudur: Birgün, padişah hazretlerinin mimarbaşısı olan Sinan Ağa, bana geldi. Dedi ki:

— Çok kocadım. İsterim ki, öldükten sonra adım unutulmasın. Hizmetlerim anılıp hayırla anılayım. Anlatacağım hâtıralarımı nazım ve nesir diliyle yazar mısın?

Bunun üzerine, Sinan Ağa'nın anlattıklarını, nazım ve nesirle yazmaya başladım. Bu küçük kitap vücuda geldi. «Tezkiretu'l-Bünyân» adını verdim. Okuyacak olanlardan ricam, kusurlarımı ve hatalarımı bağışlamalarıdır:

Ben, Abdülmennân oğlu Sinan, Osmanlı devletinde dört padişaha hizmet etmekle şeref kazandım. Sanatım ve çalışkanlığımla mimarbaşılığa kadar yükseldim. Tanrı'nın takdiriyle şöhretim bütün cihanı tuttu. Hizmetinde bulunduğum ilk padişah, Arap ve Acem ülkelerinin fâtihi büyük cihangir Sultan Selim Han'dır. Tanrı merkadini Cennet eylesin!

Şeh-i â'lem Selim bin Bâyezid Hân
Gazâ kılıcı seyf-i Âl-i Osmân
Anın devşirmesiyim ben kemîne
Aceb lutf eylemişdir ben hazîne
Edip rıhlet kodu bâğ-ı cihânı
Gülistân-ı Cinân ola mekânı
Kılıp hâki makarr ol genc-i pinhân
Cülûs etdi yerine Han Süleymân
Hak'ın bir lutfu imiş kaabiliyet
Kılıp cehd eyledim tekmîl-i san'at
Hudâ şâd eyleye rûh-ı revânın
Ede Firdevs-i â'lâda mekânın
Benim üstâdıma kim âferin bâd
Beni neccârlıkda kıldı üstâd

Ben, Kayseri sancağından devşirilen ilk acemioğlanlarındandım. Asker ocağına girdikten sonra, önce marangozluğa merak ettim. İyi ustalar elinde yetiştim. Bıkıp usanmadan çalışıp, bu sanatı öğrendim. Yükselmek ve kendimi göstermek için fırsat gözlüyordum. Bilhassa ülkeler gezip görgümü artırmak istiyordum. Bu fırsat çıktı. Sultan Selim Han'ın ordusunda Acem ve Arap diyarlarını baştan başa gezdim. Mimarlığı, hendeseyi öğrendim. Gördüğüm her binadan, her harabeden ibretle ders aldım. İstanbul'a döndüm. Devlet adamlarının hizmetinde bulundum. Yeniçeri zabiti olarak kapıya çıktım.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Türbesi

Erip ahdi Süleymân-ı zamânın
Açıldı bahtı mûr-ı nâtuvânın
Anın devrinde etdim nice hıdmet
Nazar kıldı bana â'yân-ı devlet
Olup Yeniçeri çekdim cefâyı
Piyâde eyledim nice gazâyı
Yolumla san'atımla hıdmetimle
Dahî akrân içinde gayretimle
Dürüşdüm tâ ki tıfliyet çağından
Yetişdim Hacı Bektaş ocağından
Rodos ile Beligrad'a azîmet
Edip geldik yine sağ ve selâmet
Yolumla eylediler atlı segbân
Sefer kıldı Mohaç'a Şâh-ı Devrân (1)
Gelip oldum yayabaşı (2) nice dem
Verildi zenberekçibaşılık (3) hem
Yine Şâh eyledi azm-i Alamân (4)
Gözüne düşmenin teng oldu meydân
Gelip Belgrad'a etdik sonra azmi
Kızılbaş ile etdik nice rezmi (5)

Bu Kızılbaş seferinde rahmetli Sultan Süleyman Han, Van kalesi civarında «Tatvan Denizi» (6) namıyla maruf derya kenarına geldi (7). Sonradan vezîr-i âzam (8) olan Dâmad Lutfi Paşa, deryanın karşı yakasındaki düşmanın ahvalini gözlemek istedi. Bunun için gemi lâzımdı. Beni çağırdı. «Gemiler binasına mukayyed ol!» deyü emir buyurdu. Tanrı'nın inayetiyle, sefer halinde ve şartlar müsait değilken, az zamanda üç kadırga yaptım. İçine top ve tüfekler yerleştirdim. Lütfi Paşa Hazretleri: «Kapdanlığın yine sen eyle!» deyü emretti. Emir mucibince askerimle kadırgalara bindik. Deryanın karşı yakasına yaklaşıp düşmanın ahvalini keşfettim. Dönüp Vezir Dâmad Lütfi Paşa Hazretleri'ne bildirdim. Pekçok iltifatlarına nail oldum.

Seferden geldi çün şâhiyle â'yân
Yolumla hâsekilik oldu ihsân
Dahî Korfu'yla Pulya (9) azmin etdik
Gelip andan Karaboğdan'a (10) gitdik

KARABOĞDAN SEFERİNDE SULTAN SÜLEYMAN HAN'IN TAKDİRİNİ NASIL KAZANDIM?

Sultan Süleyman Han, Karaboğdan'a revân oldular. Prut suyu kenarına geldiklerinde, asker geçmeye köprü lâzım oldu. Nice kimseneler mukayyed olup, bir nice gün köprü binasına çalıştılar. Yaptıkları köprüler cümle çöktü. Çünkü nehrin kıyısı kildi ve kazık çakılması mümkün olmuyordu. Bataklıkta köprü inşasında âciz kalındı. Lutfi Paşa Hazretleri, Sultan Süleyman'ın huzuruna çıktı. Dedi ki:

— Saâdetlu padişahım, köprü bina olması «Sinan Subaşı» denilen kulunuzun kadr-u itibarı ile olur. Haseki bendenizdir. Emir buyurun, yoldaşlarıyla mukayyed olsun. Gayet üstâd-ı cihân ve mimâr-ı kârdândır.

Süleyman Han'ın emr-i âlîşânları vârid oldu. Köprü binasına başladım (11). On üç gün içinde Prut suyu kenarında büyük ve yüksek bir köprü yaptım. Padişah hazretleri, askeriyle beraber saadetle geçtiler. Lütfi Paşa Hazretleri:

---

(1) 1526. Sinan 36 yaşında.

(2) Yeniçeri yüzbaşısı.

(3) Yeniçeri albayı.

(4) Kanunî'nin 5. sefer-i hümâyûnu (1532) ki «İkinci Almanya Seferi» de denir.

(5) Kanunî'nin «Irâkayn Seferi» denen 1534 yılındaki 6. sefer-i hümâyûnu ki, Tebriz, Hemedân ve Bağdad fethedilmiştir.

(6) Van Gölü.

(7) 23 eylül 1535.

(8) Başbakan.

(9) Korfu ve Pulya (Güneydoğu İtalya) seferi, Kanunî'nin 7. sefer-i hümâyunudur. Bu sefere, Sinan'ın koruyucusu Dâmad Lutfi Paşa 3. vezir ve Barbaros Hayreddin Paşa, kapdân-ı deryâ olarak katılmışlardır (1537).

(10) Kanunî'nin 8. sefer-i hümâyunu (1538).

(11) 18 ağustos 1538. Demek ki Sinan, ancak 48 yaşında Kanunî'nin dikkatini çekebilmiştir.

— Bu köprü biz gittikten sonra kâfir elinde harâb olur. Bir kule bina olunup hıfz-u harâseti için bir mikdar adam koyalım, buyurdular.

Bunun üzerine Vezîr-i âzam Ayas Paşa, ben hakıyre:

— Kule bina olunmak tedbiri nicedir? deyü istifsâr buyurduklarında:

— Münasip değildir; çünkü kâfire gayret düşüp birkaç adamla kuleyi alırsa, nâmı «bir kale almış» olur. Belki köprüye iltifat bile câiz değildir. Padişah devletinde ne mahalde lâzım olursa, köprü binası mümkündür, şeklinde fikrimi söyledim.

Lutfi Paşa, fikrine mukabele ettiğime incindi:

— Senin korkun, kalede kumandan olup kalmaktır, dedi. Ben:

— Padişahın kullarıyız, dedim; nerede emrederlerse orada hizmet ederiz.

Pâdşâhın kadîmi çâkeriyiz
Kal'a hıfz etmenin dahi eriyiz
Eskiden kuluyuz Yeniçeri'yiz
Yanar oda girer semenderiyiz

Ol zamanda Rumeli beylerbeyisi olan Sofu Mehmed Paşa, ordunun gerisindeydi. Birkaç gün sonra o da Rumeli askeriyle gelip orduya katıldı. Mehmed Paşa'nın huzurunda da kule yapılması ve bu suretle köprünün muhafazası meselesi konuşuldu. Paşa dedi ki:

— Eskiden ilk Osmanlılar, Rumeli'ne geçtikleri zaman, Çanakkale Boğazı'nı üzerinde geçtikleri gemiyi yakmışlar. Şimdi biz kendi elimizle düşman toprağında bir köprü bırakıp, bozgun düşmana kendi elimizle bir hediye mi verelim?

Bunun üzerine köprünün muhafazası fikrinden vazgeçildi. Dâmad Lutfi Paşa, gayetle büyük ve asil bir adamdı. Sadrâzam huzurunda reyine muhalefet ettiğim için üzüldüğünü bana sonradan söylemekle beraber, teveccühünü ben hakıyrden eksik etmedi. Hattâ az zaman sonra Ayas Paşa ölüp Lutfi Paşa sadrâzam olunca, beni eskisinden çok himaye etti. Şöyle ki: Hassa mimarbaşısı (12) Acem Ali (13) bu sıralarda öldü. Mimarbaşılık makamı açık kaldı. Padişah Hazretleri ve devlet adamları, «Acem Ali'nin yerine kimi getirsek, öyle bir üstâd bulamayız» diye endişe içindelerken Sadrâzam Dâmad Lutfi Paşa:

— Bu makama Haseki Sinan Subaşı'nı getirmek gerektir. Ancak o, bu işe kaadir kimsenedir, şeklinde rey beyan etmek büyüklüğünü gösterdi (14).

Bunun üzerine Yeniçeri Ağası beni çağırdı:

— Padişah Hazretleri seni mimarbaşı yapmayı kararlaştırdı, dedi; kabul ediyor musun?

Gerçi bunca yıl ömür tükettiğim asker ocağından ayrılmak benim için elemli bir hâdiseydi. Fakat mimarbaşı olarak daha iyi hizmet edeceğime tam bir kanaatim vardı. Kabul ettiğimi Yeniçeri Ağası'na (15) bildirdim.

Böylece mimarbaşı oldum. Osmanlı devletinde bunca padişahlar (16) zamanında hizmet edip nice eserler yaptım. Nice seferlerde padişahın yanında bulundum. Hazar zamanlarında saraylarından ve yanıbaşlarından eksik olmadım. Hepsinin iltifatlarını kazanarak şereflendim.

Şükr-ü minnet Hudây-ı Mennân'a
Ki kulun mazhar etdi ihsâna

ŞEHZÂDE CAMİİ'NİN YAPILMASI

Der-beyân-ı binây-ı cennet-nişân câmî'-i Şehzâde Mehmed Hân Aleyhi'r-rahmeti ve'r-rıdvan

Cihanın güneşi olan padişahımız Selim Han oğlu Sultan Süleyman Hazretleri'nin en sevgili oğlu olan Şehzâde Sultan Mehmed Han ölmüştü (17). Süleyman Han, oğlunun ruhu için, İstanbul şehrinde Eski Odalar yakınında büyük bir cami yaptırmak istedi. Şehzâde, burada yapılan bir türbeye gömülmüştü. Camiin inşası için emr-i hümâyûnlarını aldım. Hayırlı bir zamanda camiin temelini attım. Az zamanda binanın kubbeleri, denizlerin

---

(12) Bir çeşit bayındırlık bakanı. Fakat «Dîvân-ı Hümâyûn» yani kabine (hükûmet) üyesi değildir.

(13) İstanbul'daki Sultanselim Camii'nin mimarı olan büyük sanatkâr. Âzerî Türkleri'ndendir.

(14) Sinan'ın anlattığı bu olay, gayet karakteristik bir hadisedir. «Türk Asrı» denen XVI. asırda devlet adamlarımızın her makamı lâyık olana vermek hususunda ne dereceye kadar şahsî hislerden uzak bulunduklarını gösterir. Mimar Sinan'ın da bu olayı naklederek tarihe intikal ettirmekten çekinmemesi, ayrıca bir büyüklüktür.

(15) «Yeniçeri» denen ağır piyade tümeninin kumandanı ki, rütbesi beylerbeyiler (orgeneral) ile eşitti. Bu tarihte Sinan şimdi albaya tekabül eden derecede bir subaydı ve tam 50 yaşındaydı. Ölümüne kadar 48 yıl aralıksız mimarbaşılık makamını muhafaza ederek rekor kırmıştır.

(16) Sinan'ın mimarbaşılığı Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad devirlerine rastlamaktadır.

(17) 6 kasım 1543.

Mimar Sinan, sukemerleri yapımında da büyük ustaydı.

dalgaları gibi boy gösterdi. Renkli kemerleri, gökkuşağı gibi göklere yükseldi.

Dikilmiş sanmanız mermer direklerdir harîminde
Temâşa etmeye durmuş nice serv-i semen-sîmâ

Camiin gönül açıcı sofaları, safayı arttıran mesireler gibiydi. İki minaresi, boylu boslu iki civana benziyordu. Tanrı'nın yardımıyla tamamlamak müyesser oldu. 950 tarihinde, rebîülevvelin başında başlanıp 955 recebinde (18) ilk namaz kılındı. «Mâ' bed-i Resûl-i Emîn» terkibi, tarih düşmüştür. 151 yük akça (19) sarf olundu.

Zehî â'lî binây-ı Cennet-âsâ
Hevâsı can-fezâ âbı musaffâ
Olup makbûl-i â'lem câmi'-i hûb
Huzûr-ı Şeh'de düşdü hayli merguub
Salıp bünyâd kıldım vaktini tâm
Edip itmâmına bin sâ'y-ü ıkdâm
Çalışdım fazl-ı Hak'la nice günler
Temâmı oldu hayr ile müyesser
Bana ol Şâh istihsanlar etdi
Nice ummadığım ihsanlar etdi

Bu suretle zamanın padişahları, vezirleri ve ileri gelenleri sayesinde birbiri ardından yüzlerce bina inşa eyledim. Böylece 80 yerde cami-i şerîf ve 400'den ziyade mescid-i münîf, 60 yerde medreseler ve 31 yerde saray ve 19 türbe ve 7 dârülkurrâ ve 17 imaret ve 3 dârüşşifâ ve 7 yerde köprü ve 15 yerde suyolu kemerleri ve 6 mahzen ve 19 han ve 33 hamam bina olunmuştur.

Sultan Süleyman Han Hazretleri, seferde ve hazarda ülkelerini gezip dolaşmaktan hoşlanırlardı. Bir gün, Kâğıdhane taraflarını gezerken, harab olmuş eski su kemerlerini gördüler. Coşkun ve gür sular, boşu boşuna akıp gidiyordu. Bu akan suyun İstanbul şehrine sevk edilmesi, padişahın cihanı gören gözlerine kolay göründü. Saray-ı Hümâyûn'a dönünce, müşavirlerini topladı. Vaktiyle İstanbul'da daha kalabalık bir nüfus yaşarken, su meselesinin nasıl halledilmiş olduğunu sordu. Bizans devrinde su kemerleriyle şehre bol su getirildiği ve sarnıçlarda büyük ölçüde su biriktirildiği izah edildi. Binbirdirek ve Çukurbostan sarnıçları, bunların en büyükleriydi. Böylece yağmur sularından da istifade ediliyordu. Ancak zamanla Bizans inhitat edince, şehrin nüfusu çok azalmış, su yolları, kemerler, bendler, çeşmeler, sarnıçlar harab olmuştu. Bu izahatı dinleyen Süleyman Han:

— Her san'atın üstâdı ve her Bîsütûn'un Ferhâd'ı vardır; bunları Mimarbaşı ile müşavere lâzımdır, buyurdu.

Kâğıthane sularını şehre getirmek em-

(18) Ağustos 1548.

(19) 15 100 000 akça (bugünkü satınalma gücü aşağı yukarı 180 milyon TL. kadardır).

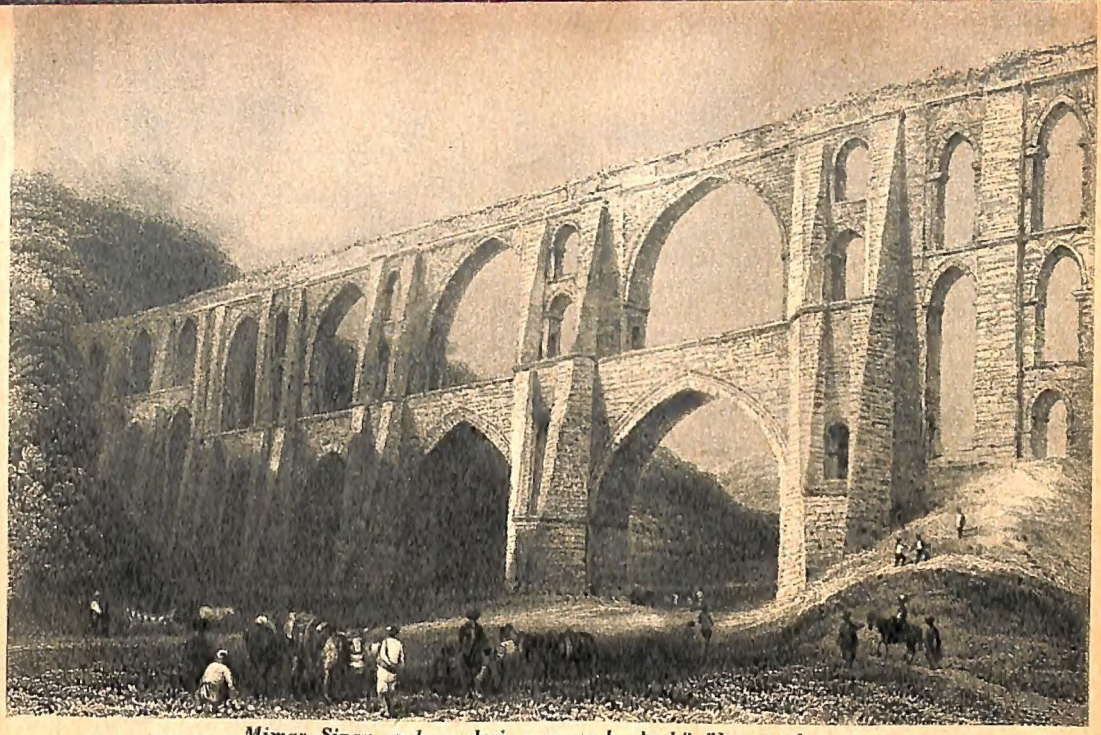

Mimar Sinan, sukemerleri yapımında da büyük ustaydı.

dalgaları gibi boy gösterdi. Renkli kemerleri, gökkuşağı gibi göklere yükseldi.

Dikilmiş sanmanız mermer direklerdir harîminde
Temâşa etmeye durmuş nice serv-i semen-sîmâ

Camiin gönül açıcı sofaları, safayı arttıran mesireler gibiydi. İki minaresi, boylu boslu iki civana benziyordu. Tanrı'nın yardımıyla tamamlamak müyesser oldu. 950 tarihinde, rebîülevvelin başında başlanıp 955 recebinde (18) ilk namaz kılındı. «Mâ' bed-i Resûl-i Emîn» terkibi, tarih düşmüştür. 151 yük akça (19) sarf olundu.

Zehî â'lî binây-ı Cennet-âsâ
Hevâsı can-fezâ âbı musaffâ
Olup makbûl-i â'lem câmi'-i hûb
Huzûr-ı Şeh'de düşdü hayli merguub
Salıp bünyâd kıldım vaktini tâm
Edip itmâmına bin sâ'y-ü ıkdâm
Çalışdım fazl-ı Hak'la nice günler
Temâmı oldu hayr ile müyesser
Bana ol Şâh istihsanlar etdi
Nice ummadığım ihsanlar etdi

Bu suretle zamanın padişahları, vezirleri ve ileri gelenleri sayesinde birbiri ardından yüzlerce bina inşa eyledim. Böylece 80 yerde cami-i şerîf ve 400'den ziyade mescid-i münîf, 60 yerde medreseler ve 31 yerde saray ve 19 türbe ve 7 dârülkurrâ ve 17 imaret ve 3 dârüşşifâ ve 7 yerde köprü ve 15 yerde suyolu kemerleri ve 6 mahzen ve 19 han ve 33 hamam bina olunmuştur.

Sultan Süleyman Han Hazretleri, seferde ve hazarda ülkelerini gezip dolaşmaktan hoşlanırlardı. Bir gün, Kâğıdhane taraflarını gezerken, harab olmuş eski su kemerlerini gördüler. Coşkun ve gür sular, boşu boşuna akıp gidiyordu. Bu akan suyun İstanbul şehrine sevk edilmesi, padişahın cihanı gören gözlerine kolay göründü. Saray-ı Hümâyûn'a dönünce, müşavirlerini topladı. Vaktiyle İstanbul'da daha kalabalık bir nüfus yaşarken, su meselesinin nasıl halledilmiş olduğunu sordu. Bizans devrinde su kemerleriyle şehre bol su getirildiği ve sarnıçlarda büyük ölçüde su biriktirildiği izah edildi. Binbirdirek ve Çukurbostan sarnıçları, bunların en büyükleriydi. Böylece yağmur sularından da istifade ediliyordu. Ancak zamanla Bizans inhitat edince, şehrin nüfusu çok azalmış, su yolları, kemerler, bendler, çeşmeler, sarnıçlar harab olmuştu. Bu izahatı dinleyen Süleyman Han:

— Her san'atın üstâdı ve her Bîsütûn'un Ferhâd'ı vardır; bunları Mimarbaşı ile müşavere lâzımdır, buyurdu.

Kâğıthane sularını şehre getirmek em-

(18) Ağustos 1548.

(19) 15 100 000 akça (bugünkü satınalma gücü aşağı yukarı 180 milyon TL. kadardır).

rini alınca, hemen çalışmaya başladım.

Bağladım künk gibi bir nice yerden kemeri
Olmak için bu safâ-bahş suyun râhberi

Hava terazisi ile vâdilerin meylini ölçmeye başladım. Dağ tarafından bir hendek kesip sahrâya yayılan suyu itina ile bir derede topladım. Etrafında bendler çektim. Lüleler yapıp suyu muayyen yerlerden akıttım. Hâsılı İstanbul şehrinin ihtiyacına elverecek bir tesis için hiç bir tedbiri ihmal etmedim. Diğer bendleri de böyle inşa etmek için padişahtan izin istedim. Sultan Süleyman Han'ın huzuruna çıkıp dedim ki:

— Sa'âdetlû Pâdişâhım! Bu zulmet-i hâkde ol çeşme-i cândan nişân ve bu hadrâya (yeşilliğe) Hızr-ı zamândan âb-ı hayvân ukalây-ı ulu'l-absâra günden ıyân ve bu vâdiler suyu zâhir ve yolları dahi öylelik yola değin hâzır ve bunun tamâm olması emr-i şehenşâhîye dâirdir.

Ey Süleymân-ı zaman taht-ı sa'âdetde budur
Arzı bu mûr-ı za'îfin ayağın toprağına
Himmet eylen ki su akdığı yere yine akar
Aka gelmişdi Sıtanbul'un o bağ-u rağına

Gelecek Sayımızda:

«KIRKÇEŞME SULARINI NASIL GETİRDİM?»

Sinan'ın şaheserlerinden Süleymaniye'nin mihrab ve minberi.

Sinan'ın Eserleri: 1- Camiler ve Mescidler

İSTANBUL'DA

1 — Süleymaniye Camii
2 — Şehzade Camii
3 — Avratpazarı'nda Hasekisultan Camii
4 — Edirnekapısı'nda Mihrimahsultan Camii
5 — Aksaray Pazarı'nda Osmanşah Vâlidesi Camii
6 — Yenibahçe'de Sultanbâyezid Kızı Camii
7 — Topkapısı'nda Ahmedpaşa Camii
8 — Tahta'l-Kal'a'da Rüstempaşa Camii
9 — Kadırga Limanı'nda Sokollu Mehmed Paşa Camii
10 — Silivrikapısı'nda İbrahimpaşa Camii
11 — Husrevpaşa'da Balıpaşa Camii
12 — Mollagûrânî'de Kazasker Abdurrahman Çelebî Camii
13 — Ahırkapısı'nda Kapıağası Mahmudağa Camii
14 — Yenikapı'da Odabaşı Camii
15 — Kocamustafapaşa da Hocahusrev Camii
16 — Sulumanastır'da Hammâmîhatun Camii
17 — Üsküblüçeşmesi'nde Defterdâr Süleyman Çelebî Camii
18 — Balatkapısı'nda Ferahkethudâ Camii
19 — Balat'ta Dırağmanyûnus Camii
20 — Yenibahçe'de Çavuş Camii
21 — Kadıçeşmesi'nde Sinanağa Camii
22 — İzmiriskelesi'nde Ahîçelebî Camii
23 — Unkapanı'nda Süleymansubaşı Camii
24 — Eyüpsultan'da Zâlpaşa Camii
25 — Eyüpsultan'da Şahsultan Camii
26 — Eyüpsultan'da Nişancıpaşa Camii
27 — Edirnekapısı'nda Emirbuhârî Camii
28 — Yenikapı dışında Merkezefendi Camii
29 — Sütlüce'de Çavuşbaşı Camii
30 — Kiremitlik'te Nûr Şeyhi-zâde Hüseyinçelebî Camii
31 — Tersane'de Kasımpaşa Camii
32 — Azabkapısı'nda Sokollu Mehmedpaşa Camii
33 — Tophane'de Kılıçali Paşa Camii

34 — Tophane'de Muhyiddinçelebî Camii
35 — Tophane ile Beşiktaş arasında Mollaçelebî Camii
36 — Tophane'de Ebulfazl Camii
37 — Cihangir'de Şehzâde Cihangir Camii
38 — Beşiktaş'ta Sinan Paşa Camii
39 — Üsküdar'da Sultan Camii
40 — Üsküdar'da Şemsî Ahmed Paşa Camii
41 — Kanlıca'da İskenderpaşa Camii
42 — Üsküdar'da Vâlide - Sultan Camii.

BAŞKA YERLERDE

43 — Gebze'de Mustafapaşa Camii
44 — İzmir'de Pertevpaşa Camii
45 — Sapanca'da Rüstempaşa Camii
46 — Samanlı'da Rüstempaşa Camii
47 — Bolu'da Mustafapaşa Camii
48 — Bolu'da Ferhadpaşa Camii
49 — İzmir'de Mehmedbey Camii
50 — Kayseri'de Osmanpaşa Camii
51 — Kayseri'de Hacıpaşa Camii
52 — Ankara'da Cenânî Ahmedpaşa Camii
53 — Erzurum'da Mustafapaşa Camii
54 — Çorum'da Sultan Alâeddin Camii'nin yeniden binası.
55 — İzmir'de Abdüsselâm Camii'nin yeniden binası.
56 — İznik'te Süleymaniye Camii
57 — Haleb'te Husrevpaşa Camii
58 — Mekke'de Şerif Camii'nin yeniden binası
59 — Manisa'da Muradiye Camii
60 — Kütahya'da Orhangazi Camii'nin yeniden binası
61 — Bolvadin'de Rüstempaşa Camii
62 — Kütahya'da Hüseyinpaşa Camii
63 — Karabiga'da Selimiye Camii
64 — Şam'da Süleymaniye Camii
65 — Edirne'de Selimiye Camii
66 — Edirne'de Mahmudpaşa (Taşlık) Camii
67 — Edirne'de Defterdar Mustafapaşa Camii
68 — Babaeski'de Alipaşa Camii
69 — Havsa'da Sokollu Mehmedpaşa Camii
70 — Burgas'ta Sokollu Mehmedpaşa Camii
71 — Ereğli'de Alipaşa Camii
72 — Sofya'da Sokollu Mehmedpaşa Camii
73 — Mostar'da Sofumehmedpaşa Camii
74 — Çatalca'da Ferhadpaşa Camii
75 — Budin'de (Budapeşte) Sokollu-zâde Mustafapaşa Camii
76 — İstarya'da Firdevsbey Camii
77 — Ulaşlı'da Memikethudâ Camii
78 — Gözleve'de (Kırım) Tatarhan Camii
79 — Ruscuk'ta Rüstempaşa Camii
80 — Tırhala'da Osmanpaşa Camii
81 — Edirne'de Hasekisultan Camii

İSTANBUL'DA

1 — Yenibahçe'de Rüstempaşa Mescidi (1)
2 — İsakapısı'nda İbrahimpaşa Mescidi
3 — Topkapısı'nda Şeyhulislâm Çivi-zâde Mescidi.
4 — Gümrükhane'de Emîrali Mescidi
5 — Yenibahçe'de Mimarsinan Mescidi
6 — Gümrükhane'de Avcıbaşı Mescidi
7 — Defterdar Şerif-zâde Mescidi
8 — Defterdar Mehmedçelebî Mescidi
9 — Yenibahçe'de Hâfızmustafa Mescidi
10 — Lutfipaşa Çarşısı'nda Simkeşbaşı Mescidi
11 — Fâtih'te Hâcegî-zâde Mescidi
12 — Silivrikapısı'nda Çavuş Mescidi
13 — Dâvudpaşa'da Çivi-zâdekızı Mescidi
14 — Silivrikapısı'nda Takyeciahmed Mescidi
15 — Sarıhacınasûh Mescidi
16 — Kasabhacıivaz Mescidi
17 — Ağaçayırı'nda Tabbâh Hacıhamza Mescidi
18 — Hacıhasan Mescidi
19 — Kumkapısı'nda İbrahimpaşa Zevcesi Mescidi
20 — Lânga'da Bayramçelebî Mescidi
21 — Lânga'da Şeyhferhad Mescidi
22 — Kumkapısı dışında Kürkçübaşı Mescidi
23 — Kemhâcılar Mescidi
24 — Kuyumcular Mescidi
25 — Ayasofya'da Hersek Mescidi
26 — Fenerkapısı'nda Yayabaşı Mescidi
27 — Sultanselim'de Abdisubaşı Mescidi
28 — Alipaşa'da Hacıilyas Mescidi
29 — Sultanselim'de Hüseyinçelebî Mescidi
30 — Kocamustafapaşa'da Duhânî-zâde Mescidi
31 — Çukurhamam'da Kadı-zâde Mescidi
32 — Azabkapısı'nda Şeyhulislâm Hâmidefendi Mescidi
33 — Hisar dışında Tüfenkhâne Mescidi
34 — Edirnekapısı'nda Sarayağası Mescidi
35 — Eyüpsultan'da Dökmecibaşı Mescidi
36 — Eyüpsultan'da Arpacıbaşı Mescidi
37 — Sütlüce'de Hekim Kaysûnî-zâde Mescidi
38 — Eyüpsultan'da Karcısüleyman Mescidi
39 — Bir mescit daha
40 — Kiremitlik'te Ahmedçelebî Mescidi
41 — Kasımpaşa'da Yahyâkethudâ Mescidi
42 — Kasımpaşa'da Şehremîni Hasançelebî Mescidi.
43 — Tophane'de Süheylbey Mescidi
44 — Topkapısı dışında İlyas-zâde Mescidi
45 — Kasımpaşa'da Pazarbaşı Memikethudâ Mescidi
46 — Büyükçekmece'de Sokollu Mehmedpaşa Mescidi
47 — Üsküdar'da Hacıpaşa Mescidi
48 — Hasköy'de Sarachâne Mescidi
49 — Topkapısı dışında Sarraf Mescidi
50 — Sulumanastır'da Rûznâmeci Abdiçelebî Mescidi

---

(1) Osmanlı Türkleri'nin minbersiz küçük mahalle camilerine verdikleri isim ki, buralarda cuma namazı kılınmaz. Arapça'da «mescid» cami demektir ve «câmi'» kelimesinin manası başkadır.

Büyük şairimizin yarım asır önceki bir yazısı

Çamlar Altında Musahabe

Yazan: YAHYÂ KEMAL

«Bu belde, bugün, ilâhî tabiatın ortasında...»

Bu yazı, Yahyâ Kemal'in Savaş yıllarındaki Ümitsizlik havası içinde, eğer İstanbul Fethi'nden sonra Fâtih, Yunanlılar'ı ve Balkan kavimlerini Müslüman yapsaydı dünyanın bir Türk dünyası olacağını hayal eden, şairane bir makalesidir.

KUMRAL saçlı gençle ilâhî adalara karşı konuşuyorduk. Saat seyyal[1] idi. Muhibbim[2], kalp ağrılarına dair uzun bir müsahabeden sonra sustu. Bir saat sustuk. Büyük tabiatın kaval sesleri duyuluyordu. Düşüncelerimizin yollarına çıkarken kaybettiğim muhibbimi birden yanımda, beyaz taş üstünde oturmuş buldum:

— «Kaval seslerini duyuyor musun?...» dedim.

— «Evet derinden derine...» dedi. «İnsaniler[3] bilirler ki Yesu'un[4] nâşı Golgutada çürüdükten bu kadar yıl sonra bile Akdeniz kıyılarında hâlâ kaval sesleri duyuluyor. Tabiat ebedîdir.»

Kaval sesleri perde perde kısıldı, duyulmaz oldular. Muhibbime:

— «Bir şey söyle,» dedim.

— «Sebular[5] vardır ki muhyi[6] bir iksirle[7] doludurlar; eski zamanlarda, mukaddes ellerin kapadığı bir sebu bulursanız, açtıktan sonra iksirini içiniz...» dedi. Mebhut[8] gözlerle bakıyordum:

— «Nasıl?» dedim.

— «Size bir milletin sergüzeştini söyleyeyim,» dedi. «Bir zaman Varna'da zırhlı bir salip[9] ordusunu ezen Türk Padişahı Murad'ın oğlu Şehzâde Mehmed, Trakya ovalarında kayboldu idi. Ak tuğlu, Türk sehzadesi, atıyla bir yol ararken, yolların ötesinde, iki büklüm yürüyen bir ihtiyar gördü. Genç atlı ve yayan ihtiyar uzaktan uzağa seslendiler:

— «Ben Varna'da galebe çalan Türk'ün oğluyum; Ey akşam düşerken yollarda kalan ihtiyar, sen kimsin? Adın nedir?»

— «Kalkas!»

— Mesih'in[10] bir rahibi misin? Korkma, söyle.»

— «Hayır, taan etme genç atlı. Delos adasında mabedi olan Apollon'un kâhiniyim. Senelerin ağırlığı altında iki büklüm, ilâhların ölümünden sonra bağrım kurumuş, gözlerim dolgun geziyorum. Bu yollar üstünde bir zaman güzel ve çıplak atlılar, Epir atlarını koşturuyordu. Barbar akınlarından beri bu yollarda gördüğüm en asil atlı sensin. Bağrımda bir şek[11] var, eğer Delos adasında, bir gün Asya'dan geleceği haber verilen, ilâhlar toprağının meb'us vârisi[12] isen bu sözümü hatırla!.

---

1 — akıcı
2 — dostum
3 — hümanistler
4 — İsa
5 — testi
6 — hayat veren
7 — sihirli su
8 — hayret etmiş
9 — haçlı
10 — İsa
11 — şüphe
12 — seçilmiş mirasçısı

Asya ordularının başına geçeceğin gün seferlerinin birinde, eski zamanların ganaiminden[13] binlerce sebu arasında bir sebu bulacaksın. Onu kırma! Çünkü muhyi bir iksirle doludur; o iksiri yere dökme, çünkü susayacağın bir gün sana ebedî hayat verebilir.

Genç atlı ve ihtiyar Kalkas böyle konuştu ve ayrıldılar. Türk şehzadesi serseri yürüyüşlerden sonra, nefir[14] sesleri işitti, Kalkas'tan ayrılalı o muhyi iksirle dolu sebuyu düşünüyordu. Nedimi Zağanos Mehmed Paşa ve avcılarını buldu. Payıtahta doğru dönerken Trakya yolları üzerinde genç şehzade mühtedi[15] nedimiyle Kalkasa dair konuşuyorlardı. Zağanos Mehmed Paşa ilâhî ananeye gizliden gizliye sadık kalmış, İseviyeti münkir[16], Ortodoks kilisesine karşı gayızla dolu bir Bizanslı iken bir gün Bizans'tan çıkarak ihtida etti idi. Varna galibinin maiyetinde yaşayanların siyasileri bu mühtediye karşı hürmetle mütehassistiler; çünkü medenî, âlim, hür, civanmert bir zattı. Muttekiler de[17] «Zaganos» ismini biraz şüpheyle yadederlerdi. Bu mühtedi vakıa padişahlık ricalinin en ziyade fatihane düşüneni idi; genç şehzadeyi Bizans fethine sevkediyordu. Metin bir Müslüman lâkin hiç sofu değildi.

Zaganos Mehmed Paşa Şehzâde Mehmede daima derdi: «Sen Roma'nın vârisisin! tekrar tahta çıktığın gün bu kahraman ordularıyla Bizansa gireceğiz. O beldede beşeriyeti yiyen taunun[18] tohumu var. Onu mahvedeceğiz. İnsanlığın saltanatı teessüs edecek!» Zaganos Mehmed Paşa, yalnız kaldıkları zaman, Şehzâde Mehmed'e Eflatun'un «Muhavere» lerini Plutark'ın «Büyük Adamların Hayatı» nı, Sicilyalı Teokritos namında bir Yunanî'nin rustai[19] şiirlerini, Sofoklis'in oyunlarını, bilhassa Omiros'un «İlyada» sını okur, eski bir medeniyetten bahsederdi; ve derdi ki, Kayser Constantin'den evvel insanlar Akdeniz kıyılarında yaşayanlar, uzun süren bu hayatî[20] medeniyetten sonra, ateh[21] devrine girdiler; dimağlarını Asya'nın ledünni[22] hareketine kaptırdılar. Ledünniyat peşinde kafaları bunalan rahipler Bizans tepelerinde ruhanî bir saltanat kurdular. Bu belde bugün ilâhî tabiatın ortasında, cenazevî bir buhurdan[23] gibi tütüyor. İnsaniyet onun kokusuyla günden güne bunalıyor. Genç şehzade! Bununla beraber orada hâlâ insaniyetin ilâhî ananesine sadık insanlar var. Lâkin İsevî kilisenin verdiği hevl[24] ile hepsi bir kenara sinmiş yaşıyorlar. Bazısı bir kenarda Yunanlılar'ın, bazısı Lâtinlerin eserlerini okuyor, bazıları da Suriye eizzesinin[25] resimlerini, heykellerini yapıyor. Eski medeniyeti bin kaçamakla yaşatıyorlar. Bazen kilise tasavvufunun hafakan devirleri tutuyor, bu ilâhilerin bazılarını nefy, bazılarını idam ediyor, bazılarının da ellerini bileklerinden koparark, gözlerini çıkarıyor, bîçareler bu tedmirlere[26] rağmen, birer köşede eski ananeyi yürütüyorlar. Biz, Bizansa gideceğimiz gün, bu hale hâtime[27] vereceğiz. Cenazevî buhurdan, sekiz asır tüttükten sonra sönecek!»

Şehzâde Mehmed bir gün babasının tahtına çıktı. Saltanatının bütün ricali yeni padişaha kutlu olsun, dediler. Zaganos Mehmet Paşa:

— «Unutma Roma'nın vârisi sensin! Trakva ovalarında kavbolduğun bir gün Delos adasında mabedi olan Apollo'nun kâhini Kalkas ne söyledi; hatırla!» dedi.

Sultan Mehmed ordusunu düzdü. İlâhî tabiatın ortasında bir buhurdan gibi tüten Bizansa doğru yürüdü. O zamana kadar hisarlarında bütün barbar akınlarının dalgaları kırılan bu beldeye girdiği gün toprakta yaşayanlar hep anladılar ki, âlemde bir kurun[28] daha bitti.

Patrik ve bütün rühban, ellerinde haçlar, som sırma abalar giyinmiş, genç Fatih'in karşısına çıktılar. Beldenin anahtarlarını teslim ve kilisenin anahtarlarını atiye[29] diye istediler. Bir kilisenin anahtarlarını onlara verdi.

Genç Fâtih fethin ertesi günü eski ananeyi yaşatan ilâhileri[30] buldurdu; uzun uzadıya konuştular. Bu avareler Roma'nın vârisini tanıyarak hep ihtida ettiler. Kilise, düşmanlarının islâma iltihakını duyar duymaz genç Fâtih'ten tardlarını rica etti.

Fâtih dedi ki:

— «Onlar büyük Ailahın karşısında benimle bir safta duran müminlerdir[31]. Hürriyet İslâmın esası sayılır. Geçmiş bir itikada hizmet eden sizler de burada kalınız, zararı yok.»

Patrik derinden derine gücendi, bütün ruhban heyetiyle İtalya'ya gitmek için Fâtihten izin aldı. Padişah mükrimane[32], bütün Bizans rahiplerini mutantan kalyon-

---

13 — ganimetlerinden
14 — boru
15 — müslüman olmuş
16 — İsacılığı inkâr eden
17 — itikat sahipleri
18 — veba
19 — kır şiirleri
20 — canlı
21 — bunaklık
22 — esrarlı
23 — cenaze buhurdanı
24 — korku
25 — azizler
26 — mahvetmelere
27 — son
28 — çağ
29 — lûtuf
30 — Allahçı
31 — inanmışlar
32 — ikram ederek

«... İlâhlar toprağının meb'us vârisi isen...»

lara bindirdi, kalyonlar İtalya'ya doğru açıldılar. Bizans kilisesi Floransa'da temellendi. Rahipler Milano'ya, Verona'ya, Padua'ya, Roma'ya yayıldılar. Heykeltraşlar, ressamlar, mimarlar, Yunan ve Roma edebiyatına, ulûmuna[33] fününuna[34] vâris mühtediler de İstanbul'da kaldılar.

Fâtih devrine kadar Türk ülkesinde ulûm yok gibiydi. Bu yeni Müslümanlar, bir zamanlar Araplar'ın Arapçaya nakil ettikleri bütün Yunanî ulûmu Türkçe'ye naklettiler. O zaman çetrefil, dar bir lisan olan Türkçe bu ulûmun nakli vesilesiyle güzelleşti, genişledi, zenginlendi. Türkler'in Acem ve Arapla bir arada yaşadıkları zamandan kalma birçok kelimeler silindiler. Türkçe saf bir Türk lisanı oldu. Bir iki asır sonra komşu milletler, insaniyetin yegâne ilmi, ve en güzel şiiri, edebî lisanıdır diye Türkçe konuşuyorlardı. İtalyanlar'dan, Almanlar'dan, Fransızlar'dan, İspanyollar'dan birçok Türk şairleri türedi.

Türkçe şiir bütün nevileri, şekilleri Yunanlılar'dan ve Lâtinlerden alıyordu. İstanbul'da temaşanın nevileri terakki ede ede millî bir âyin hâlini aldılar. Rustaî şiir Türklerin bir zamanlarda yaylalarda geçen hayatı şeklinde tenasuh[35] etti. «Türk çobanlıkları» Türklere has bir sanattır. Garami[36] şiir Acemin dar müşahedesinden kurtularak, kalbin binbir ihtizazı, tavrı, tahassüsüyle belirdi. Dâsitânî şiirse, beşerin en dâsitânî milleti olan Türk'ün lisanına has gibi bir şey sayılıyordu.

«Sökün» muanven[37] Türk destanı asırdan asra, dilden dile gidiyor, günden güne beşeriyetin en güzel âbidesi gibi görünüyordu. Şiirin bu nevilerinden başka her nevi böyle birer âlem oldular. Edebiyat da öyle. Türk müverrihleri, münekkitleri, lisanşinasları, feylesofları bir devirden bir devre geçtikçe daha ziyade yükselen bir esatize[38] silsilesi idi. Musiki, raks bütün ananelerden sıyrılmış, binbir ahenkle beliren birer Türk sanati idiler. Ulûm ve fünun yalnız Türk ülkesinde vardı. Kilisenin buhurlar tasarrufuyla bunalan barbar İtalya ve barbar Fransa, barbar Almanya, hele o canavar İspanya'dan fevç fevç[39] gelen talebe İstanbul, Bursa, Edirne, Konya, Üsküp, Belgrad, Budin, Türk Darülfünunlarında senelerce çalışıyor, uzun süren tahsillerinden sonra ilâhî Türkçe, Rumeli ve Anadolu'nun beyaz beldelerini daha hoş bularak vatanlarına dönemiyorlardı; bu dönemeyenler arasında Türkçe'ye Plutark'ın eserlerini nakleden Fransız Amyot, meşhur Erasm, Kopernik, Montaigne ve

---

33 — ilimlerine
34 — fenlerine
35 — yeniden dirildi
36 — aşkî
37 — isimli
38 — üstatlar
39 — akın akın

Adına mâbed yapılan mitoloji tanrısı Apollo ve Dafne.

Galile vardır. Birçoğu ömrünün sonuna doğru vicdanî arzularıyla ihtida ederek Türk toprağında birer Türk ve Müslüman gibi öldüler.

Medeniyetin mıknatısı Istanbul'da idi. Bütün mücavir[40] milletleri kendine doğru çekiyordu. Türkler'in ledünni Asya kafasından kurtularak tahlili ve terkibi bir kuvvete sahip oldukları bu devre «İntibah[41] Devri» derler. Vakıa bu Türk intibahını en ziyade temin eden, Türkler'in hürriyet üzerine müesses dinleri, İslâm idi; ilmi Çinde bile olsun gidin arayın, ilim Müslümanın gasbedilmiş malıdır, diyen peygamberlerinin mukaddes sözüyle âmil[42], hür ve insanî idiler, âlemşümul düşünüyorlardı. «İntibah Devri» nde bir güneş gibi beliren İslâm toprağının her tarafını sardı. Kolombo namında adalarda, Türk Darülfünununda yetişmiş bir kâşif, denizlerin öte tarafında bir âlem buldu; o kıtaya «İslâm İli» dediler.

Fâtih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra büyük oğlu Bâyezid Han, Sufiyeden[43] mübarek bir zat olduğu için, kendi bir zaviyeye çekilerek tahtını şehzade Cem'e bıraktı. Sultan Cem devrinde Asya'ya dağılan Türk ırkının vahdeti vukubuldu.

Barbarlık yüzünden dağınık bir ırk halinde yaşayan Türkler, geniş bir toprak üzerinde pek az farklı lehçelerle konuşulur bir lisana malik, tarihleri yürüyen bir millet oldular. Buna da «Türk Beldesi» dediler. Atina'da, Roma'da bir vakitler beliren bu «belde» şekli Türk medeniyeti ilerledikçe ehemmiyetinden düştü. Çünkü zaten bütün Müslümanlar ahlâk, anane, din itibariyle bir kitle idiler. Hattâ az çok mütemeddin[44] bütün komşu milletler, yalnız Türkçe'de müdevven[45] ulûmun ve tabiatıyla Türkçe ve Türk medeniyetinin nüfuzu altında idiler. Sultan Cem'den sonra gelen padişahların devirlerinde merhale merhale genişleyen Türk ülkesi Akdenizin Nil kıyısı Nis'ten, Alp eteklerine kadar, oradan Kazan'a, oradan da Asya'nın bütün Türk toprağını havzasına[46] alıyor, Hinde, Hintten de ta Cebelitarık'a kadar dayanıyordu. Bu ülke içinde Şarkın eski milliyetleri, Rumlar, Balkan İslâvları, lisanları, ananeleri, millî nurlarıyla hep eridiler. Hepsi Türkçe konuşuyor, Türkçe düşünüyor, birer Türk ailesi halinde yaşıyorlardı. Zaten başka türlü yaşamak kabil değildi. Toprakta tek bir medeniyet vardı. Türk medeniyeti. Garbın müstakil kalmış uzak ve barbar krallıklarında kilise ve taassup başka çeşitte, millî bir medeniyetin belirmesine set çekiyordu.

Türk ülkesinde hayat hür; saf; nefis idi. Türkler hayattan birer şarkı gibi geçiyorlardı. Diğer ülkelerde Türk gençleri gibi kahraman, Türk kadınları gibi güzel, Türk kızları gibi ince; Türk gibi hür, yollu darbımeseller vardı.

Bu kavmin sergüzeştini nakledenler bütün bu saadeti Kalkas'ın bir zaman Şehzade Mehmed'e söylediği sırra atfediyorlar.»

Kumral saçlı genç bu sergüzeşti naklederken dedim ki:

— «Heyhat ben bu sergüzeşti başka türlü işittim. Fâtih o sebudaki iksiri dökmüş, yalnız sebu elinde kalmış...»

Karşıdan siyah adalara dolgun gözlerle bakarak, kumral saçlı gençle kalp ağrılarına dair konuşa konuşa döndük.

6.6.1914 tarihli Peyâm-ı Edebî'de yayınlanmıştır.

Yahyâ Kemal'in bütün makaleleri, Nihad Sami Banarlı tarafından yakında kitap halinde yayınlanacaktır.

40 — komşu
41 — Uyanış
42 — amel eden
43 — tasavvufçu
44 — medenî
45 — toplanmış
46 — çevresine

Anadolu'nun ortasında binlerce sene toprak altında kalan

Kültepe kazılarında meydana çıkarılan ev kalıntısı.

Tarihin En Eski Ticaret Merkezi

Yazan: Muazzez Çığ

ANADOLU, asırlar boyunca canlanan, yükselen ve mahvolan büyük devletlerin, medeniyetlerin beşiği olmuştur.

Anadolu, yalnız siyasî istilâlara maruz kalmamış, ayrıca sinsi sinsi gelip harp falan yapmadan şehrin bir köşesine veya memleketin bir noktasına sığınıp yavaş yavaş yerli halkın ticarî hayatını etkileri altına alan açıkgöz kavimlerin ticarî istilâlarına da uğratmıştır. İşte bunların en eskisi, öyle olduğu halde en çok yazılı belge bırakanı Asur istilâsıdır. Bilindiği gibi Asurlular Mezopotamya'nın kuzey bölgesinde yaşamış uzun zaman varlıklarını korumuşlardır. Eski Asur çağı denilen M. Ö. 2000 yıllarında Asur ülkesinde muazzam bir iktisadî ve ticarî faaliyet başlamış, Asur şehri mühim bir ticaret merkezi olmuştur. Artık büyük şirketler kuruluyor, tüccarlar bu şirketlere banka gibi paralarını yatırıyorlar, ona mukabil bazı muamelelerde paraları yetmediği takdirde kredi temin ediyor veya borç ve alacaklarını oraya devredebiliyorlardı. Halk mütemadiyen çalışıyor, mallarının satılacağı pazarları bulmaya uğraşıyordu.

AÇIKGÖZ BİR ASURLU

Nihayet Puşikin isimli genç, müteşebbis, açıkgöz bir Asurlu mühim bir pazarı keşfetmeye muvaffak oluyor. Bu pazar, Anadolu'dur. Onun merkezi olan Kayseri toprakları da ilk ve mühim bir durak oluyor. Burası tam Kayseri'nin bulunduğu yer değil, civarda bulunan, şimdi Kültepe veya Karahüyük diye adlandırılmış olan sahadır.

O amanlar bu yerin ismi Kaniş idi. Belki yabancı olduğundan şehre giremediği için, belki daha geniş bir alana yayılabilmek imkânını sağlamak için, bu gelen Asurlu şehrin dış kısmına yerleşiyor. Maksadı Asur'daki firmalarının burada

bir şubesini açmaktır. Bunda rahat, rahat muvaffak da oluyor.

Böylece Asur'da yapılan kumaşlar, elbiseler, kalay gibi maddeler buraya getiriliyor, buradan da altın, gümüş, bakır, koku, boyacılık ve dericilikte kullanılan meşe palamudu gibi maddeler de Asur'a gönderiliyordu. Bu şekilde kurulan müessese bu şahsın dört oğlu ve torunları tarafından üç nesil boyunca yaşıyor. Bu işin iyi ve kazançlı olduğunu gören diğer birçok Asurlu tüccar da yavaş yavaş Anadolu'ya gelerek yerleşmeye başlıyorlar. Bulundukları yere büyük pazar manasına gelen «Karum» ismini veriyorlar. Şehrin etrafı gittikçe Asurlu tüccarlar ve onların yaptırdığı binalarla doluyor! Gün geçtikçe teşkilâtlanıyorlar. Bitkarum, yani Karum Evi denilen resmî bir yerde bir çok ticarî muameleler görülüyor. Yerli halk da bu yabancılarla yavaş yavaş kaynaşmaya başlıyor. Birçok tüccarlar yerli halktan kadınlarla münasebette bulunuyor ve evleniyorlar. Hattâ Asur'da karısını bırakıp gelenler bile. Bu kadınların büyük bir acı ve kıskançlık içinde kocalarına yazmış oldukları sitem dolu mektuplar, kocalarının verdikleri sudan cevaplar, firmalara ait iş mektupları her iki memleket arasında gidip geliyor. Kervanlar, malları oradan oraya büyük bir sabırla taşıyorlar. Mukaveleler yapılıyor, senetler tanzim ediliyor. Bu arada başka açıkgözler de Anadolu'nun diğer mühim şehirlerine gidip orada müesseseler kuruyor ve dükkânlar açıyorlar. Bunlardan en mühimleri ve şimdi bilinenleri Boğazköy ve Alişar'da bulunan şehirlerdir. Meselâ Kaniş'te bir dükkân sahibi olan Dada isimli bir adamın Boğazköy (eski ismi Hattuşaş) de de dükkânı, içinde çanak, çömlekleri ve yazılı belgeleri ile meydana çıkmıştır. Esasen yazılı belge olmasa bunun tespitine imkân olamazdı.

İşte Anadolu'nun orta yerinde muazzam bir ticarî faaliyete sahne olan bu yerler, asırlar boyunca toprak altında kalmış, bu meşhur tüccarlar insanların hafızasından silinip gitmiştir.

Acaba hiç bir iz bırakmadan toprağa gömülen bu eski ticaret şehri nasıl ve ne zaman meydana çıktı?

KARUM NASIL KEŞFEDİLDİ?

1881 senelerinde ilk defa antika tüccarları vasıtasıyla Anadolu'dan geldiği söylenen Çivi yazılı iki tabletten biri Londra'da British Museum'a, diğeri Paris'te Millî Kütüphane'ye alınmıştı. Bundan sonra zaman zaman bir taraftan Anadolu'ya gelen seyyahlar, bu tarz tabletlerden Kayseri civarında bulmuşlar veya yerli halktan satın almışlar, diğer taraftan antika tüccarları bunları İstanbul'a, oradan da Avrupa'ya sevk etmişlerdir. Anadolu'dan, bilhassa Elen krallarının başkenti olan Caeserea (Kayseri) civarında Asur dili ve Çivi yazısı ile yazılmış belgelerin çıkması çok dikkati çeken bir olaydı. Evvelâ bunların Mezopotamya'ya ait olması icabettiği düşünüldü ise de gerek yazının, gerek tabletlerin şekli bakımından Mezopotamya'dan gelenlere hiç benzemediği görüldü. Bu yüzden bunları diğerlerinden ayırmak için «Kapadokya tableti» denildi. Aslında tabletlerin vaktiyle burada oturan Kapadokyalılar'la hiç bir ilgisi yoktu. Zaman geçtikçe bunların aranan bir şey olduğunu hisseden yerli halk da bunları arayıp bulmakta, buldukça alıcılara arzetmekte gecikmediler. Meselâ Kültepe civarındaki bir tarlada bunlardan pek çok bulunmuş ve bu tarlanın bir gelir kaynağı olduğunu görenler, tarlaya sahip olabilmek için uğraşmışlar, bu yüzden de tarla birçok defalar sahip değiştirerek elden ele geçmişti.

1925 senesine kadar bu civardan 2 000'den fazla tablet, Avrupa, Amerika'nın muhtelif koleksiyonlarına dağıldığı bilinmektedir. Tabiî bu arada bunlar tetkik

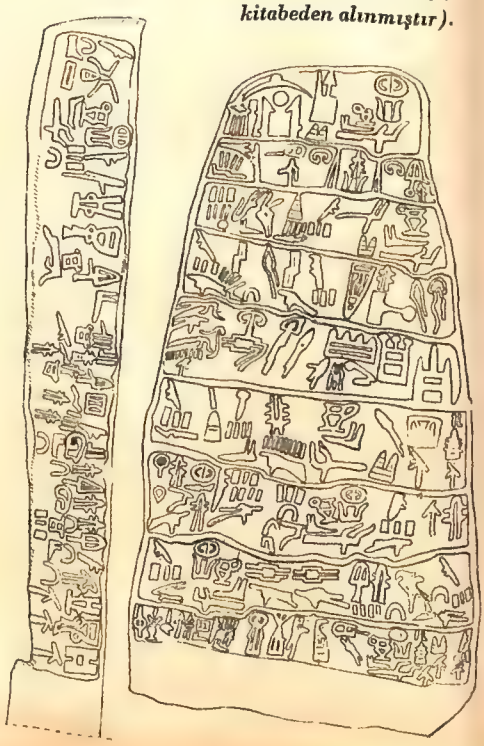

Hitit Çivi yazısı nümunesi. (Karahöyük'te bulunan bir kitabeden alınmıştır).

edilmiş. O zamanlar artık Çivi yazıları okunmuş, Asurca da çözülmüş olduğundan bu belgelerin de okunma ve tercümesinde hiç bir güçlük çekilmemişti. Tabletler tercüme edildikte hemen hepsinin ticarî mektuplar, alım, satım mukaveleleri, kira ve borç senetleri, mahkeme zabıtları olduğu görüldü. Bunun üzerine Hitit Çivi yazılarını çözen Çek bilgini Hrozny 1925 senesinde Kültepe mevkiinde bir kazı yapmaya karar verdi. Bu hüyüğün eteğinde gelişigüzel yaptığı bir kazıda 1 000 kadar tablet bulmuştur ki, halen bunların hepsi İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin zengin Çivi yazılı belgeler arşivinde bulunmaktadır.

Bundan sonra burada uzun bir devre kazı yapılmadı ise de halk tarafından bulunan tabletler gene de antika tüccarlarının elinden eksik olmadı. Nihayet 1948 senesinde Türk Tarih Kurumu tarafından, Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi profesörlerinden Tahsin Özgüç ve eşi Prof. Nimet Özgüç'ün idaresi altında burada hafriyat yapılmaya başlandı. O zamandan beri her sene yaz aylarında muntazam bir şekilde yapılan kazılar çok verimli olmaktadır. Bu kazılar sayesinde bundan 4 bin sene evvel yaşamış olan bir şehrin binaları, dükkânları, atelyeleri, su yolları, caddeleri, mektepleri, sarayları gözler önüne serilmekte, halkın kullandığı eşyalar olduğu gibi bulunmaktadır. Tıpkı İtalya'nın Pompei'si gibi, fakat ondan 2 000 yıl daha eski bir şehir.

ADADZULULİ'NİN İKİ KATLI EVİ

Bu şehir o kadar enteresan ki, insan kalıntılara baktığı zaman, sanki 4 000 sene evveline doğru gittiğini sanıyor, o zamanın insanlarını görüverecekmiş gibi olduğunu hissediyor. Meselâ bu kazılarda öyle evler bulunuyor ki, odaları, mutfağı, tuvaleti, kileri hepsi açık olarak görülmekte, hattâ daha ileri giderek bu evin sahibinin adı, evin kaç nesil boyunca kullanıldığı, evde yaşayan şahısların yaptıkları işler bile öğrenilmektedir. Ama, arkeoloğun mahareti, dilcinin sabır ve gayreti bu imkânsız gibi görünen şeyleri mümkün kılmaktadır. Kültepe hafriyatında çıkanlara şöyle bir kuş bakışı bakalım:

İşte Laqipum isimli şahsın dört odalı evi. Bu odaların birinde tunçtan bir küp, yerde yatan bir tanrı heykeli kalıbı, ağırşaklar duruyor. Duvar kenarında küçük gruplar halinde Çivi yazılı tabletler var. Görünüşe göre burası, bunların vaktiyle konuldukları yer değil, sanki yukarıdan düşmüş hissini veriyorlar. Her halde duvarda bir raf vardı, ev yıkılınca bunlar oradan aşağı düştü. Bulunan belgelerden, evin Laqipum isimli şahsa ait olduğu anlaşılıyor. Zira ona hitaben yazılmış mektuplar, yapılan mukaveleler hep evde duruyor. Hattâ Laqipum, ecdadına ait belgeleri bile saklamış. Ticaret hayatı kolay değil.

Bu da Adadzululi'nin iki katlı evi. Evin bir tarafı 10, diğer tarafı 7 metre genişliğinde. Vakıa evin üst katı yıkılmış ama, bu kata çıkan merdivenin kalıntıları ile mutfak, kiler, hattâ ölülerinin gömüldüğü oda olduğu gibi duruyor. Tabiî gene bir yığın yazılı belge. Kültepe'de olduğu gibi hemen hiç bir yerde hususî ev arşivleri, hele birkaç nesli kapsayanları bulunmamıştır. Galiba Kayserililer'in ticarî hayattaki kabiliyetleri bu devirden bir miras onlara.

Diğer bir evin bir odasında koca bir küp yan yatmış, içi kömürleşmiş buğday dolu. Ya buğdayların arasında, yanmış bir fare iskeletine ne denir? Zavallı yiyeceğini temin için girdiği buğday küpünden çıkamadan yangın bastırmış. Diğer bir odada da birçok zarflı tablet.

5X3.5 büyüklüğündeki bir odanın içinde 1.60 çapında ve tam daire şeklindeki bir fırın, olduğu gibi kalmış, yanında ateş söndürmeye mahsus içi kül dolu bir tandır. Ayrıca fırın süpürgesi ıslatmaya yarayan, ağızları bilhassa kırılmış küpler de görülmekte. Böyle tandırlar hâlâ Karahöyük'teki evlerde kullanılmaktadır. Diğer bir binanın mutfağındaki ocakta, bir toprak çaydanlık olduğu gibi duruyor. Duvar diplerinde de muhtelif çömlek ve kaplar. Kulplu kaplar, vazolar, nakışlı, nakışsız testilerle dolu bir oda, kilerden başka ne olabilir? Bir sokak üzerinde karşılıklı olarak ve birbirine bağlantısı olmayan dört köşe odalar bulunuyor. İçlerinde bir veya iki fırın, potalar, taş kalıplar, eritilmiş maden artıklarının bulunması, bunların bir evden ziyade, bir iş yeri, bir dükkân olduklarını apaçık ispat etmez mi?

Bütün bu binaların hemen hepsinde büyük bir yangın felâketinin izi görülüyor. Öyle bir yangın ki, herkes olduğu gibi, her şeyini bırakıp canını kurtarmaya bakmış. Hattâ evin birinde, kaçırmak için büyük bir kap içine birçok küçük eşya yerleştirilmiş olduğu halde götürülmeden bırakılmış. Bu alelâde bir yangın da değil, muhakkak bir istilâ yangını idi. Eğer öyle olmasaydı, halk tekrar eski yerlerine dönecekti. Halbuki, orası öyle bir terk edilmiş ki, bir daha o harabelerin üstüne değil kendileri, başkaları bile gelmeye cesaret edememiş, bıraktıkları şeyler, zamanımıza kadar olduğu gibi kalmıştır.

TÜRKİYAT ENSTİTÜSÜ

Modern tarihçiliğimiz ve Türkiye'de gerçek türkoloji bu müessese ile başlamıştır.

Röportaj : Yılmaz Öztuna

Müdür Prof. Dr. A. Caferoğlu makamında.

İSTANBUL Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı Türkiyat Enstitüsü'nün milletlerarası ilim âleminde şöhreti vardır. Modern tarihçiliğimiz ve Türkiye'de gerçek türkoloji, bu müessese ile başlamıştır denilebilir. Enstitüyü **Tarih Mecmuası** okuyucularına tanıtmak için, müdürü Prof. Dr. Ahmed Caferoğlu ile bir görüşme yaptım.

— Enstitünün çalıştığı bu bina, Hasan Paşa Medresesi galiba, diye söze başladım.

— Evet, dedi Prof. Caferoğlu, bir XVIII. yüzyıl yapısıdır. Pekâlâ barınıp gidiyoruz.

— Enstitüyü 1924'te Fuad Köprülü'nün kurduğunu biliyorum. Ya bu büyük kütüphane nasıl teşekkül etti?

— Çok zengin olan kütüphanemizin esası, Türk asıllı bir Rus bilgini olan Katanov'un hususî kütüphanesidir. Bu profesör, 1922'de ölmüştür. Hanımı, binlerce kitapla başa çıkamadığı için kitapları başından defetmek istemiş. Bizim o zamanki imparatorluk evkaf nezareti, çok yerinde bir teşebbüsle 3 000 altın ödeyerek 10 000 ciltlik muhteşem kütüphaneyi satın almış. O tarihe kadar çıkmış Rusça bütün türkoloji yayınlarıyla, aynı konu üzerinde başka dillerdeki belli başlı eserleri içine alan bu kütüphane, birkaç yıl evkaf nezaretinin mahzenlerinde kaldı. Enstitü kurulunca, buraya devredildi. Sonradan kütüphane daha da zenginleşti. Bilhassa 1955'te Sâdeddin Arel'in kütüphanesi, buraya hediye edilmiştir.

— Biliyorum, Arel kütüphanesinin Türkiyat'a verilmesini ben temin etmiştim. Fakat ailesine bir teşekkür mektubu bile yazmadınız. Merhumun resmini de, kütüphanesinin bulunduğu köşede göremiyorum.

— Efendim, ben iki ay evvel müdür seçildim. Daha öncesiyle hiç bir ilgim yok. Benden öncekiler neler yapmış, bilmiyorum. Derhal ailesine bir teşekkür mektubu yazacağım ve yan odalardan birinde olan Arel'in resmini, kütüphanesine astıracağım.

— Teşekkür ederim. Fuad Köprülü, Kars milletvekili olup, Ankara'ya gidince, enstitüye kim müdür oldu?

— Ord. Prof. Dr. Reşid Rahmetî Arat merhum, sonra Ord. Prof. Câvid Baysun, sonra Prof. Dr. Fâhir İz, iki ay önce de ben. Müdürlük müddetim 4 yıldır.

— Türk diline ait çok değerli eserlerinizi okudum veya inceledim. Kendiniz hakkında biraz bilgi rica edebilir miyim?

— 1899'da Kuzey Âzerbaycan'ın Gence şehrinde doğdum. Pek uzun müddetten beri İstanbul Üniversitesi'nde Türk dili

tarihi okutuyorum. Bir ara Atatürk beni Kars milletvekili de yapmıştı. Türk Dil Kurumu'nda çok çalıştım ve çalışıyorum.

— Dil Kurumu buyurdunuz da hatırıma geldi, bu müessese neden hâlâ mesleği dilcilik olmayan alaylıların elinde? Tarih Kurumu gibi niçin akademik kariyeri olan üniversite hocaları tarafından yönetilmiyor? Dilimizin halini biliyorsunuz.

— Sormayın, sormayın, yürekler acısıdır Türkçe'nin bugünkü hali. Türk Dil Kurumu'nun 900'den fazla üyesi olduğu için ıslah edilmesi mümkün değildir. Çünkü çoğunluk üniversite hocalarında ve meslekten yetişmiş dilcilerde değil.

— 900 üyesi mi var buyurdunuz? Yanlış mı anladım yoksa?

— Doğru anladınız. O kadar üyesi vardır. Halbuki Tarih Kurumu, ilim adamlarının eline geçmiştir. Çünkü üye sayısı 40'tır. Onlar da ifrata düşüyorlar, öle öle üyeleri 25 kadar kaldığı halde yeni üye seçmek istemiyorlar. Pek değerli tarihçilerimiz, meselâ Ord. Prof. Dr. Zeki Velidî Togan, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Tarih Kurumu üyesi değillerdir.

— Neyse efendim, mevzuumuz Türkiyat Enstitüsü idi. Enstitüyü tek başınıza mı idare ediyorsunuz?

— Hayır, üniversite hocalarından müteşekkil 5 kişilik yönetim kurulu vardır. Tabiî birçok memurumuz var.

— Fuad Köprülü zamanında Türkiyat Enstitüsü son derece değerli kitaplar yayınlardı. Hattâ sizin de iki eseriniz çıkmıştır. Şimdi kitap yayını bir yana, beynelmilel şöhreti olan **Türkiye Mecmuası** bile on yılda bir cilt neşrediyor. Bunun sebebi nedir?

— Bilhassa tahsisatsızlık, kâğıt ve matbaa fiyatlarının astronomik şekilde artması. Şimdi yeni 5 yıllık plan için yılda 400 000 TL. tahsisat istedim. Verirlerse, yayınlarımıza devam ederiz.

— Türkiyat kısmı yılda ne kadar mezun verir?

— Şimdi 20 kadar mezun veriyor yılda. Eski mezunlarımız içinde bakan, profesör olanlar ve büyük şöhret kazananlar vardır.

— Kitaplarınızın hepsi fişlenmiş mi?

— Hemen hepsi. Arel kütüphanesinin Slav dillerindeki kolleksiyonları fişlenmemişti. Ben geldiğim gün bizzat bunları kendi ellerimle fişe geçirdim. Kütüphane memuremiz olan Sevim Üngün, tarih mezunudur. Fakültenin **Tarih Dergisi**'nin son cildinde bir makalesi yayınlanmıştır.

— Efendim, nezaketinize ve verdiğiniz malûmata teşekkürler ederim, dedim ve üstada veda ettim.

Türkiyat Enstitüsü müdür ve memurları, kütüphanenin bir köşesinde görülüyor.

İstanbul'da İlk Kahveler

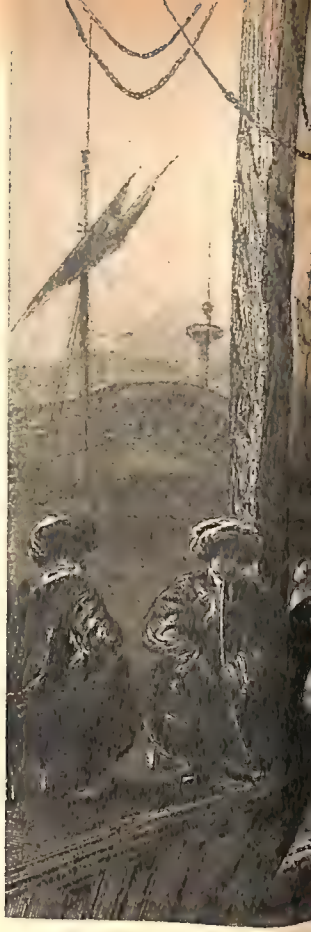

Yazan: ERTAN ÜNAL

İLK İstanbul kahveleri, devrin zariflerinin toplantı yeriydi. Gece veya gündüz, orada oturup konuşulur, sohbet edilir; orada randevu verilir, orada önemli kararlar alınırdı. Sonraları Karagöz ve ortaoyunları ile kahvehanelerin önemi daha da arttı. Halk şairleri ve zamanın sanatçıları için bir gösteri yeri oldu. Şair, bu yüzden:

«Gönül ne kahve ister, ne kahvehane,
Arkadaş ister, kahve bahane.»

demiştir.

İLK KAHVEHANELER

İlk kahvehane, 1554 yılında, Kanunî Sultan Süleyman zamanında açılmış, sonra, bir çığ hızıyla imparatorluğun muhtelif köşelerine yayılmıştır. Kahve o çağa kadar sadece Araplar tarafından biliniyor ve kullanılıyordu. O devirde Araplar, Türk imparatorluğunun tab'ası idiler. Sık sık gidip gelen kervanlar, Şark'ın bu bilinmeyen lezzetli içkisini de İstanbul'a getirmişti.

Peçevî tarihi, ilk kahvehanenin açılışını şöyle anlatır:

«1554 yılında, Halebli Hakem ve Suriyeli Şems adında iki şahıs, Tahtakale'de birer kebir dükkân açıp kahve-füruşluğa başladılar. Keyfe müptelâ bazı yârân-ı safâ, hususiyle okur yazar makulesinden nice zürefa toplanır oldu. Yirmişer, otuzar yerde meclis durur oldu. Kimi kitap okur, kimi tavla ve satrançla meşgul olur, kimi nevgüfte gazeller getirip marifetten bahsolunurdu...»

Kahve, halk arasında o kadar büyük ilgi gördü ki, kısa zamanda yerden biter gibi, şehrin çeşitli semtlerinde sayısız kahvehane açıldı. Ancak bunlar, cemiyet ve toplum için gerçekten faydalıydı. Peçevî'nin dediği gibi, halk buraya sadece kahve içmek için gelir ve kahvesini içerken de faydalı meşguliyetlerle oyalanırdı.

İlk kahvelerde sedirlerde oturulurdu. Kahvelerin ortasındaki fıskıyeli mermer havuz, bilhassa yaz aylarında tiryakiler için eşi bulunmaz bir serinlik kaynağı idi. Bunun çevresinde yer alan sedirler,

XVIII. yüzyılda İstanbul limanında bir kahve.

yahut kerevetler üzerinde diz çökerek, bağdaş kurularak kahve içilirken, meddahların anlattığı hikâyeler dinlenirdi.

Ocaklar çiniden veya oyma tezyinatlı, nakışlı ağaçtan yapılırdı. Fincanların durduğu raflar, nişler, tahta işçiliğinin ve Türk süsleme sanatının en güzel örneklerinden birini teşkil ederdi. Kullanılan fincanlar kulpsuzdu. Ancak içindeki kahvenin sıcaklığıyla elin yanmaması için tahtadan, madenden yahut boynuzdan bir mahfaza içinde sunulurdu. Lüleci çamurundan yapılmış ve üzeri tezyinatla, beyitlerle süslü fincanların yanı sıra, İznik ve Kütahya'da yapılan çini fincanlar da kullanılmaktaydı.

Daha sonraki devirlerde XVI. yüzyıl sonlarında kahvehanelere karşı bir düşmanlık hasıl oldu. Bunun sebebini, iyi vasıfların kaybolmasında aramak gerekir. Gerçekten kahvelerde kumar oynanmaya, soygunlar yapılmaya ve hattâ adam öldürülmeye başlanmış, bu sebeple gerçek tiryakiler, semtine uğramaz olmuşlardı. Bu yüzden III. Murad zamanında çıkarılan bir fermanla, bütün kahveler kapatıldı. Gizli işletenler için türlü ağır cezalar kondu. Kahve de, şarap gibi haram madde olarak telâkki edildi. Ancak bu umumî kapatma çok sürmedi, kahveler gene çalışmaya başladı. Bunda bir kısım kahvelerin aynı zamanda berber dükkânı oluşu da büyük rol oynamıştır. Çalışmalarını kısıtlayıcı bir sürü yasağa rağmen, kahvehaneler daima müşteri bulabiliyorlardı. IV. Murad, zamanında kahvelere göz açtırmadı. Şiddetli yasaklar koyması bir yana, kendisi de bizzat tebdil gezerek kontrol etti, yasaklara uymayanları şiddetle cezalandırdı. Bunun tabiî bir neticesi olarak her gün işitilen kötü olaylar, yavaş yavaş duyulmaz oldu ve kahvehaneler gene eski nitelikleri kazandılar.

XVII. yüzyılın sonları ve XVIII. yüzyıl başlarında İstanbul'un muhtelif yerlerinde yeniçerilere mahsus kahveler açıldı. Bunların kapısına, oraya devam eden yeniçeri ortasının meselâ balık, kılıç, gemi

gibi alemleri asılır ve bir orta, diğer ortanın kahvesine gidemezdi. Başlangıçta buralar yeniçeriler için kahve içilen ve sohbet edilen bir yerdi. Ancak daha sonraları soysuzlaşan Yeniçeri Ocağı ile birlikte değişti, içinde türlü yolsuzlukların yapıldığı, cinayetlerin işlendiği birer batahkane haline geldi.

II. Sultan Mahmud, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırırken, kahvehaneleri de ihmal etmedi. Bütün yeniçeri kahvelerini kapattı. Diğerlerinin çalışmasına müsaade etti.

SEMÂİ KAHVELERİ

Kahvelerden bahsederken, özellikle ramazanda ve kış aylarında faaliyet gösteren semâi kahvelerini unutmamak gerekir. O çağlarda İstanbul'un hemen her büyük semtinde bulunan kahvelerde kış ve ramazanlardan bir ay önce hazırlıklara başlanırdı. Önce kahvehane özel bir itina ile süslenirdi. Duvarlar yaldız çerçeveli, yangın kulelerinin, balıkçı kayıklarının, deniz kızlarının resimleriyle bezenir, tavana boydan boya renkli kâğıtlardan yapılmış zincirler asılırdı. Kahvehane, tulumbacıların da uğrağı olan bir yerse, duvarlardan birinin göze çarpacak bir yerine, tulumbanın boru, fener, baskı kollarından biri konurdu.

Semâi kahveleri, yıllarca, bitmek tükenmek bilmeyen uzun kış gecelerine ayrı bir renk katmış, sosyal hayata canlılık getirmiştir. Mahalleli, akşam yemeğinden sonra birer ikişer burada toplanmaya başlardı. Önce herkes kendi aralarında meselelerini konuşur, sonra renk renk kâğıtlar, yapma varaklı çiçeklerle süslenmiş özel sedirinin üstünde günün moda şarkılarını çalan saz heyetini dinlerdi. Uzun bir fasıldan sonra ortaya bir halk şairi çıkar ve bir mâni söylerdi. İçinde bir muamma saklayan bu mâni, kahvedekileri düşündürür, bazen bir muammanın halli haftalarca sürerdi. Söylenen mâni, ağızdan ağza bütün mahalleye yayılır, herkes bir cevap bulmaya çalışırdı.

Bu arada başka semtlerden gelenler de mâniyi çözmek için çaba gösterirdi.

Şayet bütün ramazan boyu, muammayı kimse çözememişse, son gece şair mânisini kendisi açıklar, gelenlere de teşekkür ettikten sonra kahveyi kapatırdı. Mânileri çözenler olursa, para, ipekli kumaş, şal gibi hediyeler verilirdi.

Bu kahvelerin en meşhurları Beyazıt'ta, Çeşmemeydanı'nda, Fatih'te, Tophane'de, Firuzağa'da ve Üsküdar'da Yeniçeşme'de bulunuyordu. Semâi kahveleri, yirminci yüzyılın hemen başlarında tamamen ortadan silinmiş olmakla beraber, Ahmed Rasim ve Osman Cemal Kaygılı'nın eserlerinde bütün canlılığıyla hâlâ yaşamaktadır.

OYUNCU LONCASI KAHVELERİ

Bunun yanısıra oyuncu loncası kahveleri de o çağların bilinen kahve türleri arasına girer. Özellikle esnaf, sanatkâr ve oyuncuların devam ettiği bu kahvelerde, geceler hayli renkli geçerdi. Çeşitli yerlerden gelen karagözcüler, burada hünerlerini gösterir, meddahlar hikâyelerini burada anlatırdı. Bu kahvelerin, esnaf teşkilâtı gibi, kethudâsı, erkân ustası, kabzımalı, lonca heyeti bulunur ve bu heyet, kahvenin mensup olduğu loncanın dertlerini, çözüm bekleyen meselelerini incelerdi.

Oyuncu loncasına mensup sanatçıların toplandıkları kahveler içinde en büyüğü Mısırçarşısı'nın Paçacılar Kapısı'na giden caddede, Çavuşoğlu çıkmazı'ndaki Bahçelikahve'dir. Sonraları burası kapanınca, Beyazıt'ta Simkeşane içinde ve Galata'da bahçeli bir kahvede toplanmaya başladılar. İçlerinde karagöz oynatılan ve çeşitli sanat gösterileri yapılan bu kahveler de diğerleri gibi, bu asrın başlarında tamamen tarihe karıştı.

KIRAATHANELER

XIX. yüyılın ikinci yarısında yeni bir tip kahve türedi. Buralarda gazete, mecmua, kitap okunuyor, adına «kıraathane» deniyordu. Özellikle aydın kişilerin devam ettiği yerlerdi buraları. Bilinen ilk kıraathane, bugünkü Beyazıt'ta Reşit Paşa türbesinin karşısında açılmıştı. «Sarafim» yahut «Okçularbaşı» adını taşıyordu. Buraya gelenlerin çoğu vakitlerini okumakla geçirirdi. Bilhassa ramazan geceleri, Namık Kemal, Sadullah, Âyetullah, Ârif Hikmet, Hasan Suphi, Tevfik Paşa ve Ahmed Muhtar gibi devrin tanınmış şair ve ilim adamları toplanır, devrin meselelerini tartışırlardı.

Bilinen diğer bir kıraathane de Mahmutpaşa Camii civarındaydı. Okçularbaşı ile aynı yıllarda açılmıştı. Buraya din adamları ve ulemâ devam ederdi. Müdavimleri arasında bilinenler Ali ve Hâfız Müşfik Efendiler, Abdi Bey, Edhem ve Bekir Sami Paşalar'dır. Özellikle ünlü satranççılar, birbiriyle burada karşılaşırdı.

Asya Kıraathanesi 1850-60 yılları arasında Galata'da açılmıştı. Gümrüğe yakın oluşu sebebiyle bilhassa Galata gümrüğü memurları ve gümrük komisyoncuları ile buralarda işleri olanların devam ettikleri bir yerdi. Aynı adı taşıyan bir başka kıraathane de II. Sultan Abdülhamid devri

Tuna üzerinde, Rusçuk'taki bir Türk kahvesinin dışarıdan görünüşü.

sonlarında Üsküdar Selmanağa mahallesinde açılmış, ancak devrin bütün meşhur kumarbazlarını sinesinde topladığı için kısa bir süre sonra kapatılmıştır.

Son yarım asrın meşhur kahveleri arasında Beyazıt'ta Küllük, Şehzadebaşı halkevinin altında özellikle musikişinasların devam ettiği, konserlerin verildiği «Darüttalim», Sirkeci Vakıf Han'da «Borsa», Beyazıt'ta cami yanındaki kahve, Cağaloğlu'ndaki «Meşrutiyet Kıraathanesi», Galata'da «Kemeraltı», Yenicami arkasında «Bahçelikahve» en önemli yerleri işgal eder. Bunların çoğu, istimlâkler sırasında tarihe karışmış, birkaçının yerine dükkân yapılmıştır.

TARİHÎ İSTANBUL KAHVELERİ

Bugün İstanbul'da yaşları yüz ilâ yüz elli arasında beş ve elli ilâ yüz arasında değişen iki kahvehane vardır. Bunlar Pierre Loti, İsmail Ağa, Mehmed Efendi, Çınaraltı, Eftalopos kahveleri ile Boğaziçi ve Kanun-ı Esasî kıraathaneleridir.

İsmail Ağa Kahvesi: Bugün sadece Kanlıca kahvesi diye bilinir. Boğaz'ın Anadolu yakasında Kanlıca vapur iskelesi yanında bulunan bu kahve, Sultan II. Mahmud zamanında Vezir İskender Paşa vakfından ahşap olarak yapılmıştır. Kahvenin bilinen ilk sahibi İsmail Ağa (Sipahioğlu) dır. Açılışından 35 yıl sonra İstanbul'un sayılı kahveleri arasına girmiş ve bütün kahve meraklılarını sinesinde toplamaya başlamıştı. Bu şöhreti sağlayan da bizzat İsmail Ağa'dır. Yakınlarının anlattığına göre, İsmail Ağa, çok titiz bir adamdı. Kahveye çok meraklı olduğu için, bizzat kendisi alır, kendi eli ile öğüttükten sonra kallâvî fincanlar içinde müşterilerine ikram ederdi. Bu arada kahveden anlamayan, yahut kahvenin içinde bir başka madde olduğunu iddia edenleri: «Madem kahveden anlamıyorsun, burada işin ne?» diyerek nezaketle kapı dışarı etmekteydi.

Bugün, görmüş geçirmiş Kanlıcalı ihtiyarların hangisine sorarsanız sorun, size hemen İsmail Ağa'nın meşhur titizliğini anlatıverirler. II. Cihan Savaşı sırasında kahvenin binbir türlü yabancı madde ile karışık satıldığını gören İsmail Ağa, kahveyi beş, on kere yıkar, ondan sonra öğütürmüş... İsmail Ağa 1955 yılında ölünce oğlu Şevket Sipahioğlu tarafından işletilmeye devam edilen kahve, hâlâ şöhretini muhafaza etmektedir. Yalnız zaman icabı, bazı değişiklikler yapılmış, sandalye ve masalar tamamen değiştirilmiştir. İsmail Ağa'nın değirmeni ve Atatürk gibi misafirlerine kahve ikram ettiği kallâvî fincanlarından birisi saklanmakta ve arzu edilen müşteriye bu fincanla kahve verilmektedir.

Boğaziçi Kıraathanesi: Daha çok yaz aylarında çalışan bu yer, Beylerbeyi va-

70 yıl önce Beyazıt'ta bir kahve.

pur iskelesinin yanındadır. Dişbudak, meşe ve çınar ağaçlarının gölgelediği küçük bir alan üzerine kurulmuştur. Mazisi pek eskidir. 150 - 180 yıllık olduğu tahmin ediliyor.

II. Sultan Mahmud, babasının yaptırdığı Beylerbeyi Camii'ni onartırken, görüp, beğenildiği bu kahvehaneye bir de çeşme yapılmasını emretmiş. Halen kahvehanenin ortasında bulunan bu çeşme, üç metre yüksekliğinde ve dört cephelidir. Cephelerinin birinde Keçeci-zâde İzzet Molla'nın yazdığı altı beyitlik manzum bir eser bulunmaktadır. Kahve 1929 yılından beri doğma, büyüme Beylerbeyli olan Muhsin Açık tarafından işletilmekte, tavladan başka oyun oynanmamaktadır.

Mehmet Efendi Kahvesi: Üsküdar'da Toptaşı'nda bulunan bu kahve, 130 yıllıktır. Ahşap olan yapısı, yapıldığı devrin stilini muhafaza etmektedir. Bugünkü sahibi Mehmed Efendi, burasını kırk seneden beri işletmekte ve semtte de kahvehane bu adla bilinmektedir. Kurulduğundan bu yana yapılan en büyük değişiklik, Mehmed Efendi, kahvehaneyi devraldığı zaman olmuş, o zamana kadar duran peykeler kaldırılmış ve yerine o devirde kullanılan sandalye ve masalar konmuştur. Aynı masa ve sandalyeler, bugün dahi kullanılmaktadır. Öte yandan kahvenin duvarlarında asılı duran çeşitli tablo ve aynalara dokunmamış, bunlar zamanımıza kadar gelmiştir. Kahvenin bir de bahçesi vardır. Eskiden yaz aylarında tiryakiler kahvelerini burada içermiş.

Çınaraltı Kahvesi: Boğaz'ın Rumeli yakasında Emirgân'da kurulan bu kahvenin de tarihi pek eskidir. Yaşı bilinmeyen bir yüce çınarın altında kurulu açık hava kahvesi iki yüz yıllık bir maziye sahiptir. Halk, cuma günleri Tokmakburnu üstündeki koruda eğlendikten sonra, buraya gelir ve bir yorgunluk kahvesi içtikten sonra, yoluna devam ederdi. Bu arada Boğaz'ın nefis manzarası ile birlikte gemiler ve yapılan gümrük kontrolları da seyredilirdi.

Devrin büyüklerinin ve meşhurların köşkleri, bu civardaydı. Bunlardan bilinenleri XIX. asırda Hıdiv İsmail Paşa, Koca Reşid Paşa ve Şerif Abdullah Paşa'ya ait olanlardır. Kahvenin içinde Hümaşah Kadınefendi adına yapılmış yedi cepheli bir mermer çeşme bulunmaktadır.

Kanun-ı Esasî Kıraathanesi: Tepebaşı'nda, Şehir Tiyatrosu'nun karşısındaki bu kıraathane, kanun-ı esasînin ilân edildiği yıl olan 1908'de açıldığı için bu adı almıştır. İlk sahibi bir Rum gemicidir. Eğlence yerleri o yıllarda Tepebaşı civarında toplandığı için, sahibi burada açmayı tercih etmiş. O devrin meşhurlarından Talât Paşa'nın sık devam ettiği kıraathanenin arka tarafında daha sonraki yıllarda bir okuma odası ve kitaplık açılmıştı. İsteyenler, burada oturup gazete ve mecmua okurdu. Kıraathane ilk sahibinden bu yana epey el değiştirdiğinden, muhtelif tadilâta uğramış ve «Okuma odası» da diyebileceğimiz bu kısım, ortadan kalkmıştır.

Kıraathane, çok geniş bir saha üzerine kurulmuştur.

Eftalopos Kahvesi: Taksim'de Taksim sinemasının karşısında sıra dükkânlar üzerinde, oldukça geniş, ön tarafı camlı bir kahvedir. Kuruluş tarihi kesin olarak bilinmiyor. Ancak daha önce burada alaturka programlarıyla tanınmış bir gazinonun bulunduğu, bilinen gerçeklerdendir. 1910 yılında kahvehaneye çevrilmiştir. Salon genişletilirken, o zamanlar bahçe olan arka taraf kazılmış, rastlanan bazı iskeletlerden kahvehanenin kurulduğu sahanın eskiden mezarlık olduğu anlaşılmıştır.

Eftalopos, Rumca «Yeditepe» anlamına gelir. İstanbul yedi tepe üzerinde kurulduğu için, kahvehane, İstanbul adına nazire olarak bu adı almıştır. Şimdiki sahibi Pavlidis, kırk seneden beri burayı işletmektedir. Kahvenin duvarlarında Eski İstanbul'u canlandıran büyük tablolar vardır.

Pierre Loti Kahvesi: Adını, ünlü Fransız yazarı ve Türk dostu Pierre Loti'den alan bu kahve, Eyüp'te Haliç'e bakan yüksek bir tepenin üzerindedir. Açılış tarihi kesin olarak bilinmiyor. Ancak semt yaşlılarının ifadesine göre, 150 yıllık olduğu tahmin edilmektedir. Romancı Pierre Loti'nin gelişine kadar semt sakinlerinin toplandığı basit ve küçük bir kahve olmaktan ileriye gidemeyen bu yer, bugün adını dünyaya duyurmuş ve çeşitli ülkelerden gelen turistlerin ilk ziyaret ettikleri yerlerden biri olmuştur. Pierre Loti, nefis manzarasıyla kendisini büyüleyen bu kahveye sık sık gelir ve Haliç'e nazır bir masada meşhur **Azîyadé** romanını yazarmış. Bugün burası tipik bir Türk kahvesi haline getirilmiş ve kahvenin önüne Pierre Loti'nin küçük bir büstü konmuştur.

Ne var ki, şimdi, kahve, Pierre Loti'nin tasvir ettiği o içli, lirik ve romantik manzarasını, maziye karışan yıllarla birlikte kaybetmiştir. Özellikle Pierre Loti'nin uzun uzun bahsettiği güzel ahşap köşkler, sayfiye evleri tarihe karışmış, yerini pis dumanlarıyla etrafın havasını kirleten ve bozan fabrika bacaları almıştır. Bu değişmeyi, en güzel şekilde Benoit Braun adlı bir Fransız yazarı dile getirmiştir.

Benoit Braun, kahveyi ziyaret intibalarını şöyle anlatıyor:

«... Yokuşlardan tırmandık. Manzara, Eyüp'tekinden daha güzel... Yol boyunca, bitmek bilmeyen mezarlar var... İhtimamla hâkkedilmiş kitâbeleriyle, metrûk kırık, yadettikleri ölülerin nisyanına katılan binlerce mezar...

Vadiden uzaklara bakarak, boşuna Pierre Loti'nin tasvir ettiği güzel ahşap köşkleri, sayfiye evlerini bulmaya çalışıyorduk. Onların yerini kırmızı kiremitli çatılar ve duman savuran bacalarıyla fabrikalar almıştı. Bununla beraber bir adacık teşkil edecek kadar sarı çiçekli, dar bir saha gördüm.

Sonra çamurlara batarak tepeye, Türk tarzı giyinmiş genç bahriye subayının nargile içmeye, romanlarını tasarlamaya, belki de peçeye bürünmüş bir kadının, bir çocuğun yolunu gözlemeye gittiği kahveye gittik.

Küçük kahve, yerli yerinde duruyordu, fakat kapısı kapalıydı...»

Meşhur Pierre Loti kahvesi, bu kulübeden ibaretti.

«Kutb-Minâr» diye anılan bu eşsiz âbide, İbni Battûta'nın Hindistan seyahati sırasında gördüğü en önemli Türk eserleri arasındaydı.

İbn i Battûta Hind Sarayında

Yazan: H. Avni Şanda

Dev gibi bir kuş, geniş kanatlarını çırparak damda, uyuyan adama doğru süzüldü. Adamı sırtına aldıktan sonra, yeniden havalandı. Güneye doğru uçmaya başladılar Bir süre gittikten sonra, bu defa kuş kuzeye yollandı. Az gittiler, uz gittiler, nihayet doğuya yöneldiler. Bu yöne olan uçuş, pek uzun sürdü. Gide gide karanlık bir ülkeye vardılar. Evet ilk anda karanlık göründü ama, dikkat edince her tarafın yemyeşil olduğu görüldü. Kuş, sırtındaki adamı bu yeşilliklerin arasına bıraktıktan sonra uçup gitti...

Bu, bir rüya idi. Rüyayı XIV. yüzyılın ünlü Arap gezgini İbni Battûta görmüştü. Gezgin, bir şeyhin zaviyesinde misafir bulunuyordu. Hava pek sıcaktı o gün. Gece olunca, şeyh, sıkılmasın diye misafirini damda yatırdı. İşte İbni Battûta bu rüyayı o gece gördü.

Ertesi sabah, namazdan sonra hemen şeyhin yanına koşan İbni Battûta, rüyasını anlatınca, şeyh:

— Çok hayırlı bir rüya görmüşsün, dedi. Yemen'i, Irak'ı, Türk ülkelerini, Hind'i görecek ve orada bir zaman kalacaksın. Hind'de kardeşim Dilşah Hindi'yi bulacaksın. O seni sıkıntıdan kurtaracaktır.

Gerçi İbni Battûta, daha 22 yaşındayken seyahatlerine başlamış ve bu rüyayı görünceye kadar da epey yer dolaşmıştı. Ama, demek ki, asıl faydalı seyahatleri bundan sonra başlayacaktı.

Şeyh, böylece gezginin rüyasını hayra yorduktan sonra kendisine yolluk olarak peksimet ve bir miktar da para verdi. İbni Battûta, kadere inanarak tevekkülle yola revan oldu. Bütün seyahat süresince, şeyhin söylediklerini hatırından çıkarmadı. Kâbe'ye yüz sürdü, Türk şehirlerini, Şam'ı, Irak'ı gördü. Sonra Hind diyarına doğru yöneldi. Aşağıda, insana peri masalı gibi gelen Hindistan seyahatinden bir parçayı bulacaksınız.

«733 yılı, (Milâdî: 1333) muharrem ayının ilk haftasında, Hind diyarında Pencâb denilen bir yere vardık. Pencâb, beş su manasına gelmektedir. Bu nehir, yer yüzündeki nehirlerin en büyüğüdür. Buraya geldiğimiz gün, ülkenin âdet ve nizamı gereğince, haberciler kim olduğum, ne kadar eşim ve cariyem bulunduğu, kervanlarımdaki eşyanın mevcudu ve hayvanlarımın sayısı hakkında bilgi edinmek istediler. Bütün bu bilgileri elde ettikten sonra, Multan şehri emîrine bu haberciler eliyle hakkımızda bir mektup gönderildi. Mektup, ulaklardan ulaklara, elden ele verilmek suretiyle emîrin eline tam beş gün içinde geçmişti.

«Emîrin ülkesine girmemize izin çıkmakla iş bitmiş olmuyordu. Bu diyara gelen kimse, emîre hediye vermek zorunda idi. Ben de bu nizama uyarak, kendisine

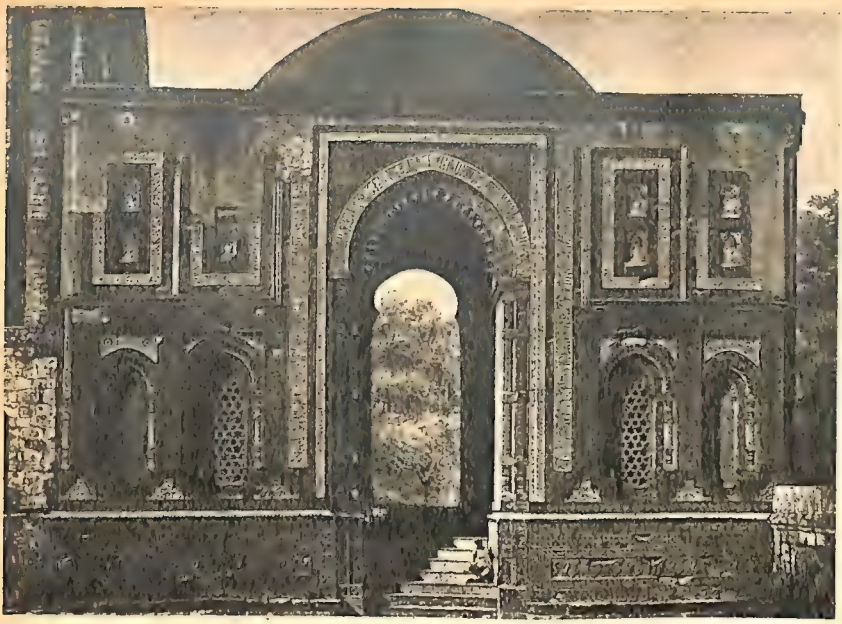

Delhi'de yapılışı 1310' da tamamlanan Alâeddin Camii'nin başlı başına bir sanat eseri olan kapısı.

bir deve yükü ok hediye ettim. Irak'tan gelirken, bir tacirden 30 adet beygir ve birkaç deve ve bu arada ok satın almıştım. Pencâb'dan ayrılarak Hind payitahtına doğru yollandık. Fakat yollar pek tehlikeli idi. Bir ara, yolumuz, bataklık ve sazlık olan bir araziye düştü. Buradan geçmekten başka çare yoktu. Sazlıkların arasından giderken, birden karşımıza bir gergedan çıktı. Bu korkunç hayvanı hayatımda hiç görmemiştim. Filden küçüktü. Fakat başı, filinkinden pek büyüktü. Kervanımızdaki bir süvari, derhal hayvanın üzerine yürüdü. Gergedan, boynuzuyla beygirin karnını deşerek onu yere serdi, sazlıkların arasına girerek gözden kayboldu. Yerde perişan yatan süvariyi kaldırdık ve yolumuza devam ettik. Bir süre sonra, karşımıza bir gergedan daha çıktı. Yerdeki otları yemekle meşgul olduğu için, bize aldırış etmedi. Biz de sessizce oradan ayrıldık.

KERTENKELE DOLMASI

«Silvan şehrine vardık. Burası, kumsal ve ağaçsız, çöl gibi bir yerdi. Nehir kenarında, karpuz tarlalarından başka bir şey göze çarpmıyordu. Bu memlekette, garip bir yemek yapıldığını gördük: Kertenkele dolması. Bu hayvanın kuyruğu olmamakla beraber, bizim taraftaki kertenkelelere pek benziyordu. Kertenkele avcıları, dere kenarındaki kumların içinden bu mahlukları zorlukla yakalıyor ve pazar yerlerinde satıyorlardı. Evlerde de, iyice temizledikten sonra, içine bizim taraflardaki safrana benzeyen ve sarı renkte, adı gergem olan bir maddeyi dolduruyorlardı. Onlara göre makbul olan bu yemeği murdar bularak yemedmik.

«Yolumuza Sind nehrinden devam etmek gerekiyordu. Bu nehir üzerinde işleyen gemiler, bizim taraftaki gemilerden daha geniş, fakat daha kısadır. Geminin ortasındaki ahşap hücreye, merdivenle çıkılır. Bu gibi gemiler, emîre mahsustur. Hücrede, emîr ve maiyeti bulunur. Kırk kişi de kürek çeker. Geminin sağ ve solunda ikişer gemi daha vardır. Bunlar, onun yanı sıra giderler. İkisinde çalgıcılar, diğer ikisinde de hanendeler bulunur. Yemek zamanı olunca, gemiler, birbirine yanaşır, aralarına iskeleler konur, emîrin gemisine gelerek şarkı söylerler. Gece olduğu zaman, karaya çıkılır, çadırlar kurulur. Gece nöbetçileri her saat başında, yüksek sesle, «Ya Melik, geceden bir saat geçti,» diye bağırırlar. Sabah olunca, zurnalar çalınır, yemek yenir, gene yola çıkılır.

«Lâhûr şehrinin valisi ile nehirde beş gün seyahat ettik. Burası, Umman Denizi kıyısında güzel bir şehirdir; büyük bir limanı vardır. Yemen ve Fars ahalisi, ticaret için gelirler. Bu yüzden beldenin geliri çoktur. Bir gün vali ile birlikte atlara binerek, şehrin yakınlarında Tarna denilen, eski bir şehir kalıntısına gittik. Etrafı surla çevrili bir eve girdik. Evin ancak duvarları kalmıştı. Burada, taştan yapılmış peykeler vardı. Taşların üzerinde kabartma insan çehreleri görülüyordu.

Bu şehir neden böyle helâk olmuştu? Tarihçilerin anlattıklarına göre, buranın ahalisi, fitne, fücur içinde birbirlerine düşmüşler, haram para yemişler, en sonunda, Cenâb-ı Hak, bu ahlâksız kavmin cezasını vermiş, şehirlerini yerle bir etmiş, kendilerini de böyle taş haline getirmişti. Bu harabenin bir tarafında, elleri ardına bağlanmış, başı uzun, ağzı yüzünün bir tarafında, taş kesilmiş bir insan sureti göze çarpıyordu.

KIRK AŞÇI İLE SEYAHAT EDEN YOLCU

«Sind nehri üzerinde, birçok küçük şehirleri geçtik. Sind ülkesinin merkezi olan Multan şehrine vardığımız zaman, nizam gereğince, emîrin hazinesi için, tüccarın getirdiği malın dörtte birinin alındığını gördük. Bizim de eşyamızın muayene olması gerekiyordu. Halbuki, satılacak bir şeyimiz de yoktu. Böyle olduğu halde canım sıkıldı. Bereket versin, Multan emîrinin emriyle bir subay gelerek, eşyamızın muayene edilmemesini, lâzım gelen kimselere söyledi.

«Multan emîri beni huzuruna kabul ederek, yanına oturttu. Kendisine bir köle, bir at ile bir miktar kuru üzüm ve badem hediye ettim. Üzüm ve badem bu memlekette makbul bir hediye idi. Emîrin önünde, asker resmi geçit yapıyordu. Yanı başında da muhafızlar ayakta duruyorlardı. Emîr, beni şehrin dışında, bir evde misafir etmişti. Burada, iki ay kadar kaldık. Hind padişahının payitahtına gitmek istiyordum. Buna ait müsaadeyi aldık. Fakat, Multan'dan Delhi'ye ancak kırk günde gidilecekti. Kervanımız kalabalıktı. Yollarda duraklayarak çadır kuruluyordu. Kervanda, Hudâvend-zâde adında, maruf bir kişi vardı. Maiyeti pek kalabalıktı. Kırk aşçısı vardı. Bir gün bir menzilde, onun çadırında yemek yedik. Ekmekleri ince bir pideydi. Ortaya kızartılmış bir koyun getirip parçalayarak sofrada bulunanlara dağıttılar. Ayrıca bizim memleketin ekmeklerine benzeyen yuvarlak ekmekler getirildi. İçine sabûniye denen bir tatlı konmuştu. Bundan başka, soğan ve yeşil zencefille pişirilen bir et yemeği, sonra da küçük et parçalarından ibaret bir yemek daha yedik. Bunun içinde de ceviz, fıstık, baharat ve soğan vardı. Arkadan tavuklu pilav ikram edildi. Yemekten sonra meyve şerbetleri içildi, Tenbul dağıtıldı. Tenbul, bu ülkelerde en büyük bir ikramdır. Kuru, sarı renkte bir yapraktır. Az miktarda yetiştiği için değeri fazladır. Sırf çiğnemek içindir. Meğer insanın şehvet duygularını tahrik edermiş... Multan'dan itibaren, yollarda çadır kurup konaklayarak seyahatimize devam ettik ve Delhi'ye vardık.

«Delhi, büyük bir şehirdir. Nüfusu da kalabalıktır. Şehir dört bölüme ayrılmıştır. Sultan Muhammed Şah, Delhi'nin etrafını surlarla çevirmek istemiş, fakat büyük masraf olduğu için yarıda bırakmıştır.

Delhi yakınlarındaki Kutub Camii'nin kapısı.

«Delhi sarayının birçok kapıları vardır. Birinci kapının bir tarafında, silâhlı muhafızlar, öbür tarafında da davul, nefir ve zurna çalan çalgıcılar bulunur. Saraya bir emîr veyahut bu rütbeye yakın büyüklerden biri geldiği zaman, çalgı çalınır ve kimin geldiği yüksek sesle haber verilir. İkinci ve üçüncü kapılardan da geçildiği zaman, gene aynı muamele yapılır. Kapının dışındaki bir yerde de cellâtlar oturmaktadır. Sultan, birisinin kafasının kesilmesini emrettiği zaman, bunlar derhal harekete geçerler, öldürülen adamın cesedini âdet üzere burada üç gün bekletirler.

«Bir ziyaretçi girdiği zaman, kâtipler ismini bir deftere yazarlar. Böylece, kimin hangi saatte geldiği öğrenilmiş olur. Üçüncü kapıdan girilince, kabul dairesi görülür. Bu daireye bin bir direk denilir. Direkler, cilâlı ağaçlardan yapılmıştır. Üzerleri çeşitli nakışlarla süslüdür. Sultan, kabul dairesinde beyaz kumaş örtülü bir sedirde oturur. Ellerinde kalkan, kılıç ve yay bulunan yüz kadar muhafız, hiç kımıldamadan kendisini bekler. Sultan, kabul dairesine geldiği zaman, vezir bile ayakta bekler.

«Hediyeler, sultana kabul dairesinde, merasimle verilir: Hediyeleri getiren kimse, önde yürüyen saray adamlarının arkasından gider. Sultanın huzuruna vardıkları zaman, üç defa yerlere kadar eğilerek kendisini selâmlar. Eğer hediyeler arasında kumaş ve silâh varsa, Sultan onu eliyle muayene eder, getiren kimseye iltifatta bulunur ve başını yıkaması için bir akça verir. Bu bir âdettir. Bir gün, bu hediyeler arasında üzeri zümrüt taşlarla süslenmiş bir yemek sinisi de görmüştüm. Memurlar, vergi olarak toplanan malları da bu kabul dairesinde sultana takdim ederler. Bunlar arasında filler, atlar, katırlar, üzerinde yükü olan develer bile bulunur.

HİND SARAYINDA BAYRAM

«Hind padişahı, bayram günü, bir deve keser, sonra filine binerek, kendisini izleyen filler ve süslü atlardan ibaret bir alay ile sarayına döner. Sarayda ise, bayram günü ortaya büyük bir buhurdan konur. Bu buhurdan halis altından yapılmıştır. Kuleye benzer. Bu kule ayrı ayrı parçalardan ibarettir. İstendiği zaman birbirine takılır. Bu parçaların her birini birkaç kişi taşır. Kulenin içinde üç küçük odacık vardır. Buhurdancılar buraya girerek öd ve amber yakarlar. Çıkan duman, kabul dairesini tamamiyle kaplar. Bu sırada, gençler, altın fıçılarda bulunan gülsuyunu etrafa serperler. Ellerinde altın ve gümüş asâ bulunan subaylar, bayram yerine gelenlere yer gösterirler. Sonra saz ve raks başlar. Sultan, bayramın üçüncü günü akrabalarını evlendirir. Son günlerde de köleleriyle cariyeleri arasında evlenmelere izin verir.

«Bir aralık, görülmemiş bir kıtlık oldu. Sultanın emriyle, evlerde nüfus sayımı yapıldı. Her aileye altı aylık yiyecek dağıtıldı. Bir gün, şehir dışında gezmeye çıktığım zaman, at derilerinin bile yendiğini gördüm. Fakat, bir evde de bir adamın, bir insan ayağını ateşte kızartarak yediğini bana hikâye ettikleri zaman, tüylerim diken diken oldu.

«Bu kıtlıklara karşı bir çare olmak üzere şehrin dışında tarım sahaları ayrıldı. Buralarda, yiyecek maddeleri üretmek için, ahaliye tohum ve tarım âletleri verildi. Bunlar, hazine hesabına çiftlik yapmak zorundaydılar.

«Acaba, Delhi ahalisi padişahın böyle saltanat sürmesinden memnun muydu? Birçok kimseler sultanın idaresi hakkında şikâyet mektupları yazarak, geceleri kabul dairesine atmışlardı. Sultan, bu mektupları okuduğu zaman, gazaba geldi. O kadar sinirlendi ki, Delhi şehrinin yıkılmasını ve ahalinin elinden bütün mallarının alınmasını emretti. Bu emri tellâllar vasıtasıyla ilân ettirdi. Tellâllar, sokak sokak dolaşarak üç gün içinde şehirde hiç kimsenin kalmayacağını bildirdiler. Ahalinin bir kısmı şehri terk etti, bir kısmı da evlerinde saklandı. Bu sırada sultanın huzuruna gözleri görmeyen bir adamla, eli ayağı tutmayan birini getirdiler. Bunların şehirden nasıl ayrılacakları hakkında sultanın fikri soruldu. Kör olan adamın sürüklenerek götürülmesini, kötürüm olan kimsenin de mancınıkla şehrin dışına atılmasını emretti. Bu insafsızca emri duyan ahali, evini, barkını terk ederek şehirden ayrılmak zorunda kaldı. Delhi'den göç edenlerin, Devletâbâd şehrine yerleşmeleri için irade çıktı. Böylece binlerce halk, kırk gün içinde Devletâbâd'a varabildi. Şehir boşaldıktan sonra, sultan, sarayının en üst katına çıkarak, etrafı seyretti. Gece, hiç bir evde ışık yanmıyor ve hiç bir bacadan duman çıkmıyordu. Bu halden pek memnun olduğunu yanı başında bulunan kimselere söyledi. Ben de bu sözleri, kendisine çok güvendiğim bir kimseden duydum. Bir müddet sonra sultanın sinirleri yatıştı. Ahalinin Delhi'ye dönmesini istedi. Fakat, o büyük Delhi şehri, bütün çalışmalara rağmen, uzun yıllar eski haline gelemedi ve şenlenemedi.»

Bir Kılıç Darbesi İle
Başı Önüne Düşürülen

Budin Beylerbeyisi ARSLAN PAŞA

Yazan: Ragıp Sevki YEŞİM

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'ın, ömrünün son günleriydi.

İmparatorluğa geniş topraklar, kaleler, yeni yeni şehirler, zengin ülkeler kazandıran padişah, Orta Avrupa'da Almanya'ya karşı hayatının ve ikbalinin son mücadelesini yapıyordu. Zigetvar önünde Türk topları gürlüyor, Yeniçerilerin dehşet veren haykırışları gökleri tutuyordu.

Orduy-ı Hümâyûn Osek önlerine konmuştu. Köprü, bir gün, bir gecede geçilmiş, otağ-ı hümâyûn Osek'in kuzeyinde, her tarafı otluk ve sulak bir yerde kurulmuştu. Rumeli ve Anadolu'nun yıldız gözlü gazileri, toplar, arabalar, sipahiler, akıncılar ve Tatar atlıları takım takım köprüyü geçiyor, Zigetvar'ı kuşatmaya hazırlanıyorlardı.

Padişah, hasta, yorgun ve halsizdi. Otağ-ı Hümâyûn'una çekilmiş, kocamış yaşının artık seferlere, zahmetlere katlanmadığını düşünüyor, fakat gene de büyük savaşlar kazanmak aşkından kurtulamıyordu. Yol boyunca ancak arabada gidiyor, orduya görünmek lâzım geldiği zaman ata biniyordu. Sadrâzamı Sokollu Mehmed Paşa ise ordunun bütün idaresini eline almıştı. Her tarafta onun emirleri tatbik ediliyordu. Ancak zeki vezir, hadiseleri en ince noktalarına kadar padişaha anlatıyor, onun muvafakatini almadan hiç bir şey yapmıyordu.

Tuna'yı geçişlerinin ikinci günü kuzeyden, Budin Beylerbeyisi Arslan Paşa'dan fena bir haber geldi: Paşa, hiç bir emir almadığı halde, sınır askerlerini de toplayarak, toplar çekerek Almanlar'ın elinde bulunan Polata kalesini sarmıştı. Bu harekete hiç bir lüzum ve ihtiyaç yoktu. Kendi aklınca bir şey yapmak isteyen Arslan Paşa, bir hafta durup dinlenmeden kaleyi döğmüş, fakat bir hafta sonrada, düşman içindeki casuslarından aldığı haberlerle muhasarayı kaldırıp çekilmişti. Arslan Paşa'ya gelen haber, gerçekten fena bir haberdi. Düşmanın Eck von Salm kumandasındaki dört bin seçme askeri, atlı ve yaya tüfekliler, kuşatmayı yapan Osmanlı kuvvetlerine karşı bir baskına memur edilmişlerdi. Geceleyin sessizce yaklaşılacak ve anî olarak hücum edilecekti.

DÖĞÜŞTEN KAÇAN BİR BEYLERBEYİ

Arslan Paşa'nın elinde, dört bin düşman askerine karşı duracak bir kuvveti yoktu. Bu yüzden, bu lüzumsuz muhasaraya girişen Paşa, hemen: «Toplanı» emrini verdi. Elindeki topları Tuna'ya attı, birkaç köhne çadırla diğer savaş malze-

mesini olduğu gibi bırakarak, haberi aldığı gece kuşatmayı kaldırdı, büyük bir hızla ar ve gayreti terk edip kaçtı.

Düşman geldiği zaman karşısında tek bir Türk askeri bulamadı. Bu yüzden cesareti arttı, güneye doğru aktı, Türkler'in elinde bulunan Tata ve Vesprem kalelerini kuşattı. Arslan Paşa'nın askerleri zaten bu iki kaleye dağılmış, bir kısmı ise başka taraflara çekilmişti. Almanlar bu fırsatı kaçırmak istemediler, kaleleri gece ve gündüz dövdüler. Geceleri köstebekler gibi, toprağı delerek kaleye birçok delikler açtılar ve nihayet bir gece, anî bir baskınla bu deliklerden girip kalenin içinde göründüler. Kale muhafızları gafil avlandılar ve hepsi şehit oldu. İçerideki kadınlar ve çocuklar ise esir düştüler.

İHTİYAR PADİŞAHIN ÖLÜM SAÇAN HİDDETİ

Bütün bu hadiseler, en ince noktalarına kadar Kanunî Sultan Süleyman'a anlatılınca ihtiyar padişah, büyük bir hiddete kapıldı. Karşısında ayakta duran Sokollu'ya dönüp gözlerini devire devire:

— Budin Beylerbeyisi ile ettiğiniz hünerler, nasıl tedbir ve tedariktir? diye bağırdı.

Sokollu Mehmed Paşa sakin ve saygılı bir sesle:

— Şevketlû padişahım, diye cevap verdi. Nice vakadır ki, Arslan Paşa'ya emr-i şerifinizle kâtip ve yarar âdemler göndermiştim. Saadetlû padişah-ı âlempenâh hazretleri serhad memleketlerine geldi, senden bu vakte kadar bir haber, bir eser yoktur, dedim. Hiç bir mukabelede bulunmadı, hiç bir haber göndermedi. Lâkin paşa, eskiden beri yararlıkta ün almış, ocak eri, uğur-ı hümâyûnunuzda nice hizmetler etmiş, yoldaşlıkta bulunmuş kişidir. Kendisinden beklenen bu değildi. Ferman, efendimiz hazretlerinindir.

Sokollu Mehmed Paşa, boynunu bükmüş, bekliyordu. Padişah ise hiddet içindeydi. İhtiyarlık onu büsbütün zalim yapmıştı. Netekim paşanın sözlerine hiç önem vermeden emretti:

— Beş nefer kapıcı, on beş nefer çavuş kalksın, burunsuz çavuşbaşı ile varıp gidip başını keserek getirsinler!

ARSLAN PAŞA'DAN GELEN HABERCİ

Vezîr-i âzam Sokollu henüz otağ-ı hümâyûndan çıkmıştı ki, Arslan Paşa'nın kapı kethudâsı çıka geldi. Vezîr-i âzamın eteğini öperken Sokollu hiddetli ve haşin sordu:

— Baka âdem, paşandan ne haber var? Ondan başka kimse geldi mi?

Kethudâ Sokollu'nun bu sert çıkışından fena halde ürkmüştü. Saygılı ve itaatli boynunu büktü:

— Beli devletlûm, mektuplar getirdim. Paşa, askerden ayrılalı üç gün olur, dedi. Sonra koynundan mektupları çıkardı, sadrâzama uzattı:

— Gelip arz edecek ahvali vardır deyü yazar devletlûm...

Sokollu Mehmed Paşa, yeniden bir azarlanmaya maruz kalmamak için padişaha kendisi gitmedi, mektupları göndermekle iktifa etti. Az sonra padişahtan şu emir geldi:

— Arslan Paşa serhad askerini beylerbeyisiz bırakıp Orduy-ı Hümâyûnuma arz-ı hal etmeye gelirmiş. Senin çadırına geldiği zaman hemen cellât hazırlayıp başını kesesin!

Sokollu Mehmed Paşa, Arslan Paşa'ya acıyordu. Onu kurtarmak için ne yapmak lâzım geldiğini düşünüyor, çareler arıyordu. Bir ara işi dîvân esnasında hallettirmek yoluna düştü. Hemen padişaha büyük bir saygı ihtiva eden bir arz gönderdi:

— Ferman-ı hümâyûnunuzla yarın oturak olup dîvân olmak mukarrerdir Arslan Paşa, beylerbeyidir, dîvânda emr-i şerifiniz yerini bulsun, dedi.

Az sonra padişahtan bir mektup geldi. Bu mektup, Arslan Paşa'nın Sokollu aleyhine evvelce padişaha gönderdiği bir mektuptu. Kanunî, vezîr-i âzamına:

— Okuyup yakasın! diye haber göndermişti. Ayrıca şu sözleri eklemişti:

— Benim saltanatımın hıl'atı senin ensendedir. Ona leke dokundurmak isteyenin vücud-ı nâpâki sahife-i âlemden gidip cezası verilmek gerektir. Emrimi getiresin.

Arslan Paşa'nın ölümü artık tahakkuk etmişti. Sokollu, paşanın padişaha gönderdiği tezvir mektubunu okuyup bakarken buna kanaat getirmişti.

ASKERİNİ BIRAKIP GELEN BEYLERBEYİ

Ertesi gün öğleye doğru Arslan Paşa, on beş nefer cübbeli ve tulgalı, iri yarı adamlarıyla geldi ve sadrâzamın çadırı önünde attan indi. Çavuşlar kendisini aldılar, dîvânhane çadırında iskemle verdiler, oturttular.

Arslan Paşa'nın hiç bir şeyden haberi yoktu. Halbuki bütün ordu, onun öldürüleceğini duymuştu. Paşa, sadrâzamın kabul emrini beklerken, çavuşlar çadır perdelerinden bakıyorlar:

Zigetvar Kalesi'nin Osmanlı ordusu tarafından kuşatılması.

— Bre bu âdem divane midir? Askerden ayrılıp gelmeye sebep ne? diyorlardı.

Bir müddet sonra dîvânhane çadırının kapı perdesi açıldı ve Sokollu Mehmed Paşa, uzun boyu, çatık kaşlarıyla ve hiddetten gerilmiş yüzü ile göründü. Arslan Paşa oturduğu iskemleden fırladı ve paşayı büyük bir saygı ile karşılamak istedi. Fakat Sokollu, dik ve sert bir sesle bağırdı:

— Ne haber? Niye geldin? Askeri kime ısmarladın?

Arslan Paşa ağzını açmak isterken devam etti:

— Sözün nedir? Padişah-ı âlempenâh hazretleri sana beylerbeyilik ihsan etti. Yazık senin namına! Bre sen deli imişsin. Padişah senin idamını emretti.

Arslan Paşa'nın yüzü, sapsarı kesilmişti.

— Devletlûm... diyerek birkaç adım atmak istedi.

Sokollu, boğuk ve korkunç bir sesle:

— Bre mel'un! diye bağırdı. Tedbirsizlik ile ehl-i İslâm kalelerine kâfir üşürdün.

Hızla, başını kapı önünde bekleyen çavuşa çevirdi.

— Çavuşbaşı! Kaldır şu dinsizi!...

Çavuşbaşı, birdenbire atılıp Arslan Paşa'nın kuşağına yapıştı.

— Emir padişahındır! diye mırıldandı.

Aslan Paşa, elinde olmadan kurtulmak için çabaladı:

— Padişaha arzlarım vardır! diye bağırıyordu. Koynundan iki kâğıt çıkardı ve uzattı.

BAŞI ÖNÜNE DÜŞEN VEZİR

Çavuşlar, cellât Kasım'ı aramaya koştular. Fakat Kasım ortalarda yoktu. Arslan Paşa çadırdan sürüklenerek çıkarılmış, bir ağaç altına götürülmüş, diz çöktürülmüş, bekletiliyordu.

Nihayet cellât Kasım'ın çırağı Ali bulundu. Çadırının kapısı önünde duran Sokollu, sabırsızlanarak:

— Bre öte (*) şu murdarı! diye haykırdı.

Arslan Paşa'nın baş ucunda duranlardan Ayas Ağa eğildi, boğuk bir sesle:

— Şu dünyada etmediğin fenalık kalmadı, tövbe et, Allahın birliğine inan, ahretine gözlerini kaldır, dedi...

Çavuşlar, ağalar arasında tarihçi Selânikli Mehmed Efendi de vardı.

Arslan Paşa önce etrafına, sonra da başına dikilen cellâda baktı. Dudaklarında korkulu bir tebessüm dolaştı:

— Usta, getirdiğin kabza aşkına çabukça kurtar, serçe parmağını kuvvetlice tut! dedi.

Cellât Ali «Elhak eyu çaldı».

Aslan Paşa'nın başı vücudundan ayrılıp önüne düştü. Paşa birkaç saniye kımıldadıktan sonra hareketsiz kaldı.

(*) «Gönderin öteki dünyaya!» anlamına gelir.

İstanbul'un Dünü ve Bugünü

Tepebaşı

Yarım asır önceki Tepebaşı yine İstanbul'un hareketli yerlerinden biriydi. Bu semtler gayr-i Müslim mahallesi olduğundan sık sık şapka giyenlere rastlanırdı. Yukarıda, 50 yıl önceki Tepebaşı görülüyor.

Burası Galatasaray

Elli yıl önce, Galatasaray'dan bakınca Beyoğlu işte böyle görünürdü. Cadde yine oldukça kalabalıktı, yine büyük mağazalar caddenin iki yanında sıralanıyordu. Ne var ki, o zamanın mağazalarıyla bugünküler arasında büyük fark mevcuttu.

Bugünkü Beyoğlu'nun genişliği yine aynı ama, dükkânların tanzimi, caddenin kalabalığı ve geceleri ışıl ışıl aydınlatılması öyle farklı ki, aynı yer demeye bin şahit ister.

Yıldız Parkı'nın içinde bulunan Malta Köşkü'nün dış görünüşü...

II. Abdülhamid'in tuğrası

Yakın tarihimizde sık sık adı geçen Yıldız, Sultan Hamid'in içinde saltanat sürdüğü, saraydır. Bu sayımızda okuyucularımıza Yıldız Sarayı'nı tanıtıyoruz.

İSTANBUL

Saraylarında Adım Adım

Yıldız Sarayı

Röportaj: Erdoğan Sevgin
Fotoğraflar: Tamer Güvenç

Bugün İstanbul'da Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalmış dört tane büyük saray vardır: Topkapı, Dolmabahçe, Beylerbeyi ve Yıldız... Saray röportajlarımızın sonuncusu olarak ele aldığımız Yıldız, İstanbul sarayları içinde en az bilineni, en az tanınanıdır. Sebebi de Yıldız'ın, diğerleri gibi, halka açık olmamasıdır. Günümüzde bu sarayı merak eden bir kimse, ancak onun çok küçük bir parçasını görebilir: Yıldız Parkı'nı... Beşiktaş ile Ortaköy arasında 500 000 metre karelik bir araziye yayılmış bulunan havuzları, ağaçları, çiçekleri, köşkleri ile İstanbul'un en güzel yerlerinden olan Yıldız Parkı'nı...

Yıldız, İstanbul'un diğer saraylarından farklı bir yapı özelliği gösterir. Topkapı, Dolmabahçe, Beylerbeyi saraylarının Aksine, Yıldız, çok geniş bir arazinin, orasına, burasına serpiştirilmiş, bir köşkler topluluğudur. Bir ucu Ortaköy'ün üst mahallelerine; bir ucu bugün bir harabe halinde olan Çırağan Sarayı'na; bir ucu da, Barbaros Bulvarı'ndaki Yıldız, diğer adı ile Hamidiye Camii'ne uzanır. Tarihin akışına tesir eden birçok olaylara sahne olan Yıldız Sarayı'nı meydana getiren köşklerin çoğu bugün Harp Akademileri içinde kaldığı için gezilemez.

Topkapı, Dolmabahçe ve Beylerbeyi

Sarayları'nı anlatırken, daha ziyade içine ve içindeki eşyalara önem vermiştik. Yıldız Sarayı'nda ise bunun tam tersini yapacağız. Bugün halka açık olan Yıldız Parkı ve bu parkın içinde bulunan köşklerin dışında kalan yapıların, sadece tarihçesini, içinde cereyan eden önemli olayları ve dış görünüşünü vermekle yetineceğiz... Zaten Yıldız Parkı'ndaki Malta ve Şale köşklerinden başka, hiç birinde ilgi çekici eşya kalmamıştır. Bütün eşya İstanbul'un diğer saraylarına nakledilmiştir.

Yıldız Sarayı'nı içine alan koru, tâ III. Sultan Selim zamanından beri saray mensuplarının ilgilerini çekmişti. Bu korudaki ilk köşkü III. Selim'in annesi Mihrimah Vâlide-Sultan inşa ettirdi. II. Sultan Mahmud, buranın güzelliğine, Boğaz ve Marmara'ya hâkim manzarasına hayran kalarak bir başka köşk daha yaptırdı. Adını da «Yıldız Kasrı» koydu. Bilhassa yaz aylarında sık sık bu köşke gelir, etrafı seyreder, saz âlemleri tertipletir, sonra da tüfek veya ok atışlarıyla vakit geçirirdi. Padişah, Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurduğu Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'nin Yıldız bahçelerinde yaptığı talimlere nezaret eder, Ortaköy'e doğru uzanan sırtlarda yeni askere manevralar yaptırırdı.

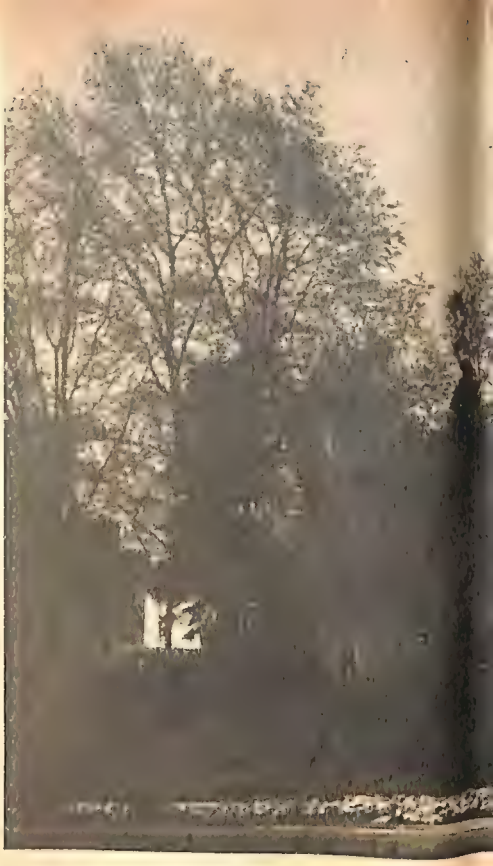

YENİ BİR SARAY DOĞUYOR

Yıldız'a rağbet, Abdülmecid zamanında biraz daha arttı. Bu padişahın annesi, Bezm-i âlem Vâlide-Sultan, 1842 yılında «Kasr-ı Dilküşâ» isimli bir bina inşa ettirdi. Bir söylentiye göre, Sultan Abdülmecid, babasının yaptırdığı «Yıldız Kasrı» nı tamir ettirip, Yıldız adlı bir gözdesine hediye etti.

Sultan Abdülaziz zamanında Yıldız'daki köşkler biraz daha çoğaldı. Koru, usta bahçıvanların elinde, tabiî ve bâkir görünüşüne dokunulmadan yeniden düzenletildi, zenginleştirildi.

Padişahlar içinde, devamlı olmamakla beraber Yıldız sitesini mesken olarak ilk kullanan Sultan Abdülaziz olmuştur. Malta, Çadır ve Çit köşkleri ile, Yıldız Parkı'nı Çırağan Sarayı'na bağlayan, Beşiktaş'tan Ortaköy'e uzanan ana cadde üzerindeki kemerli köprü, Sultan Abdülaziz zamanında yaptırılmıştır.

Yıldız, II. Sultan Abdülhamid devrinde en şaşaalı devrine erişti. Bazı tarihçiler, bu devirde sarayın 12 000 kişilik bir topluluğu barındırdığını kaydeder. Sultan Abdülhamid, 1877 yılında Yıldız Sarayı'na yerleştiği zaman, saray arazisi pek o kadar geniş değildi. Yıldız Kasrı, Büyük Mâbeyn Dairesi, Şale, Malta, Çit ve Çadır köşklerini ihtiva ediyordu. Padişah, Beşiktaş'tan Ortaköy'e kadar uzanan arazinin, halk elinde bulunan kısımlarını da alarak, saray bölgesinin sınırlarını genişletti. Etrafını kalın duvarlarla çevreleyip, koruluğun içinde muhtelif binalar yaptırdı. Hiçbir zaman büyük binaya kaçmadı.

Yıldız Sarayı, artık şehir içinde âdeta ikinci bir şehir olmuştu. Saray, sultanlar ve şehzâdeler tarafından mesken olarak kullanılan, resmî görevlilere tahsis edilen köşklerin dışında, tiyatro, müze, kitaplık, eczane, hayvanat bahçesi, mescid, hamam, tamirhane, marangozhane, bıçkıhane, ayar atelyeleri, çini atelyeleri, demirhane ve kilithane gibi çeşitli binaları da ihtiva ediyordu. Sarayın dışında ise, 14 000'den fazla askeri barındırabilecek genişlikte kışlalar vardı. Yıldız, artık Bâbıâlî'nin yerini almış, Yıldız sözü, hükümet anlamına gelmeye başlamıştı.

Yıldız Sarayı, başlıca 3 büyük kısımdan meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi asıl saray, ikincisi iç bahçe, üçüncüsü dış

Çadır Köşkü'nün önünden, Yıldız Parkı'nı çevreleyen duvarlara doğru bakıldığı zaman, Cihannüma Köşkü'nün bütün heybetiyle yükseldiği görülür.

bahçedir. Asıl saray ile iç bahçeyi meydana getiren kısımlar, bugün ziyarete kapatılmıştır. Dış bahçe denilen yer ise bugünkü Yıldız Parkı'dır. II. Sultan Hamid devrinde, içinde birçok köşklerin, atelyelerin bulunduğu bu kısımdan, günümüze kala kala 3 köşk kalmıştır. Bunlar Çadır ve Malta köşkleri ile, girişi Yıldız Parkı'ndan olan, fakat kalın duvarların arkasında gizli bulunan Şale köşküdür.

ASIL SARAY

Yıldız Sarayı'nın 4 büyük kapısı vardır. Bu kapılardan bir tanesi bugün Yıldız Parkı'nın girişi olan kapı, diğer üçü ise, «Asıl Saray» kısmını teşkil eden ve bugün Harp Akademileri'nin bulunduğu kısımdaki iç içe kapılardır. Bu kapılardan ilki «Koltuk Kapısı» adı ile anılır. Hamidiye Camii'nin yanındaki bu kapı genel hizmetliler içindi. Buradan birinci avluya girilirdi. Büyük Mâbeyn ve Çit Kasrı bu bölümdeydi. II. Sultan Abdülhamid, yabancı devlet elçilerini burada kabul edip görüşürdü. Sarayın başlıca görevlilerinin makamı da bu avlu üzerindeydi. İkinci kapı «Saltanat Kapısı» olup, burası padişaha mahsustu. Küçük Mâbeyn dairesi burada bulunuyordu. İkinci avluya açılan bu kapıdan, «Hunkâr Sofası» na gidilirdi. «Vâlide» ya da «Harem Kapısı» adını taşıyan son kapı ise, üçüncü avluya açılıyordu. Bu avludan da, sarayın ikinci kısmını teşkil eden iç bahçeye geçilirdi.

YILDIZ CAMİİ'NDE CUMA SELÂMLIĞI

Bugün Barbaros Bulvarı üzerinde kalan Yıldız Camii, tek şerefeli minaresi ile çok sevimli, çok zarif bir yapıdır. 1885-1886 yılları arasında II. Sultan Abdülhamid'in emri ile inşa edilmiştir. Camiin hemen yanı başında yükselen saat kulesi ise, 1891 yılında tamamlanmıştır. Sultan Abdülhamid, cuma namazlarını Yıldız (Hamidiye) Camii'nde kılardı.

Bugün pek fazla cemaati olmayan Hamidiye Camii, Sultan Hamid devrinde, çok hareketli günler yaşamıştır.

Cuma selâmlığı sırasında daima küçük üniforma giyilirdi. Merasim başlamadan

önce, Fransız Kambra Efendi, rasad âletlerini getirir, Küçük Köşk denilen dairenin önüne koyar, güneşten alınan ışıkla bu âlet top gibi patlatılır, sarayın bütün saatleri bu âletle ayarlanırdı.

Padişah, arabaya binmeden yarım saat önce harem arabaları yola çıkar, camiin avlusuna girince eskilik sırasına göre dizilirlerdi. Başta daima Vâlide-Sultan'ın arabası, en sonda da hazinedar ustanınki dururdu. Padişahın arabası, saray kapısından çıkarken, marş başlar, selâm borusu çalınır, asker bağırırdı. İkinci ve üçüncü defa selâm ve marş çalınırken, padişah camiin kapısına varmış bulunurdu. Şeyhulislâm, padişahı camiin kapısında karşılar, padişah içeri girer girmez de cuma namazı başlardı.

Merasim sırasında, Yıldız Camii'nin etrafı tıklım tıklım dolu olurdu. Yemen ve Arabistan'dan gelen Müslümanlar, camiin avlusuna hasır sererek padişahla beraber namaz kılarlardı. Yabancı elçiler, Büyük Mâbeyn önündeki setlerin üzerinde, cuma selâmlığını izlerlerdi. Namaz bitince, askere izin verilir, her alay kendi bandosunu çalarak, kalabalığın arasından geçerdi. Böylece buraya gelen halk, hem padişahı görmüş, hem de güzel bir merasim seyretmiş olurdu.

Mevlût alayları da tıpkı selâmlık alayları gibi yapılırdı. Bu merasimlerde yalnız daha çok sayıda asker bulunur ve büyük üniforma giyilirdi. Camide mevlid okutulur, askere şeker ve şerbet dağıtılır, harem arabalarına götürülen şeker ve şerbetler, gümüş tepsilerle taşınırdı. Bunun yanısıra da hareme mensup olanlara avaid denilen bir nevi tahsisat verilirdi.

Yıldız Camii'nde yapılan bu cuma selâmlıklarının en heyecanlısı, hiç şüphe yok ki, 21 temmuz 1905 günü olmuştur. II. Sultan Abdülhamid, cuma selâmlığından dönerken suikasta uğramış, bir saatli bomba, bu güzel camiin ön kısmı ile, saat kulesini tahrip etmiştir... Sultan Abdülhamid, büyük bir tesadüf eseri ölümden kurtulmuştur. İşte Barbaros Bulvarı üzerindeki bu küçük cami, böylesine hareketli, heyecanlı günler yaşamıştır.

BÜYÜK MÂBEYN

Bugünkü «Harp Akademileri» girişinin sol tarafında bulunan bina Yıldız Sarayı'nı meydana getiren bina topluluklarının en büyüğüdür. Zarif bir mimarî tarzı vardır. Sarayı çeviren duvarların dışında olan bina, Yıldız'ın, asıl saray kısmının göze çarpan ilk binasıdır.

Büyük Mâbeyn, Sultan Abdülaziz'in em-

YILDIZ CAMİİ — Barbaros Bulvarı üzerinde Harp Akademileri girişinin sağ tarafına düşen Yıldız (Hamidiye) Camii.

Yıldız Parkı'ndaki Çadır Köşkü'nün içi, bir harabe halindedir. Resim, köşkün dış görünüşünü tespit ediyor.

riyle, 1866 yılında bir dinlenme köşkü olarak yaptırılmıştı. II. Sultan Hamid, 1877 yılında Yıldız'a yerleşince, bir süre burada otardu.

Binaya, bugün Harp Akademisi'nin içinde olan çift taraflı mermer merdivenlerle girilir. Altınla tezyin edilmiş kapıları, duvarları ve tavanı, büyük çini sobaları, kristal avizeleri, son derece güzel ve kıymetlidir.

Büyük Mâbeyn'in alt kattaki salonu ile, üst katta ona tekabül eden salonu, II. Sultan Hamid'in resmî odasıydı. Alt katta, bu salon dışında kalan odalar Mâbeyn'e ait olup, üst katın en solunda bulunanı ise, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'nın odasıydı.

Büyük Mâbeyn, birçok önemli törenlere sahne olmuş bir binadır. 1884 yılında, Avusturya-Macaristan Veliahti Arşidük Rudolf ve eşi, burada ağırlanmışlar, şereflerine, bu binanın geniş salonlarında muhteşem bir kabul resmi düzenlenmiştir. 1889 yılında İstanbul'u ziyaret eden Almanya İmparatoru II. Wilhelm de burada ağırlanmıştır. Sefirler pavyonu veya sadece Yıldız da denilen Büyük Mâbeyn'de cuma selâmlıklarından sonra sefirler huzura kabul olunur, konuşma bittikten sonra da, yabancı dil bilen paşa-zâdeler mükellef büfelerde sefirleri ağırlardı.

ÇİT KASRI

Yıldız'ın asıl saray kısmının 1. avlusundaki en önemli binalarından biri de Çit Kasrı'dır. Bugün Harp Akademisi'nin kütüphanesi olan ve Büyük Mâbeyn'in sol tarafına düşen bu köşk, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılmıştır. Çit Kasrı, padişahın, Büyük Mâbeyn Dairesi dışında bazı sefirleri kabul ettiği, onlarla devlet meselelerini konuştuğu bir yerdi. Cuma selâmlığından sonra sefirler bazen burada da huzura kabul olunurdu.

Padişahı ziyaret edecek ziyaretçiler, Koltuk Kapısı'ndan geçtikten sonra, binanın alt katına gelirler, sonra da üst kata çıkarlardı. Üst kat, birbiri arkasına sıralanmış salonlar şeklindeydi. Ziyaretçiler önce ilgililer tarafından dinlendikten sonra, bu birbirine açılan salonlardan geçip huzura alınırdı. Eğer devlet adamları, kendi aralarında önemli meseleleri konuşmak, herhangi bir konuyu tartışmak isterlerse, salonlardan birinde bulunan 12 metre kare genişliğindeki altın kaplama bir masanın etrafına sıralanmış zarif iskemlelere oturur, rahatsız edilmeden burada istedikleri konuyu rahatça tartışırlardı.

Çit Kasrı, yıllar boyunca, birçok yabancı sefirler görmüş; iki büyük tarihî olaya sahne olmuştur. Bu olaylardan birincisi, Türkiye'nin Yunanistan'a harp ilânının burada imzalanmış olması, ikincisi ise, Sultan Vahîdeddin'in, İstanbul'u terk etmeden 1 gün önce, İngiliz elçisini burada kabul etmesidir...

Asıl sarayın birinci avlusunun üzerinde Büyük Mâbeyn ve Çit kasırlarından başka uzun ve ahşap bina daha vardı. Burası da yaverler, musahipler ve mâbeynciler dairesiydi.

KÜÇÜK MÂBEYN

Çit Kasrı'nın az önünde yükselen Küçük Mâbeyn Dairesi, sadece bu avlunun değil, Yıldız Sarayı'nı meydana getiren köşklerin de en önemlilerindendir.

Küçük Mâbeyn, 1900 yılında, II. Sultan Hamid'in emri ile, oturma ve çalışma dairesi olarak yaptırıldı. İki katlı ve dıştan kâgirdir. Binaya iki taraftan altı basamaklı taş merdivenlerle çıkılır ve renkli camlarla süslenmiş bir camekândan girilirdi...

Sultan Abdülhamid, Küçük Mâbeyn'i yemek, istirahat, kabul ve yatak odaları bulunan bir ev halinde inşa ettirmişti. Eşyaları, Sefir Münir Paşa vasıtasıyla Paris'ten getirilmişti. Tabiî bugün bu eşyalar, Küçük Mâbeyn'i artık süslememektedir. İstanbul'un diğer saraylarına nakledilmiş, bir kısmı ise kayıplara karışmıştır.

Sultan Abdülhamid, burada çalışır, hususî misafirlerini, devlet adamlarını burada kabul ederdi. Alt katın en solunda bulunan oda da çalışma odası haline getirilmişti. Sultan Hamid'in hal'inden sonra tahta çıkan V. Sultan Mehmed Reşad ve onu takip eden VI. Mehmed Vahîdeddin de bu odayı aynı maksatla kullandılar. Bu odanın karşısındaki küçük odada ise, sadrâzamlar huzura girmeden evvel bekler, arada sırada da çalışmak için buraya gelirlerdi.

Padişah, yabancı diplomatları alt katta bulunan salonda kabul ederdi. Bazı yabancı diplomatlara ziyafetlerin verildiği bu salonun en önemli tarihî hatırası, 31 mart olayından sonra, toplanan Meclis-i Meb'usan'ın, tahttan uzaklaştırma kararının burada II. Sultan Abdülhamid'e tebliğ edilmesidir. 1919 yılında Atatürk'ün III. Ordu müfettişi olarak Anadolu'ya gitmeden önce Sultan Vahîdeddin'le konuştuğu yer de Küçük Mâbeyn Dairesi'nin üst katındadır.

Küçük Mâbeyn'in 2 gizli yolu vardı. Binadan ayrılan bir yol, ahşap bir galeriden geçerek, hamama ve özel odaya gi-

Yıldız Parkı içindeki Malta Köşkü'nün üst katı.

der; bir yer altı geçidi de Küçük Mâbeyn'i tiyatro binası ve Şale köşkü ile birleştirir. Padişah, Şale köşküne ve tiyatroya çok zamanlar bu özel yoldan geçerek giderdi.

Küçük Mâbeyn, bilhassa kandil günlerinin akşamları çok heyecanlı saatler yaşardı. Hamidiye Camii başimamı ve Mızıkay-ı Hümâyûn'un gür ve güzel sesli hâfızları tarafından kıraat olunan Mevlid-i Şerif, binanın salonlarını dolduranlara göz yaşı döktürürdü.

HUSUSÎ DAİRE

Küçük Mâbeyn'in yanında eskiden bir bina vardı. Bir yüzü yola bakan bu bina Sultan Abdülhamid'in özel dairesiydi. Hususî Daire adıyla anılan bu binada Abdülhamid iki yatak odası değiştirmiştir. Mimar Vasilaki efendi tarafından yapılan Hususî Daire (Yeni Köşk) Yıldız'ın en güzel yerinde olup, manzarası fevkalâdeydi. Köşkün iç tezyinatı Yıldız Marangozhanesinin ustabaşıları tarafından yapılmıştı. Kapı ve pencereler yekpare maundandı. Duvarları zarif nakışlarla işlenmiş, Şeker Ahmed Paşa'nın fırçasından çıkan resimlerle süslenmişti. Sultan Abdülhamid'in padişahlık devrini, içinde geçirdiği bu köşkte, Sultan V. Mehmed Reşad' da ömrünün son hastalık yıllarını geçirdi ve burada hayata gözlerini yumdu. Bir galeri ile Küçük Mâbeyn ve bir yeraltı geçidi ile de Şale Köşkü ve Tiyatro binası ile irtibat halinde olan Hususî Daire, Vahîdeddin'in ikameti sırasında bir elektrik kontağı yüzünden yanmıştır.

ÜÇÜNCÜ AVLU VE TİYATRO BİNASI

Küçük Mâbeyn ile Çit Köşkü arasındaki yoldan, Harem Kapısı'na gidilir. Bu kapı, Yıldız'ın asıl saray kısmının 3. avlusuna açılmaktadır. Üçüncü avlu 10 metre yüksekliğinde duvarlarla çevrilidir. Sultan Abdülhamid'in haremi, bu avlunun muhtelif köşelerine serpiştirilmiş köşklere yayılmış durumdaydı.

Saray Tiyatrosu, bu avlu üzerindeydi. Tavanı mavi zemin üzerine, sarı yaldızlarla süslü olan tiyatro, çepeçevre localarla çevriliydi. Sahnenin tam karşısındaki loca, padişaha aitti. Üst katta bir tarafta şehzadeler oturur, alt katı ise saray mensupları işgal ederlerdi.

Sultan Abdülhamid devrinde İstanbul'a ne zaman sözü edilir bir trup gelse, elçiler vasıtasıyla hemen saraya davet edilirdi.

Yıldız Sarayı'nın tiyatro binası, yıllar boyunca birçok sanatkârın oynadıkları oyunlara sahne olmuş, saray mensupları burada, orta oyunundan, operaya kadar her türlü oyunu seyretmiş, müzik ve şar-

Malta Köşkü'nün alt katında her taraf bembeyaz mermerlerle kaplıdır. Kapıdan girer girmez, sizi fıskıyeli nefis bir havuz karşılar. Yandaki resimde bu salonun bir köşesini görüyorsunuz.

kı dinlemişlerdir. Hattâ burada sinema bile seyretmişlerdir. Sarayda sinema oynanacağı zaman, perde gerilsin diye büyük fırçalarla iyice ıslatılır, birkaç dakikalık filimler burada seyredilirdi.

Tiyatroda yapılan herhangi bir gösteride, padişah, Sadrâzam ile oturur, saray ileri gelenleri localara taksim olurlardı. Kadınlar ise, hareme mahsus localardan ve kafes arkasından bu oyunları takip ederdi. Eğer tiyatroya sefirler de davet edilmişse, o zaman oyun veya müzik, erkeklere mahsus olur, hareme mensup kadınlar, tiyatroya gitmezlerdi. Böyle günlerde locaların bütün kafesleri kaldırılır; sefirler, yanlarında eşleri olduğu halde, tiyatroyu seyrederdi. Orkestra daima alt katta sol tarafta bulunur, alt katın sahneye karşı olan tarafında ise, Bendegân, Paşalar ve Beyler otururdu.

Tiyatro, çok sıcak olmayan günlerin dışında her zaman açıktı. Hava insanı bunaltacak derecede sıcak olduğu zaman, oyunlar, Harem bahçesinin Hunkâr Sofası'na bakan tarafında kurulan seyyar bir sahnenin üzerinde oynanırdı. Böyle günlerde saray mensupları daha ziyade orta oyunu ve hafif komedilere iltifat ederdi. Harem kadınları bu oyunları saray penceresinden seyrederlerdi.

Bu binada birçok ünlü operalar temsil edilmiştir. Saray dilinde operaların kendilerine göre özel adları olurdu. Meselâ Traviata'ya «Madam Kamelya», Troubadour'a «Demirci Operası», Bal Masque'ye «Maskeli Opera», Barbier de Seville'e «Berber Operası» derlerdi.

SİLÂHHANE

Yıldız Sarayı'nın asıl saray kısmında bu saydıklarımızın dışında birçok bina, köşk daha vardır. İçinde çok değerli el yazmalarının bulunduğu, bir antika eşyalar müzesi, böcek müzesi, kütüphane ve Kaskat Köşkü ile Silâhhane bunların en önemlileridir.

Harp Akademileri girişinin hemen sağında bulunan ve Hamidiye Camii'nin önüne düşen bina, Silâhhane Köşkü'dür. Sütunlarla süslü uzun ve alçak bir bina olan bu köşk, Sultan II. Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır. Bu bina, ilk ya-

pıldığı zaman iki katlıydı. Sütunlarının boyu kadar bir katı daha vardı. Etrafı parmaklıklarla çevriliydi. Birinci katında sarayın erkek hizmetkârları, üst katında da kadın hizmetkârlar yemek yerlerdi. Tabiî üst kat kadınlara ait olduğu için pencereleri çepeçevre kafeslerle çevriliydi.

Âdeta bir silâh müzesiydi burası. Silâh deposu olarak kullanılan bu binada eski ve yeni silâhlara bol miktarda rastlanırdı. Sultan Abdülhamid'in tahttan uzaklaştırılmasından sonra, Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa, bu silâhları buradan kaldırmış, Askerî Müze'ye göndermiştir.

İÇ BAHÇE VE CİHANNÜMA KÖŞKÜ

Uzun ve kalın duvarlarla çevrili olan 3. avlunun hemen arkasında geniş bir bahçe uzanır. Burası Yıldız Sarayı'nın İç Bahçe'sidir.

İç Bahçe, gerçekten çok güzeldir. Tabiî güzellikleri ile âdeta bir cennet gibidir. İrili ufaklı ağaçların, rengârenk çiçeklerin arasından kıvrıla kıvrıla dolaşan büyük bir havuz, bu bahçeye renk katmaktadır. 3 000 metre uzunluğunda, 80 metre genişliğinde olan bu suya havuz değil, sunî bir dere demek daha yerinde olur. Havuz, Yıldız Parkı'nın içindeki Çadır Köşkü'nden çatısı görülen Cihannüma Köşkü'nün önünde bir elips çizdikten sonra, Şale Köşkü istikametine uzanır. Eski devirlerde, padişahın ve hareme mensup kadınların sandallarla gezintiye çıktıkları, şen kahkahaları ile etrafı çınlattıkları bu bahçenin en önemli yapısı, biraz önce sözünü ettiğimiz Cihannümâ Köşkü'dür.

Yıldız Parkı'nı çevreleyen duvarların üzerinden âdeta bir heyulâ gibi yükselen bu köşk, üç katlıdır. Değişik bir yapı tarzı olan çok hoş ve çok sevimli bir yapıdır. Geniş bir görüş zaviyesi vardır. Boğaz insanın gözüne buradan daha hoş görülür. Bu köşkün çatısının hemen altında bulunan küçük pencereden Marmara bütün ihtişamı ile insanın ayaklarının altına serilir. Sultan II. Abdülhamid'in kendisi için dinlenme yeri olarak yaptırdığı bu köşkün üst katında, daha doğrusu çatı katında Zeis markalı bir dürbün durmaktadır. Sultan Abdülhamid ve haremine mensup kadınlar, sık sık bu köşke gelip, bu dürbünle Boğaz'ı, Marmara'yı, Anadolu sahillerini seyrederlermiş.

Gelecek Sayımızda:

YILDIZ PARKI VE ŞALE KÖŞKÜ

Büyük Mâbeyn binası (bugünkü Harp Akademileri) Yıldız Sarayı'nı meydana getiren köşklerin en büyüğüdür.

Eyüpsultan Camii'nin mihrabı.

Eyüp Camii

Yazan: Reşad Ekrem Koçu

Fotoğraflar: Dikmen Diköz

HALİÇ'İN bitiminde gene aynı adı taşıyan, «Eyüp» denilen semttedir. İlk binası Fâtih Sultan Mehmed tarafından Peygamberimizin sancakdarı «Ebâ Eyyub-ül-Ensârî unvanı ile meşhur olan Hz. Hâlid'in türbesi yanında, o İslâm büyüğünün ruhunu şâdetmek için yaptırılmıştır. Bundan ötürü İstanbul'un büyük camilera arasında müstesna bir yer tutar. İstanbul'da Türk yapısı ilk büyük camidir.

Fâtih devri yapısı olan Eyüp Camii'nden bugün tek iz kalmamıştır. İstanbul'un fethinden beş sene sonra hicrî 863 (M. 1458-1459) yılında yapılmış olan ilk Eyüp Camii, 1766 yılındaki büyük depremden ağır şekilde zarar görmüş, 1798'de Üçüncü Sultan Selim tarafından tamamen yıktırılarak yeniden yaptırılmış ve 1800 yılında ibadete açılmıştır.

Asıl adı ve künyesi ile Hâlid bin Zeyd Ebâ Eyyub-ül-Ensârî, Peygamberimizin Mekke'den Medine'ye hicretinde evine in-

Bulunduğu semte adını veren Eyüpsultan Camii'nin genel görünüşü.

diği zât, ki Hâne-i Saadet ile Mescid-i Şerîf yapılıncaya kadar Hazret-i Muhammed, Hz. Hâlid'in evinde kalmış idi. Peygamberin hemen bütün gazâlarında bulunmuş, Resul-i Ekrem'in sancaktarlığını yapmıştır. Emevîler'in ilk halifesi Muaviye, oğlu Yezid'in kumandasında İstanbul'a bir Arap ordusu gönderdiği zaman çok yaşlı, bir pîr-i fânî olan Halid bin Zeyd'i de uğurlu kişi olarak sefere memur etmşiti. Büyük adam İstanbul muhasarası esnasında hastalanarak öldü ve vasiyeti gereğince İstanbul önünde bir yere defnedildi.

EVLİYÂ ÇELEBİ NE DİYOR?

İslâmî kaynakların İstanbul önünde vefat ettiğini yazdığı Hz. Hâlid'in kabrinin Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u muhasara ettiği günler içinde keşfi üzerine şu fıkra anlatılagelir. Fıkrayı XVII. yüzyılın büyük Türk yazarı Evliyâ Çelebi şöylece naklediyor:

«Fâtih Sultan Mehmed Han, İstanbul'u muhasara ettiği sırada ordusunda bulunan yetmiş yedi nefer ehlullah kişiler, Ebâ Eyyub'un kabrini aramaya koyuldular. İçlerinden Akşemseddin Hazretleri:

— Beyim!... Alemdâr-ı Resulullah Ebâ Eyyub-ül-Ensârî, bu mahalde medfundur... diyerek bir orman içine girdi.

İki rekât namaz kılarak tekrar secdeye vardıkda, bir uykuya daldı, bir saat sonra başını secdeden kaldırıp:

— Hikmet-i Hudâ!... Seccâdemizi hazretin tam kabri üstüne sermişler!... dedi.

Bizzat Sultan Mehmed, Akşemseddin dervişlerinden üç kişi ile orayı kazdıklarında, üç zirâ derinlikde yeşil somâki dört köşe bir taş bulundu, üzerinde Kûfî hat ile «Hâzâ Kabri Ebâ Eyyub-ül-Ensârî» diye yazılmış. O taş kaldırılınca Hz. Hâlid, safranla boyanmış kefen içinde ter-ü tâze bulundu. Sağ ellerinde tunç bir mühür vardı. Taşı yine hâli ile koyup kabri toprakla örttüler ve üzerine türbe inşâ edildi...»

Bu gibi fıkraların doğruluğu, araştırma ve münakaşa konusu değildir. Nakledilir, o kadar.

Fâtih Sultan Mehmed devrinin büyük şeyhlerinden olan Akşemseddin'in asıl adı Mehmed'dir. Şam'da doğmuş, çocukken babası Şeyh Hamza ile birlikte Anadolu'ya hicret ederek Göynük'te yerleşmişti. Üstün zekâsı ile medrese tahsilini genç yaşında tamamlamış, müderris olmuş, sonra tasavvuf yoluna girerek Hacı Bayram Veli'ye intisap etmiştir. Bu arada bilhassa tıp üzerinde çalıştı. Edirne'ye giderek İstanbul cengine hazırlanan Fâtih Sultan Mehmed tarafından hürmet gördü ve Türk ordusu ile beraber İstanbul cengine katıldı. Fetihten sonra padişahın ısrarlarına rağmen, İstanbul'da kalmadı, vatan edindiği Göynük'e döndü, zikir ve ibadetle ve hasta fakirlerin tedavisi ile meşgul olarak hicrî 864'te (M. 1459-1460) orada vefat etti.

İLK CAMİ

Fâtih Sultan Mehmed'in yaptırdığı ilk Eyüp Camii, iki minareli bir camiydi.

Cami ile türbe arasında, camiin iç harem avlusunun iki kenarında 10 göz medrese odaları bulunuyordu. Bu ilk cami, müstatil planlı olup, önünde üç küçük kubbe ile örtülmüş bir son cemaat ravakı vardı. Asıl ibadet sahnı ortada yarım küre şeklinde bir büyük kubbe, bu kubbenin iki yanında aynı çaptaki yarım kubbe ve mihrap üstü de bir küçük kubbe ile örtülmüştü.

Hadikat-ül-Cevâmi'de şu malûmat veriliyor:

«Üçüncü Sultan Ahmed devrinde Eyüp Camii minarelerinin boyları kısa olduğu için ramazan gecelerinde mahya kurulamadı ve hicrî 1136 yılı başında (M. 1723) camiin iki minaresi yıktırılarak yerlerine yüksek iki yeni minare yapıldı. Üçüncü Sultan Selim zamanında hicrî 1213 (M. 1798) yılında da Üçüncü Sultan Ahmed'in yaptırdığı minareler muhafaza edilerek camiin kendisi yıktırıldı ve yeni bir cami yapıldı. Camiin iç harem avlusunun ortasında bir şadırvan ve şadırvanın üstünde de Siyavuş Paşa (XVI. yüzyıl vezirlerinden) tarafından yaptırılmış bir hünkâr köşkü vardı ve yine iç harem avlusunun iki yanında beşerden 10 adet medrese odaları bulunuyordu, cami yeniden yapılırken onlar da yıktırılarak kaldırıldı.»

BUGÜNKÜ EYÜPSULTAN

Üçüncü Sultan Selim zamanında yapılan bugünkü Eyüp Camii hakkında muharriri meçhul bir risalede şunlar yazılıdır:

«Cami, önce sadece tamir edilmek istendi ve tamir işine hicrî 1212 şevvalinin 12'nci günü başlandı (30 mart 1798). Fakat bir haftada camiin tamir edilemeyecek kadar harap olduğu görüldü, tamirden vazgeçilerek camiin temelinden tutulup yeniden yapılmasına karar verildi ve yeni cami 28 ayda tamamlandı...».

Zamanımızdaki Eyüp Camii'nin asıl

Eyüpsultan Camii çevresindeki türbelerin genel görünüşü.

ibadet sahnı kareye yakın müstatil planlıdır. Yarım küre şeklinde bir büyük kubbe, onun etrafında da biri mihrab üzerinde bulunmak üzere 8 küçük yarım kubbe bulunmaktadır. İç harem avlusunun üç yanı 13 kubbeli bir ravak ile çevrilmiştir ki, bunlardan 7 kubbe camiin son cemaat yerini teşkil eder. Avlunun ortasında ulu bir çınar ağacı vardır ki, en az Fâtih devrinden kalmadır. Evliyâ Çelebi XVII. yüzyıl ortasında aynı yerde iki ulu çınardan bahseder, bu eski ağaçlardan biri zannediyoruz ki, yeni cami yapılırken kesilmiş olacaktır. Çınarın etrafı parmaklıklı bir set ile çevrilmiştir. Parmaklığın dört köşesinde dört çeşmecik vardır. Halk ağzında «Kısmet Çeşmeleri» diye anılır. Evlenme çağı gelip de kısmeti çıkmayan kızlar camide namaz kılıp dua ettikten ve türbenin hâcet penceresi önünde de Ebâ Eyyub'un ruhaniyetinden niyazda bulunduktan sonra, bu çeşmelerin her birinden üçer avuç su içerler ve: «Kısmetim gürül gürül açılsın...» diyerek çeşmeleri açık bırakıp ayrılırlar.

Son cemaat yerinin tam karşısındaki duvarda türbenin hâcet penceresi ve yanında da türbe kapısı bulunmaktadır. Pencere önü altın yaldızlı güzel bir demir şebîke ile kaplanmıştır ve aynı duvar, XVI. yüzyılın güzel çinileri ile bezenmiştir.

TÜRBE

Türbenin yanında iki küçük sebil vardır. Yeni cami yapılmadan, XVII. yüzyıl başlarında Birinci Sultan Ahmed tarafından yaptırılmış, cami yeniden yapılırken de muhafaza edilmiştir.

Adını, bulunduğu semte de veren Ebâ Eyyub-ül-Ensârî'nin türbesi, Fâtih devri yapısıdır. Yarım küre şeklinde bir kubbe ile örtülü sekiz köşeli bir binadır. İçi yüz yıllar boyunca pek muhteşem, pek zengin bir şekilde tezyin edilmiştir. Altın yaldızlı uzun kitabesinde, camie iki yeni uzun minare yapılırken, üçüncü Sultan Ahmed tarafından tamir edildiği yazılıdır. 1213 (M. 1798-1799) ve 1235 (M. 1819-1820) yıllarında da tamir görmüştür. Gene yüzyıl-

Yüzyıllardan beri Müslümanlar'ın ziyaret yeri olan Eyüpsultan türbesi.

lar boyunca her gün pek çok ziyaretçisi olan İstanbul'un en meşhur türbelerinden biridir.

Osmanlı padişahları bir gelenek olarak tahta çıktıkları zaman padişahlık kılıcını Eyüp'te Ebâ Eyyub-ül-Ensârî'nin türbesinde kuşanırlardı. Daima bir cuma günü yapılan bu törene «Kılıç Alayı» denirdi. Aynı gün yeni padişah cuma namazını da Eyüp Camii'nde kılardı.

Kılıç Alayı törenleri büyük ilgi görür, halk tarafından takip edilirdi.

Asırlardan beri bu meşhur türbenin civarında gömülmek, İstanbullular için büyük ve son istek olmuştur. Bundan ötürü zamanımızda Eyüpsultan denilen o semt, binlerce Türk meşahirinin yattığı bir Panteon halindedir.

İlk cami ve türbe ile beraber Fâtih Sultan Mehmed bir de çifte çarşı hamamı yaptırmıştır. «Cami-i Kebir Hamamı», «Fâtih Sultan Mehmed Hamamı» isimleri ile anılır. XV. yüzyıldan kalmış nadir bir hamamdır ve zamanımızda da açıktır, işletilmektedir. Camekân (soyunma) kısmı, asıl şeklini kaybetmiştir. Çarşı hamamlarını yıkmanın salgın halini aldığı zamanımızda bu hamamın dikkatle muhafaza edilmesi gerekir. Şahıs mülkiyetindedir. Herhangi bir yoldan, daha fazla gelir temin etme hırsına kurban olarak yıktırılması mümkündür.

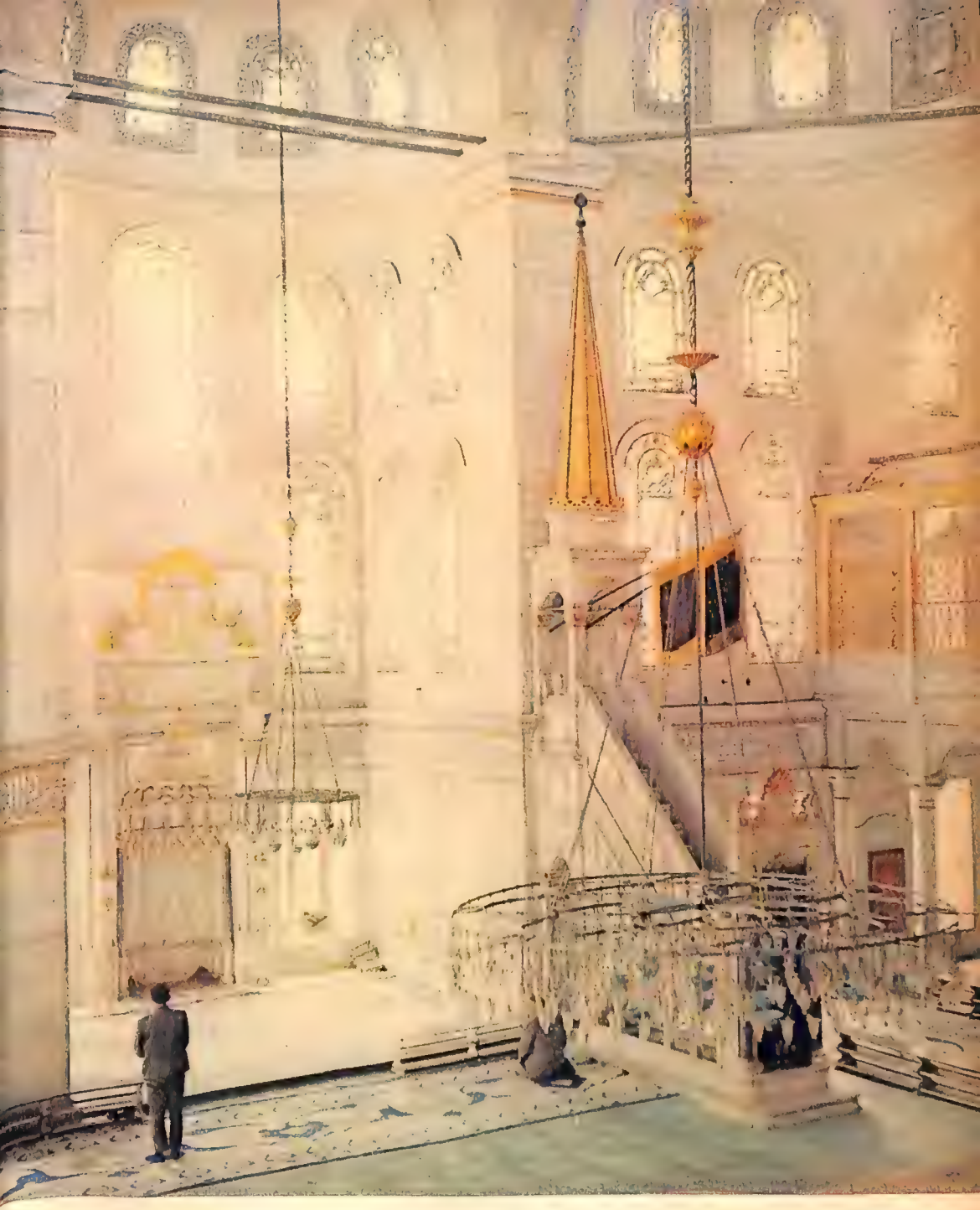

Eyüpsultan Camii'nin İstanbul camileri arasında müstesna bir yeri vardır. Bu tarihî cami, yakın yıllarda baştan başa restore edilerek yepyeni bir hale getirilmiştir. Yukarıda kutsal yapının içi görülüyor.

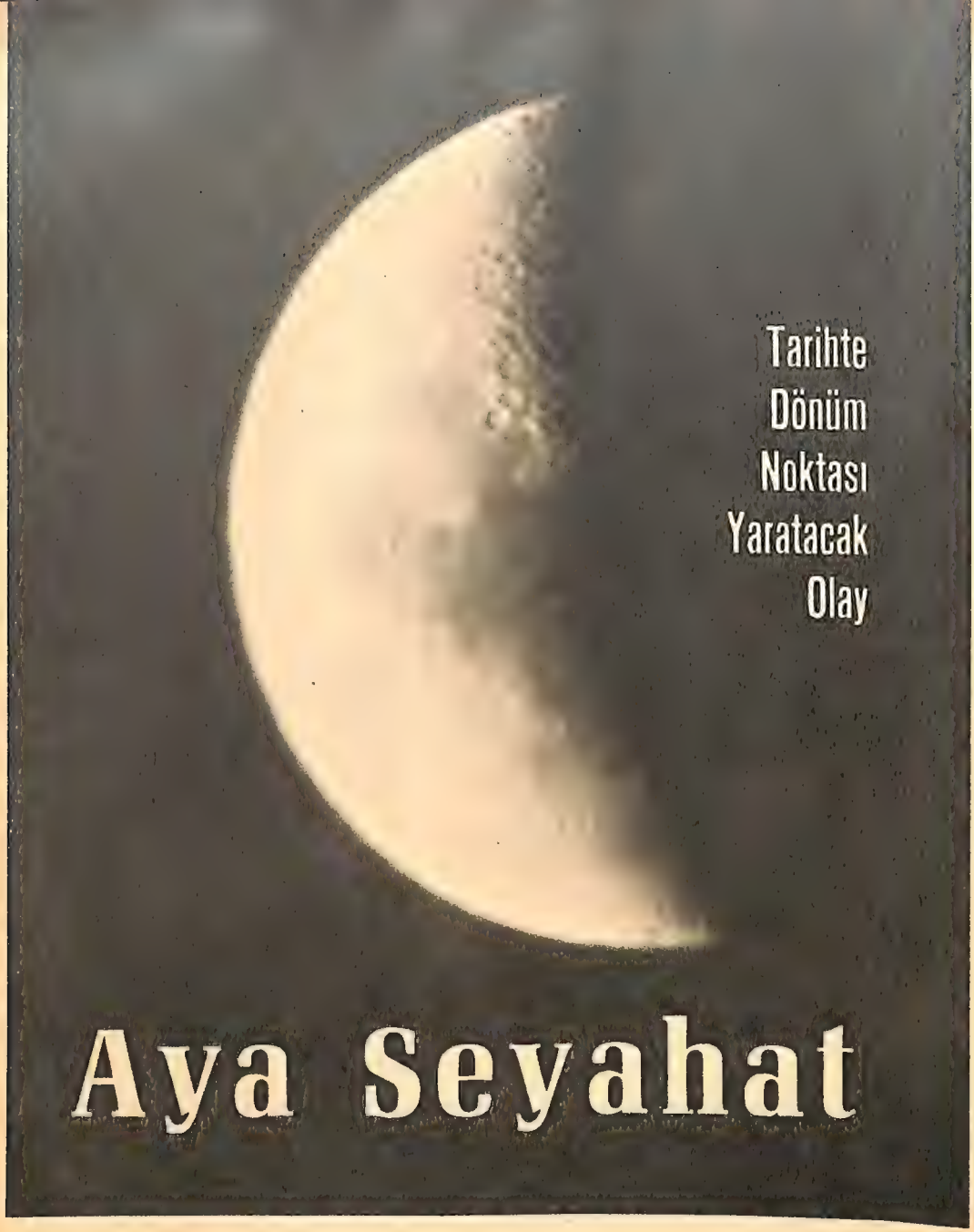

Tarihte Dönüm Noktası Yaratacak Olay

Aya Seyahat

Dünyanın en büyük füze bilginlerinden Amerikalı Wernher von Braun, bu yazısında, önümüzdeki birkaç yıl içinde gerçekleşecek ay seyahatlerini, tasvir etmektedir. Bilgin makalesini, bir hikâye gibi kaleme almıştır. İki astronot, Mason ve Carter, Astronef adlı bir uzay gemisi ile seyahate başlamışlardır. Şimdi seyahatlerinin onda dokuzunu tamamlamış, «tarafsız bölge» diye adlandırıların cazibe etkisinin bulunmadığı bölgeyi geçmişlerdir.

Yazan:
W. VON BRAUN

Çeviren:
MAZHAR KUNT

ASTRONEF'İ kullanan Mason ve Carter isimli astronotlar, iyiden iyiye heyecanlanmışlardı. Bununla beraber cazibe kuvvetinin tesir etmediği «tarafsız» bölgeden geçerken duydukları his, Ekvator'u ilk defa geçen herhangi bir gemi yolcusununkinden farklı olmamıştı.

Asıl tecrübe şimdi başlıyordu. Bundan sonra on saat daha sürecek yolculuk sırasında ikisi de uyumayacaktı. Çünkü, düşüşü tepkili motorla frenleyemedikleri takdirde, gemi saatte on bin kilometre hızla Ay'a saplanabilirdi.

Mason, iniş hazırlıklarına geçilmesi zamanının geldiğine hükmedince iki pilot gemiyi Ay'a kuyruk tarafından inecek şekilde çevirmeye koyuldular. Hava tabakası bulunmadığı için bu işin, alelâde bir uçakta olduğu gibi, dümenler vasıtasıyla yapılması imkânsızdı.

Astronef'in istikamet değiştirmesi, elektrikle çalışan özel âletlerle sağlandı.

DÜŞÜŞ FRENLENİYOR

Tekne, şimdi kuyruğu önde olduğu halde, gittikçe büyümekte olan Ay'a yaklaşıyordu. İki arkadaş emniyet kayışlarını taktılar. Carter, iniş takımlarının muntazam işlemesine nezaret ederken, Mason, propergol depolarının basıncını ayarladı.

Henüz Ay sathından birkaç yüz kilometre uzakta bulunuyorlardı ki, evvelce ince hesaplar neticesinde ayarlanan radarlı altimetre, tepkili motorları harekete getirdi. Düşüş hızı gittikçe azalmaya başladı.

İnmeyi tasarladıkları yer, Ay'ın, kuzey kutbu civarında fazla derin olmayan bir kraterdi. Kutup taraflarında hararetin mutedil olması lâzımdı. Zira güneş ışınları oraya yandan geliyordu. Ay'a indikleri sırada esasen şafak sökmüş olacaktı.

Yere bin metre kadar kalınca, Mason'un bir emri üzerine Carter hidrolik bir cihazın harekete getirdiği örümcek ayağı şeklindeki iniş tertibatını ayarladı. Teknenin ortasından da ayrıca bir ayak uzandı.

Yerle ilk temasa gelecek olan bu ayak, beş metre uzunluğunda gayet sağlam ve amortisöre bağlı bir nevi kazıktı. Etrafında yer yer levhalar vardı. Bu levhalar, kazığın uç tarafındakiler küçük olmak üzere yukarı gidildikçe büyümekte idiler.

Havalandıkları üste bulunan ilim adamlarından hiç biri, Ay'da, inecekleri yerin yumuşaklığı veya sertliği hakkında kesin bir hüküm verememişti. Belki birkaç metre kalınlıkta bir kül tabakası, belki de oldukça sert bir satıh bulacaklardı.

Mason için, bu son birkaç saniye içinde, beklemekten başka yapacak bir şey kalmıyordu. Adamcağız zaten önünü bile göremiyordu. Çünkü kuyruk ileride gidildiği için, tepkili motorun meydana getirdiği müthiş hava cereyanı, Ay sathında toz bulutları kaldırıyordu.

Kazık yere saplandığı an, tekne öyle büyük bir sarsıntı geçirmedi. Birkaç saniye sağa sola, ileriye ve geriye yalpaladı, fakat Carter, vakit kaybetmeden örümcek ayaklarını çıkarttı. Bunun üzerine gemi hareketsiz kaldı.

Gelmişlerdi. Motorların gürültüsü, jireskopların vızıltısı artık susmuştu. İki pilot, birkaç saniye yerlerinden kımıldayamadılar. Ay'a ilk defa olarak inmenin sonsuz zevkini tadıyorlardı.

Fakat fazla durmak olmazdı. Mason, vakit geçirmeden radyoyu, dünya ile temasa geçecek şekilde ayarladı ve sadece:

— Grenwich ayarıyla 23.58'de yere indik. Her şey yolunda gidiyor. Tetkiklere başlıyoruz, dedi.

İki pilot el sıkıştılar ve hemen keşif elbiseleriyle miğferlerini giydiler. Bu elbiselerin altında bütün yol müddetince sırtlarından çıkarmadıkları tazyikli tulumları vardı.

Dışarı çıkmak üzere ilk bölmeden geçerken, Mason cazibe tesirini duymaya başladı. Bu cazibe, dünyada olduğundan çok daha hafifti, fakat gene de hissediliyordu. İkinci bölmeye geçince, basıncı yavaş yavaş indirdiler ve dış kapıyı açarak gözlerinin önüne serilen harikulâde manzarayı seyre daldılar.

PİLOTLAR AY'I İNCELİYOR

Tekneden inen merdivenin son basamağından yere ayak basarken, Mason bu tarihî anın derin tesiri altında bulunuyordu. İlk defa olarak bir insan, doğup büyüdüğü dünyadan başka bir âleme ayak basacaktı. Fakat, seyyarelerarası mesafeleri katetmeye alışık bir astronot, heyecanını zaptetmesini de elbet bilmeli idi. Mason, hislerini susturarak biraz kenara çekildi ve arkadaşının yere inişini dikkatle takip etti. Ortada, toz namına bir şey yoktu. Yer, kolaylıkla ufalan, lav gibi bir maddeyle kaplıydı. Mason, yerde toz olmayışını, evvelâ tepkili motorların meydana getirdiği kuvvetli hava cereyanına atfetti. Fakat oradan birkaç yüz metre uzaklaştıkları halde toprak aynı katılıkta idi. İnsan, hafif bir buz tabakası ile örtülü kar üzerinde yürüyormuş gibi oluyordu. İki arkadaş, bu tabakanın ayakları altında çatırdadığını hissediyordu. Kurşun pençeli ağır ayakkabıları bu tabanın altında sağlam bir satha rastlıyordu.

Mason, beraberinde getirdiği Geiger âletinin bir ucunu yere soktu ve radyoaktivitenin gayet normal olduğunu hayret ve sevinçle gördü. Zira bu mesele onları hayli düşündürmüştü. Bazı bilginler, güneş ışınlarının hava boşluğu yüzünden ay sathına hiç bir süzgeçten geçmeden geldiğini hesaplayarak radyoaktivitenin fazla olacağı kanaatini besliyorlardı. Bu durumda insanların ayda uzun müddet kalmaları imkânı olamazdı.

İki arkadaş artık aralarında konuşmak lüzumunu duymuyorlardı. Fakat her biri, miğferlerinin içine yerleştirilen küçücük ses alma cihazına gördüklerini naklediyordu. Yeryüzüne dönünce bu cihazın bantları, bilginler tarafından dinlenecek, neticede gökyüzünün muammalarından bir kısmı çözülmüş olacaktı.

Mason, bir ara eğilerek yerden bir taş aldı. Taş, kocaman bir karpuz büyüklüğünde olduğu halde hiç de ağır çekmiyordu. Çünkü ayda cazibe kuvveti dünyamızdakinin altıda biri kadardı.

Halbuki astronotlar, uzay gemisinden ayrılırken, bu hadisenin pek farkına varmamışlardı. Çünkü giydikleri ağır ve tazyikli tulum, aydaki cazibe kuvvetine göre ayarlanmıştı. Yanlarında, tıpkı bir dalgıç elbisesindeki gibi ağırlıklar da vardı. Tulum, o şekilde dengelenmişti ki, onu giyen, ayda olmasına rağmen, dünya yüzünde bulunuyormuş gibi hareket edebilirdi.

Mason, elindeki kayağı dikkatle muayene etti. İlk bakışta satıh gayet sert olduğu hissini verdiği halde, üstündeki kabuk kolayca delinebiliyordu. Kabuğun altındaki madde de çabucak ufalanıyordu.

Bu taş parçası, binlerce yıl gündüz ve gecelerin tesirine maruz kalarak bu hale gelmişti. Aydaki gecelerin müthiş soğuğu, taşı çatlatmış, gündüzleri husule gelen korkunç sıcak da sathını eriterek çatlakları tekrar birleştirmişti... Filhakika, havadan mahrum bulunan ayın iklimi kâh yıldızlar arasında hüküm süren tarifi imkânsız soğuğa maruz kalır, kâh aklın almayacağı kadar sıcak olur.

EŞSİZ BİR MANZARA

Mason, yerden aldığı koca bir kaya parçasını fırlattı ve taşın cazibe kuvveti azlığından, gayet uzaklara gittiğini hayretle gördü.

Sonra, az ileride bulunan bir tepeciğin üstüne çıktı. Oradan kraterin büyük blok ve kayalarla dolu olduğu görülüyordu. O koca alanda, düz bir yer bulmak imkânsızdı. Manzarada renk namına bir şey yoktu, buna rağmen umumî görünüş harikuladeydi. Gökyüzü siyah bir kadife gibiydi. Yıldızların, bu simsiyah zemin üzerinde kırpışmadan parıldadığı görülüyordu.

Güneşin ışığı insanı kör edecek kadar beyazdı. Bir tarafta da, büyük ve soluk bir yuvarlak görünüyordu. Bu dünyamızdı.

TAŞ NÜMUNELERİ

İki arkadaş, bu uzun yolculuğa çıkmadan çok önce, bilginler, yapılacak incelemelerin bir listesini hazırlamıştı. Mason, evvelâ oradaki taşlardan nümuneler toplayarak portatif el arabasına doldurdu. Bunlar ileride lâboratuvarda tahlil edilecekti. Astronom ve jeologlar ayın menşeini tayin için taş nümuneleri istemişlerdi. Radiyologlar gene bu taşları inceleyerek milyonlarca yıl süren kozmik ışınların tesirlerini ölçecekti.

Fakat Mason'la Carter'e talimat veren sadece onlar değildi. Mimarlar:

— Ayda evleri ve sokakları yapmak, bizlere düşecek, demişti. Oradan getireceğiniz taş ve kaya nümunelerini inceleyerek hangilerinden istifade edebileceğimizi, ve dünyamızdan oraya ne gibi malzeme sevk etmek gerekeceğini tayin edeceğiz.

Topladıkları çeşitli nümunelerle «Astronef»e döndükleri zaman, Mason, dışarıda bulundukları sırada ses alma cihazının kaydetmiş olabileceği yeryüzü mesajlarını dinlemek üzere bir düğmeye bastı. Dünyalılar fazla bir şey söylememişti. Bütün istedikleri, ayın neye benzediğini anlamaktan ibaretti.

Halbuki, Mason ve Carter, günde birer çeyrek saatten iki defa dünyaya mesaj göndermeyi kararlaştırmışlardı. Her önüne gelenin soracağı sorulara cevap verecek olurlarsa, başka hiç bir iş görmelerine imkân kalmayacaktı...

Astronotlar bir müddet sonra tekrar Astronef'ten çıkarak plastik torbalara, kendilerine öğretilen metotlarla, yerden çıkan gazlardan doldurdular. Yeryüzünden alınan fotoğrafları inceleyen bilginler, gündüzleri sıcağın tesiriyle ağır gazların yerden sızarak etrafa yayıldıkları neticesine varmışlardı. Gene bilginlerin tahminlerine göre, bu gazların, gecenin müthiş soğuğunun tesiriyle mayi, hattâ buz haline gelmeleri lâzımdı...

Plastik torbalara gaz doldurmak, pek kolay olmadı. Nihayet uzun ve yorucu çalışmalardan sonra bu iş de bitti ve gemiye döndüler.

İki arkadaş, sandviçten mürekkep yemeklerini yedikten sonra uyumak üzere

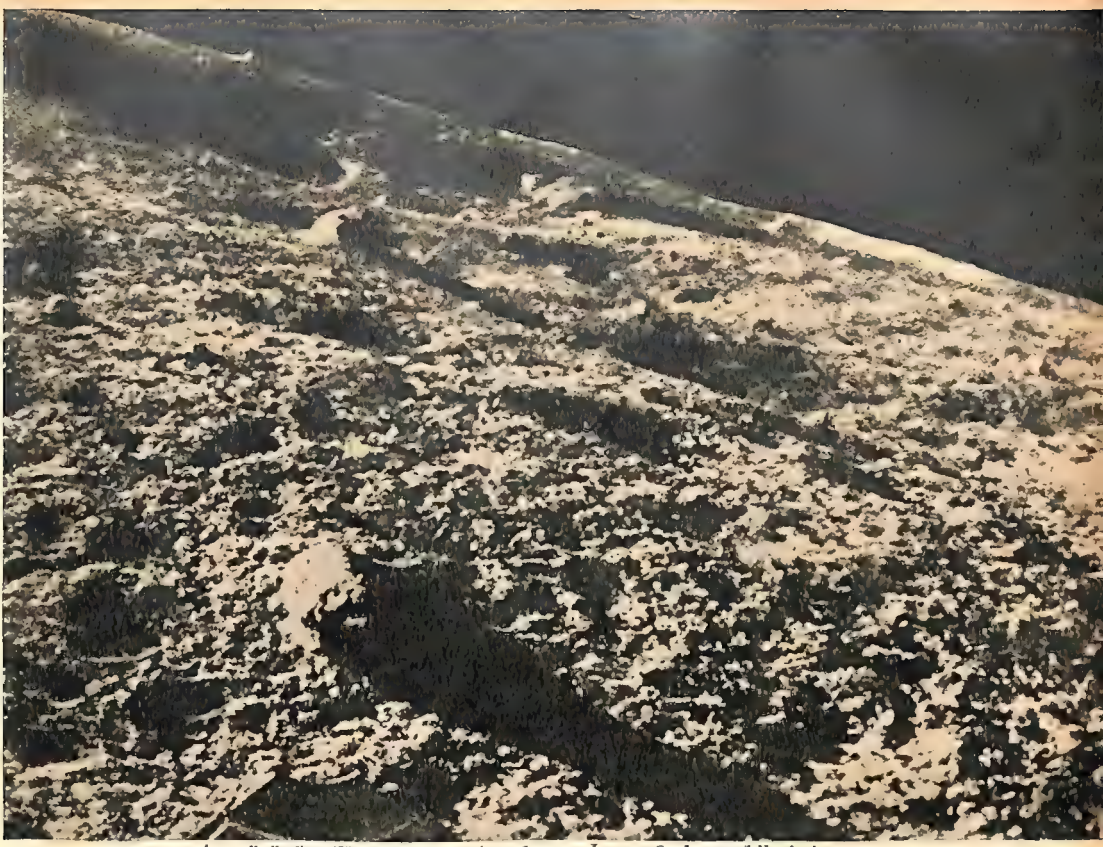

Ay yüzünün ilk fotoğrafı. Aya konan Luna - 9 dan çekilmiştir.

ışıkları kıstılar. Fakat her ikisinin aynı zamanda uykuya dalması tehlikeli olabilirdi. İlk nöbeti Mason aldı.

Sekiz saatlik itibarî gece, nihayet bulunca, iki arkadaş kahvaltılarını hazırladılar. Kahve pişirmek için özel, kısa dalgalı, elektronik fırınları vardı. Bu fırın, muhtelif yerçekimi kuvvetlerine uyacak şekilde yapılmıştı.

Yerçekiminin yokluğu yüzünden, ibrikten fincanlara kahve boşaltmak imkânsızdı. Onun için kahveyi plastik şişelere yerleştirerek fışkırtmak suretiyle içiyorlardı. Kaşıklar da bu durumda işe yaramıyordu.

Mason ve Carter kahvaltıdan sonra Astronef'i gözden geçirdiler, tazyikli tulumlarını muayene ettiler ve depoları sıvı oksijenle doldurdular.

Nihayet ısı derecesini tespit eden sistemi de kontrol ettikten on dakika sonra, tekrar aya çıktılar.

O günü takip eden üç gün zarfında evvelce tespit edilen programın katiyen dışına çıkmadılar.

Vakit çabuk geçiyor, yerçekiminin zayıf olmasına rağmen iki arkadaş yoruluyor ve gündüz yorulmaları yüzünden de geceleri mışıl mışıl uyuyorlardı.

AYDA DEPREM

Son gün, Mason'la Carter'in ayda birtakım «depremler» vücuda getirmeleri gerekiyordu. Bilginlerin tahminlerince bu sayede ayın merkezinin ne şekilde olduğu anlaşılacaktı. Acaba ayın içinde de, dünyadaki gibi sıvı ateş haline gelmiş maddeler var mıydı?

O gün iki arkadaş uzay gemisinden beheri iki metre uzunluğunda yirmi füze indirdiler. Bu füzelerde son derece hassas bir radio - sismograf vardı. Uçları da yere bir metre girecek kadar sağlamdı.

Füzeler atılıp, yere saplanırken, sismograf harekete geçecek ve ayın içinde yaratılan sarsıntıları bir transistorlu verici yardımıyla merkez alış istasyonuna nakledecekti.

Carter, kraterin üst kısmına çıkarak verici transistorların işleyip işlemediklerini kontrol etti. On ikisinden yedisi mükemmel işliyordu. Bu da kâfi idi.

Bu netice üzerine aşağıda duran Mason, sunî depremleri vücuda getirecek olan

İlmî gerçeklere dayanılarak yapılan bu resim, ayda bir üssü temsil ediyor.

füzeleri ateşledi. Füzeler 30 ilâ 130 kilometre arası mesafelere düşerek infilâk ettiler; bu patlamaların yerde yarattığı tepkiler kaydedildi.

KAPI KAPANMIYOR!

Artık tecrübeler nihayet bulmuştu. Astronotlar gemiye döndüler. Fakat Carter bir hatalı hareket neticesinde Astronef'in kapısından yuvarlandı. Yere kadar olan 30 metrelik mesafeyi cazibe zayıflığından tam 6 saniyede düştü. Ama, bu yavaşlığa rağmen başından yaralandı.

İki arkadaş, bu ehemmiyetsiz hadise üzerinde duracak vakit bile bulamadılar. Asıl felâket, dış kapının kapanmamasıydı. Carter, düşerken her nasılsa kapıyı biraz yerinden oynatmıştı.

Kapı kapanmazsa, aydan ayrılmaları ihtimali kalmıyordu. Basınç meselesi bir yana, iyice kapanmayan bir kapı ile Astronef'in saatte 40 bin kilometre hız yapmasına imkân yoktu.

Mason, kapıyı tamir için tam iki saat çalıştı. Biçare o ağır elbiseleri yüzünden son derece yorulmuştu. Carter de yanına gidemiyordu, çünkü dış kapı kapanmadan iç kapıyı açsa, içerideki bütün hava kaçıp gidecekti.

Mason tam altı saat çalıştı. Sekiz saat içinde mutlaka ayı terk etmeleri lâzımdı. Halbuki gitmeden evvel gerekli bakımı yapmak için en az 4 saat lâzımdı. En ufak bir ihmal, bir hata, bir unutkanlık, her ikisini de bir anda mahvedebilirdi.

Mason hem kapıyı tamire uğraşıyor, hem mevcut tehlikeleri tartıyordu. En mühimmi zamanında hareket etmeleriydi. Edemezlerse, bir daha dünyayı bulamamaları mümkündü.

VAKTİNDE HAREKET

Hareket saatleri, takip edecekleri yörüngeye göre, saniyesi saniyesine bilginler tarafından tespit edilmişti. Ancak bu takdirde, dünyaya salimen dönebileceklerdi.

Böylece bir saat daha geçti. Mason, kapı ile uğraşıyor ve kendisini paniğe kaptırmamaya çalışıyordu. Birden kapı yerine oturdu. Mason:

— Galiba oldu, diye bağırdı. Artık kapatıyor ve içeri giriyorum.

Aletlerini toplayarak, kapıya son defa bir göz attıktan sonra sürmeledi ve iç bölmeyi açtı.

Carter, endişe ile göstergelere baktı. Çok şükür dış kapıda aralık kalmamıştı. En ufak bir delik olsa, bunu tazyik ölçen manometrelerin göstermesi lâzımdı.

Kalan zamanı, âletlerin muayenesiyle geçirdiler ve Astronef'e gereken yönü verdiler. Bu iş de son derece önemli idi. Varacakları yer sadece dünya değil, dünyanın ortasında belirli bir yerdi. Çok ince hesaplara ihtiyaç gösteren bu işi de yaptıktan sonra, motorlarını çalıştırarak ay yüzünden, dünyaya doğru yükselmeye başladılar.

AMASYA

OSMANLI Şehzadelerinin Vilâyeti

Amasya, Yeşilırmak ve Kral Mezarları.

Yazan :
Orhan Yüksel

ANADOLU seyahatim sırasında gezdiğim şehirlerden hiç biri beni Amasya kadar şaşırtmadı: Hem tabiî güzellikler, hem tarih, hem de yerlilerinin sıcakkanlılığı bakımından...

Sıvas'taki otelde tanıdık bir aktörle karşılaşmıştım. Söz arasında seyahat planımı anlattım: Ertesi sabah hareket ederek doğruca Karadeniz'e çıkacaktım. Arkadaşım:

— Sakın ha, dedi. Amasya'yı mutlaka görmelisin.

— Göreceğim zaten, yolumun üzerinde.

— Öyle değil. Mutlaka kalmalısın orada. Tasavvur edemeyeceğin kadar değişik bir şehir. Bana kalırsa hemen hareket et. Hiç olmazsa geceyi orada geçir.

Vakit öğleydi... Akşama pekâlâ Amasya'ya varabilirdim. Arkadaşımın ısrarları da beni iyice heveslendirmişti. Yemekten

Bir İlhanlı eseri: Dârüşşifâ'nın kapısı

sonra hemen yola koyulduk.

Amasya'ya vardığımız zaman akşam olmuştu. Ana caddeden şehrin merkezine doğru ilerlerken, ilk dikkatimi çeken, kuzeydeki sarp tepe ve tepedeki kale kalıntıları oldu. Tepenin nehre bakan yamacı dik, duvar gibi yükseliyordu. Kertenkelelerin bile tırmanmaya cesaret edemeyeceği bu sarp yamaçta kaya mezarları vardı!...

Bir başka âleme gelmiş gibi oldum bir anda. İnanılmayacak bir şeydi bu. Gerçi Amasya'da kral mezarları olduğunu bilmiyor değildim, ama böylesine görünür yerde, böylesine haşmetli bir yamacın bağrında olduğundan habersizdim. Otomobilde bir yandan yola bakarken, bir yandan da gözümü, ürperti veren yamaçtan ayıramıyordum.

İndiğimiz otelde, bizi ilk karşılayan bizzat otelin sahibi oldu. Bir müşteriyi değil, bir misafiri karşılayıştı sanki. Amasya ile ilgilendiğimizi görünce daha odamıza yerleşmeden bizi otelin terasına çıkardı. Ortalık kararmak üzereydi. Ayak üstü bilgi verdi:

Bir taraftan onu dinliyor, bir taraftan da terasta dolaşarak etrafa bakıyordum. Şehir doğu-batı doğrultusunda dar bir vadide kurulmuştu. Bir yanda, Amasya kalesi ve kral mezarlarının bulunduğu sarp tepe, öbür tarafta Ferhad Dağı... Nehir tepenin hemen eteğinde akıyor. Amasya, daha çok Ferhad Dağı'na doğru gelişmiş.

— Buradan resim çekmek güzel olacaktı ama, ne yazık ki hava karardı, diye hayıflanıyorum.

Otel sahibi telâşlanıyor:

— Yoksa kalmayacak mısınız?

— Yarın sabah yolcuyuz.

— İmkânı yok olmaz. Gelmesi sizden, ama göndermesi bizden. Amasya'mızı tanıtmadan sizi bırakmayız.

Sanki, müşterisi değil, misafiriyiz.

— Bırakmayız, diye tekrar ediyor. Bâyezid kütüphanesi müdürü çok değerli bir gençtir; onunla tanıştırırım sizi...

Amasya'nın dost havasını teneffüs etmiştik bir defa; ertesi gün yola çıkmak olmayacaktı...

Geceleyin en çok dikkatimi çeken, ayın gökyüzünde çizdiği yol oldu. Bildiğimiz ay, doğudan çıkıp, batıya gider, bu arada gökyüzünü bir baştan bir başa kesmiş olur. Amasya'da ise durum bambaşka. Ay, güneydeki dağların tepesinden doğuyor, sonra dağların hemen üstünde, yuvarlana yuvarlana batıya doğru akıp gidiyor. Şehrin kurulduğu vadi doğu-batı doğrultusunda olduğundan, ayın karşı ufka geçtiğini göremiyorsunuz.

20 000 CİLTLİK KÜTÜPHANE

Ertesi sabah, ilk işimiz Bâyezid Kütüphanesi'ne gitmek oldu. Kütüphane, Amasya'daki Osmanlı eserlerinin en muhteşemi olan Sultan Bâyezid Camii'nin külliyesinde. Cami, II. Sultan Bâyezid'in emriyle, onun adına, şehzâdesi Ahmed tarafından 1486 yılında yaptırılmış. Kütüphaneden başka, müze olarak kullanılan medrese de, camiin külliyesine dahil.

Kütüphane Müdürü Muammer Ülker, bizi büyük bir ilgi, daha doğrusu misafirperverlikle karşıladı. Onunla karşılaşınca, o gün yola çıkmamakta çok isabet ettiğimizi bir defa daha anladık. Muammer Ülker, İngilizce, Arapça, Farsça bilen genç bir kütüphaneci. Hem mesleğine, hem de Türk kültürüne ve memleketine candan bağlı. Durmak, dinlenmek bilmeden çalışıyor. Daha önceki kütüphane müdürü de babasıymış. Bu merak ve bağlılık, babadan intikal ediyor.

Bize önce kütüphaneyi gezdirdi. 20 000 ciltlik kütüphanede çok değerli yazmalar var. Bunların arasında bilhassa bir Kur'ân-ı Kerîm var ki, papirus kâğıdına yazılmış. Hz. Osman'ın el yazısı olduğu söyleniyor. Kûfî hatla yazılan Kur'ân'ın sonunda, kitabın Osman Bin Affan tarafından yazıldığına dair bir de kayıt var.

Amasya'nın en işlek yerlerinden: Yavuz Sultan Selim meydanı.

Bâyezid Kütüphanesi'nin büyük bir özelliği de dışarıya kitap vermesi. Hem okuyucunun ayağına götürerek, köylere kadar götürerek. Muammer Ülker bir cip aldırmış; içi özel olarak raf, raf yaptırılmış sandıklara doldurduğu kitapları cipine yükleyerek köy köy dolaştırıyor, isteyenlere kitap veriyor.

AMASYA'DAKİ MUMYALAR

Muammer Ülker, bize sadece kütüphanesini gezdirmekle kalmadı, Amasya'nın asıl görülmeye değer yerlerini de gezdirdi. Sultan Bâyezid Camii'ni gezdikten sonra Gökmedrese müzesine gittik. Yolda Muammer Bey:

— Bu müzede, çeşitli müze eşyasından başka mumyalar da var, dedi.

— Mumya mı dediniz? Basbayağı mumya mı?

— Evet. Şüphesiz eski Mısır mumyaları gibi sarılı değil.

— Peki, kimlere ait olduğu biliniyor mu?

— Kesin olarak değil. Zaten mumyalar, eskiden Gökmedrese'de değildi. 1958'de buraya nakledildi. Daha önce bizim kütüphanenin bir odasında duruyorlardı. Daha da eskiden Cumudar türbesindeydiler.

— Nerede bu türbe?

— Cumudar Türbesi, Burma Minare Camii'nin önündedir. Mumyalar, bu türbenin altındaki hücrede muhafaza edilmiş.

Gökmedrese müzesine girince, doğruca mumyaların bulunduğu kesime gittik. Mumyalar, masalar üzerinde, içleri çinko kaplı, üstü camlı, gürgenden yapılma vitrinler içinde teşhir ediliyordu. Bilhassa

iki tanesi, kararmış olmakla beraber, bütünlüğünü şaşılacak derecede muhafaza etmiş... Diğerlerinde dağılma emaresi var. Muammer Bey:

— Tahmin edildiğine göre diyor, bunlar, kiliseyi cami haline getiren Fetih Gazi ve oğlu Mahmud Gazi ile çocukları ve zevcelerinin cesetleri...

Son derece ilgi çekici bulduğum mumyaların fotoğrafını çekmek istedim. Muammer Bey izin vermedi. Asıl müze müdürü de olmadığı için mumyaları, maalesef fotoğrafla tespit edemedim.

AYNALI MAĞARA

Amasya, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı eserleri bakımından belki de Anadolu'nun en zengin bir şehri. Buradaki Selçuklu eserlerinin en önemlileri Gökmedrese, Burmalı Minare, Torumtay Türbesi vs.'dir. İlhanlılar çağından kalan Dâruşşifâ (hastane) cephesindeki kabartma çiçek ve yaprak motifleriyle dikkati çekiyor.

Osmanlı devri eserlerinin en güzelleri, hiç şüphesiz Sultan Bâyezid Camii ile Bâzeyid Paşa Camii. Yeşilırmak nehrinin hemen kıyısındaki Bâyezid Paşa Camii, bir biblo kadar nefis. Son yıllarda baştan başa restore edilmiş. 1419 yılında yaptırılan Bâyezid Paşa Camii'nin önünde altı sütun üzerine oturtulmuş bir ravak var. Camiin mihrab ve minberinin işlemesi, son derece güzel.

Hava sıcaktı oldukça. Muammer Bey'le beraber önemli tarihî yerleri gezdik. Amasya'da tahminimden de çok eski eser vardı. Sordum:

—Selçuklular'dan bu yana kaç eser inşa edildi dersiniz?

— Kesin sayısı bilinemez. Bugün kırk kadar tarihî yapı var. Bunların pek çoğu Osmanlı devrinde yapılmış.

Buna şaşmamak lâzım. Çünkü Amasya da, Manisa gibi imparatorluğun âdeta şehzâdeler şehri. Yavuz Sultan Selim, II. Sultan Murad, Amasya'da doğmuş... Fâtih Sultan Mehmed 8 yaşında iken Amasya valiliğine tayin edilmiş ve ilk tahsilini burada görmüş, II. Sultan Bâyezid şehzâdeliğinde Amasya'da bulunmuş, sonradan padişah olunca, şehzâde Ahmed Amasya'ya gelmiş. Amasya, aynı zamanda, yalnız XV. yüzyılın değil, fakat gelmiş geçmiş hattatların en büyüğü kabul edilen Şeyh Hamdullah'ın da doğum yeridir. Kadın şairlerimizden Zeyneb Hatun, Mihrî Hatun da Amasyalı idi.

Amasya'daki tarihî eserler arasında en fazla dikkatimi çeken kral mezarlarıydı. Muammer Bey'e bunu söylediğim zaman:

— İsterseniz bir tanesini gezelim, dedi. Merak etmeyin yamaçta gördükleriniz gibi, ulaşılması güç değildir. Önüne kadar otomobille gidebiliriz.

— Bu kral mezarları, Pontus devrinden kalma değil mi?

— Evet. Kalenin eteğinde 14 tane kaya mezarı var. Şehrimizdeki mezarların en tanınmışı, şimdi göreceğimiz Aynalı Mağara. Cephesi güneş vurduğu zaman pırıl pırıl parladığı için bu adla anılıyor.

AMASYA'DA FESTİVAL VAR!

Mağarayı gezdikten sonra tekrar şehre döndük. Muammer Bey, bu arada Amasya'nın o zamana kadar yabancısı olduğumuz bir özelliğinden bahsetti.

— Amasya'da son birkaç yıldan beri her yıl Haziran'ın 12'sinde başlayan bir festival düzenlenir. Eski vali Niyazi Akı'nın teşebbüsüyle başlayan bu festival, Amasya'ya turistik bakımdan çok faydalı oluyor.

— 12 haziranın özelliği nedir?

— Efendim, 12 haziran, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nın başlarında Amasya'ya geldiği gündür. Festival o gün, Atatürk'ün geldiği yolda başlar.

BORABOY

Amasyalılar, memleketlerine içten bir sevgiyle bağlı insanlar. İstiyorlar ki, misafirleri de Amasya'yı kendileri gibi sevsin, kendileri kadar tanısın. Şehrin tarihî eserlerini tanıdıktan, müzelerini gezdikten sonra, mesirelerini de gördük. Şehrin yakınındaki Ziyere ve Yenice köyleri, çok şirin, sulak mesireler. Bunların dışında Amasya'da kiminle konuştuysak, bize Boraboy'dan bahsetti, görmemizi ısrarla tavsiye etti. Kıramadık...

Ertesi sabah erkenden Boraboy yolundaydık. Yolun ilk iki saatlik kısmı pek fena değil; ama ondan sonra yol gidedursun, biz yolu bıraktık.

Artık dağa çıkmaya başlıyoruz. Yanımızda Amasyalı dostlarımız var. Yol dik mi, dik... Öyle ki, zaman zaman düz duvara çaktığımız hissine kapılıyorsunuz.

Atlaslarda Borabay yazar ama, yerliler ısrarla Boraboy diyor. Burası nefis bir krater gölü. Râkımı 1 000 metreden fazla, uzunluğu 90, eni 30 metre. Etrafını çamlık, yüksek tepeler kuşatmış. Abant'tan daha küçük ama, hiç tereddütsüz, daha güzel. Gölde balık kaynıyor; balık ama, alabalık falan değil, kılçıklı tatlısu balıkları, sazan gibi bir şey. Etrafta on kadar dinlenme evi var. Böylesine nefis bir yeri görünce hemen gitmek olmadı tabiî... Amasya'ya şöyle bir derken, günlerce kalmıştık... Hem de seve seve...

TARİHE AKAN BİR AY

Nisan 1966

1 NİSAN

İngiltere'de yapılan seçimlerde, İşçi Partisi oyların % 45'ini alarak çoğunluğu sağladı. Muhafazakârlar oyların % 41,4'ünü aldılar.

6 NİSAN

Ruslar'ın ay etrafında yörüngeye oturttukları Luna - 10 peykinden bilgi gelmeye başladı.

8 NİSAN

A.B.D.'nin Akdeniz'deki en büyük askerî gücü, 6. Filo, İstanbul'a geldi.

11 NİSAN

Ege çapında düzenlenen komünizmi tel'in mitingi, İzmir'de on binlerce kişinin ve elliye yakın derneğin iştirakiyle yapıldı.

13 NİSAN

Ünlü Fransız muharrirlerinden Georges Duhamel, 82 yaşında olduğu halde Paris'te öldü. Duhamel, önce şiir ve piyesler yazmış, fakat asıl şöhretini hikâye ve roman alanında sağlamıştı. Yazar, Fransız Akademisi üyesiydi.

14 NİSAN

Irak Cumhurbaşkanı Abdüsselâm Arif, bir kaza sonunda öldü. Açıklandığına göre, cumhurbaşkanını Basra körfezi çevresindeki bir teftiş gezisinden Bağdad'a getirmekte olan helikopter bir kum fırtınasına yakalanarak düşmüştür. Kaza sırasında helikopterde bulunan iki bakan ve ayrıca yedi kişi daha can verdi.

15 NİSAN

Bazı kaynaklar, Irak cumhurbaşkanının, içinde bulunduğu helikopterin, Kürtler tarafından düşürüldüğünü ileri sürüyor.

● Senato Başkanı İbrahim Şevki Atasağun'un başkanlığındaki Türk heyeti, Irak Cumhurbaşkanı'nın cenazesinde bulunmak üzere Bağdad'a gitti.

● Ölen cumhurbaşkanı Arif'in yerine, başkanlığa getirileceği tahmin edilen, Irak Genelkurmay Başkanı Abdurrahman Arif, Moskova seyahatini yarıda keserek Irak'a döndü. Abdurrahman Arif, merhum başkanın kardeşidir.

16 NİSAN

Irak Cumhurbaşkanı Arif'in cenazesi törenle kaldırıldı.

17 NİSAN

A.B.D. tarafından Hava Kuvvetlerimize verilen 21 adet F-5 jet uçağı, Esenboğa'da yapılan bir törenle Türk ordusuna teslim edildi.

● Irak Cumhurbaşkanlığına Abdurrahman Arif seçildi.

20 NİSAN

CENTO Bakanlar Konseyi toplandı. Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında yapılan bir törenle toplantıya başlayan bakanlar, Rus tehdidi ve Kıbrıs konusundaki görüşlerini açıkladılar.

● Başbakan Süleyman Demirel, başbakan olarak ilk defa İstanbul'a geldi. Demirel, mezun olduğu Teknik Üniversite'de düzenlenen Teknik Üniversite Haftası'nın açılış törenine katıldı.

● Türkiye Ümit Millî Takımı, Londra'da İngiltere'ye 2-0 yenildi.

21 NİSAN

CENTO Bakanlar Konseyi toplantıları sona erdi. Toplantılar sonunda ortak bir bildiri yayınlandı.

22 NİSAN

250 parça müze eşyası teşhir edilmek üzere Amerika'ya gönderildi. Sergileme işine Washington'da başlanacak, aynı sergi, daha sonra 10 şehirde düzenlenecektir. Müze eşyaları 36 000 000 liraya sigorta ettirildi.

24 NİSAN

Senato seçimi için gerekli olan ön seçimler 23 ilde yapıldı. Böylece partiler seçimlere katılacak adaylarını tespit ettiler.

26 NİSAN

Stefanopulos hükümeti, kavgalı, dövüşlü bir oturumdan sonra güven oyu aldı.

VİYANA şehri, Viyana'nın muhasara yıllarına ait en küçük bir hatırayı, en kıymetli bir tarih belgesi olarak saklamaktadır. Bir ok, bir gülle, bir elbise parçası ve hatta bir tahta parçası...

İşte muazzam bir binanın üstünde bir Yeniçeri heykeli...

Otto Stradal isminde bir tarihçi, heykeli şöyle tarif etmektedir: «Atın başı çok küçük, Yeniçeri'nin kolları fazlasıyla adaleli... Bu nispetsizliğinden dolayı heykeltraşı kabahatli bulmamak lâzım. Çünkü heykeltraş XVII. yüzyıldan kalma bir heykeli model olarak almıştı. Bu heykel Viyanalılar için çok yabancı olan bir at ırkı ile, kahraman bir Yeniçeri süvarisini tespit ediyordu.»

Bu ifadeden anlıyoruz ki, Viyana muhasarasından sonra yapılan ilk heykel bu gün kaybolmuş bulunmakta, fakat 107 yıl önce yapılmış olanı, binada muhafaza edilmektedir.

HÜCUM VURUŞU

Heykelin bulunduğu mıntaka «Heidenschub» diye anılmaktadır. Manası «hücum vuruşu» na gelmektedir. Bir ikinci anlamı da gene Viyana muhasarası ile ilgilidir. Türk ordularının şehri sardığı o korkulu günlerde, bir fırıncı çırağı yer altından gelen sesleri duymuş, bu suretle şehre lâğım kazarak girmek isteyen Türk lâğımcılarının teşebbüsüne mani olmuştur. Almanca'da Hıristiyan olmayanlara ve şiddetle hücum edenlere verilen «Heiden», fırına ekmek sürenlere de verilmektedir. Türk lâğımcılarını ele veren Viyanalı fırıncı ile bu isim arasında bir ilgi kurulmakta, semt de bu bakımdan Heidenschub adını almaktadır.

Bununla beraber Viyanalı ünlü tarihçilerden Richard Groner, bu ismin 1365 yılından beri mevcut olduğunu ileri sürerek Heidenschub isminin Viyana muhasarası ile ilgili olmadığını iddia etmektedir.

Diğer bir tarih araştırıcısı ise, Heidenschub kelimesinin Romalılar devrinden kalma olduğunu iddia etmekte, «Barbar duvarı» anlamına geldiği tezini savunmaktadır.

Bir rivayet daha: Kuman Türkleri'nden bir süvari, bir çarpışma sırasında fırsatını bularak şehre girmiş. Fakat bir tek kişi ne yapsın? Şüphesiz çok geçmeden öldürülmüş. İşte bu rivayete göre de, bölge adını bu yüzden almış bulunuyor.

ALTIN GÜLLE

Bütün bu rivayetler, mevcut olmakla beraber, heykel, İkinci Viyana muhasarasının bir hatırası olarak seyredilmekte ve halk arasında o şekilde telâkki edilmektedir.

Yeniçeri heykelinin bulunduğu binanın birkaç adım ilerisinde «Altın Gülle» diye isimlendirilmiş bir yer vardır. Burada da bir evin cephesinde mancınıkla atılmış bir gülle muhafaza edilmektedir.

Stengasse sokağında gene bir taş güllenin altına bozuk bir şive ile şu satırlar yazılı bulunmaktadır:

«20 temmuz 1683'te bu taş Leopold şehrinden bir Türk tarafından atılmıştır. Ağırlığı 79 fund - 40.»

Gelecek Sayımızda:

Galip Paşa'nın Hatıraları (31 Mart Vakası'nın içyüzü)

31 Mart Vakası sırasında Hareket Ordusu ile birlikte İstanbul'a gelip Yıldız Sarayı'nı teslim alarak Sultan Abdülhamid'i tahttan indiren Galip Paşa'nın hatıralarını satın aldık.

Türkiye'de bir devrin değişmesine sebep olan bu olayların bugüne kadar bilinmeyen taraflarını Galip Paşa'nın hatıralarında okuyacaksınız.

Serbestte ilk madalyayı kazanan Mersinli Ahmed, Rus rakibini yenerken. (1936 Olimpiyadı)

Türk Güreşinin Tarihi

Yazan: Erdoğan Arıpınar

Kır saçlı, yanık yüzlü, sırmalı çakşırlı adam; güneşin daha da pırıltılar kattığı iki dev omuza ellerini koydu, başını yüceltti ve gür bir sesle kesik kesik duasını okumaya başladı. Yedi davul, yedi zurna susmuştu. Nefes bile alınmıyordu meydanda.

Hoş geldiniz, safa geldiniz erler meydanına.
Şeref verdiniz, zümrüt Kırkpınar'a.
Besmele ile;
Kispetleri çektiniz ince bele.
Okudunuz, üflediniz Hazret-i Pir'e

Söğüt dalından odun olmaz.
Moskof kızından kadın olmaz.
Her ananın doğurduğundan pehlivan olmaz.
Hey! Hey!
Alta gittim diye yerinme.
Üste çıktım diye sevinme,
Alta gidersen apış, üste çıkarsan sıkı yapış.
Sev daim vatanın şeref kazan;
Kispet giyerken dua eder okuyup yazan...
Allah! Allah! diye çık meydana daima
Dua et, pîrine, üstadına.

Kırım'dan gelir Tatar.
Tozu dumana katar.
Eğer, hasmın kündeye alırsa;
Manda olsa atar.
Dünyaya geldik ayrı ayrı her birimiz.
Pehlivanlar! Hazret-i Hamza'dır üstadımız pîrimiz.
Dünyaya geldik ayrı ayrı her anadan.
Kimimiz Rumeli'nden, kimimiz Anadolu'dan.
Güreş yapanlara yardım eder Hazret-i Yaradan.

.....
Allah Allah illâllah
Pehlivanlara diyelim Maşallah
Allah derman verir inşallah, Yâ Allah...

Bu, ünü dünyaya yayılmış Türk güreşçilerinin kaynaklarından biri olan Kırkpınar'da baş güreşin töreni idi.

Cazgır duasıyla birlikte pehlivanları yola vurdu. Yedi davul vurmaya, yedi zurna çalmaya başladı. Peşrev, toprak selâmlaması, topuk elleme, helâlleşme ve güreş başladı...

Güreş, Türk'ün millî sporu olarak tarihin ilk devrinden bu yana devam edegelmiştir. Bu yiğit sporunun vatanı sayılan Karakurum ve Tanrı dağları yöresi eskiden olduğu gibi, bugün de Türkler'in vatanıdır. Eski Türkler'de, şölenlerde güreş tutmak bir töre idi. Yiğitler, kıran kırana, güreşi pay ederlerdi. Ünlü tarih yazarı Harold Lamb, Cengiz Han adlı eserinde Türkler'den bahsederken: «Bu memleketlerde ata binmeyen, güreş yapmayan adama kız bile vermezlerdi,» demektedir.

Güreş, göç yolları ile birlikte Batıya yayılmış, Türkler'le birlikte Anadolu'ya da gelmiştir.

XI. yüzyıldan itibaren, Batı güreşinin bazı dalları, yan tesirler altında Türk güreşine de girmiş, Türkler, bu aslı kendilerinden olmayan güreşte de yenilmez olmuşlardır.

KARAKUCAK

Türkler'in millî güreşine, Karakucak denir. Bu, çimen veya toprak meydanlarda, vücudun üst kısmı çıplak olarak yapılan kıran kırana bir serbest güreş türüdür. Bu tür, on asırdan beri kaidelerini kaybetmeden devam edegelmiştir. Güreşçiler, ayaklarına (pırpıt) tabir edilen kıldan yapılmış ve ıslanınca vücuda yapışan dar pantolonlar giyerek güreşirlerdi.

Bunun dışında; Hatay dolaylarında yapılan Aba güreşi vardır. Bu güreşte, güreşçiler üstlerine aba giyerler. Buna karşılık belden aşağıları çıplaktır. Judo'ya benzeyen aba güreşinde yenişmeler, ayakta olur. Don, yahut şalvar güreşinde ise, pantolon yerine, geniş don şalvar giyerek üstleri çıplak güreşirler.

Karakucağın dışındaki en yaygın güreş, Bizans kanalıyla eski Yunan'dan gelen

Ünlü pehlivanlarımızdan Adalı Halil ve Kurtdereli Mehmed.

İlk Balkan güreş şampiyonluğunu kazanan Türk takımı (1932). Ayaktakiler (soldan): 79 kilo şampiyonu: Nuri Boytorun, ağır sıklet: Çoban Mehmed, antrenör: Paul Peter, 72 kilo: Saim. Ortadakiler: Güreş Federasyonu Başkanı, asbaşkanı ve genel sekreteri. Oturanlar: 56 kilo: K. Mustafa, 66 kilo: Yusuf Aslan, 61 kilo: Abbas Sakarya.

yağlı güreştir. Bu güreşte pehlivanlar «Kispet» denen deri pantolonlar giyerler, zeytinyağı ile yağlanırlar ve belli kaideler içinde zaman tahdidi olmadan hakemler önünde güreşirler. Yağlı güreşte deste, küçük orta, büyük orta, başaltı ve baş adını taşıyan kategoriler vardır. Yağlı güreş, daha ziyade Batı Anadolu'da, Trakya'da eski Türk toprakları olan Tuna kıyılarında, Deliorman'da yaygındır. Köy düğünlerinde ortaya konulan bir ödül karşılığı yapılan bu güreşlerin en büyüğü 600 yıldan beri devam eden Kırkpınar güreşleridir. Her yıl haziran ayında burada bütün yiğitlere açık olarak yapılan şampiyonayı kazanan ağır sıklet güreşçi, Türkiye başpehlivanı unvanını alır.

ESKİ GÜREŞ OKULLARI

Ünlü Türk seyyahı Evliya Çelebi, Seyahatnâme'sinde, İstanbul'da Fâtih zamanından kalma güreş tekkeleri olduğundan bahisle, bu spor okullarından birinin Küçükpazar yanında Unkapanı yolu üzerinde Selvi fırını karşısında olduğunu ve «Pehlivan Şucâ Tekkesi» adını taşıdığını, diğerinin Zeyrek yokuşu ayağındaki 300 pehlivanın idman yapıp, ders gördüğü tekke olduğunu yazar. Evliya Çelebi, bunlardan başka, Seyahatnâme'sinde 1650 yılında Edirne'de gördüğü bir güreş tekkesinden de bahisle, şu bilgiyi vermektedir:

«Edirne'de, Rumeli dilâverleri, haftada bir gün toplanıp 70-80 çift babayiğit yağlanır, güreş tutarlardı. Pehlivanlar güreşirkeni Gülbank-i Muhammedî çalınır, bahadırları gazaya teşvik ederdi. Güreşler iki üç saat sürer, pehlivanlar üç yüz altmış oyun hilesini denerler, nihayet şirazdan, kesmeden sarmadan, karakuştan, havalandırmadan, boğmadan, kapakatmadan hasımlarını yenerlerdi. Pehlivanlık, pazu kuvveti, erlikti. Tekke kârgir değil, fakat mamurdu. Birçok hücreli mutfağı vardı. Eski pehlivanların demir yayları, okları, gürzleri, kispetleri duvarlarda asılı idi...»

Sonraları bu güreş tekkeleri dağılmış, bazı padişahlar (IV. Murad ve Sultan Aziz gibi) güreşe merak etmiş, ünlü birer güreşçi olarak ad yapmışlar ve güreşçileri himaye etmişlerdir.

XIX. yüzyıla kadar imparatorluğun içinde güreş, bir anane, bir eğlence olarak devam etmiştir.

XIX. YÜZYIL VE TÜRK FIRTINASI

XIX. yüzyıl, Avrupa'da güreşin ilgi gördüğü bir çağ olduğu gibi, Osmanlı topraklarında da güreşçilerin yakın ilgi gördükleri bir yıl olmuştur. Bu yüzyılda

Türk Güreşçilerinin adı, dünyaya yayılmış ve «Türk gibi kuvvetli» sözü hafızalarda yer etmiştir. Yurt içinde yapılan ve anlatmakla bitmeyen efsanevî güreşlerde pek çok pehlivanın adı unutulmazlar arasına girmiştir. Bunların arasında şu dördü ilk sırayı işgal eder.

● **KOCA YUSUF** — 1772'de Şumnu sancağının Kasalar köyünde dünyaya gelmiştir. Güreşe pek erken başlamış, çok çabuk şöhret yapmıştır. 23 yaşında Fransa'ya dünya şampiyonasına götürülmüş, ilk defa minder güreşi yapmış Beck-Olsen (Danimarka), Paul Pons (Fransa), Fournier, Sebes gibi şöhretleri ezerek yenmiş, 25 yaşında Amerika'ya götürülmüş, orada herkesi hayrette bırakarak Robert ve Jenkins gibi devleri ringden atarak yenmiştir. Biriktirdiği 800 altını kemerine bağlayarak «La Burgogne» adlı vapur ile vatana dönerken, vapur bir buzdağına çarparak batmış; bu dünya çapındaki güreşçiyi okyanusun derinliklerine götürmüştür.

● **KARA AHMED** — Bu muazzam güreşçi de 1870 yılında Deliorman'da dünyaya gelmiştir. Kısa zamanda yurt içinde bütün güreşlerini kazanarak şöhret yapan Ahmed, 1897-1903 yılları arasında Paris'e gitmiş, «XX. Yüzyıl Dünya Güreş Şampiyonası» adındaki şampiyonaya katılmış, bütün rakiplerini yenerek ilk resmî cihan şampiyonluğunu kazanmıştır. Padişah tarafından «Altın İmtiyaz» ile taltif edilen Kara Ahmed, yurda, Fransa'dan sevgilisi Juliette adında bir kızla dönmüştür. Müslüman olarak Fatma Zarife adını alan bu kızla evlenmiş, 33 yaşında kalp sektesinden vefat etmiştir.

● **KURTDERELİ MEHMED** — 1864 yılında Rumeli'nde Selvi köyünde doğmuş, ailesi ile birlikte Anadolu'ya göçerek Balıkesir'e bağlı Şamlı yakınlarındaki Kurtdere köyüne yerleşmiştir. İlk çetin güreşini kardeşi ile yapmış, kazanmış, kardeşi çobanlığa başlamış, o da pehlivanlığı seçmiştir. Yurt içinde şöhret yaptıktan sonra, Avrupa'ya götürülmüş; Hind Arslanı Gulam Rüstem'i, Cihan Pehlivanı Çaya'yı, Fransız Loran'ı mağlûp etmiştir.

Özelliği cumhuriyet devrini idrak etmesi ve Türk güreşinin sembolü haline gelmiş olmasıdır. Büyük Atatürk, kendisini bir mektup ile tebrik etmiş ve «Ben

1960 Roma Olimpiyatları'nda büyük başarı kazanan Türk serbest güreş takımı (soldan): Hamid Kaplan. İsmet Atlı. Hasan Güngör, İsmail Ogan, Mustafa Dağıstanlı, Ahmed Bilek ve Celâl Atik.

Kırkpınar'da Adalı Halil'in mezarı başında. Türk güreşini dünyaya tanıtan pehlivanlarımızdan: Koca Yusuf (solda).

her güreşte arkamda Türk milletinin bulunduğunu ve milletimin şerefini düşünürdüm» sözünü bir düstur olarak kabul eden pehlivanı mükâfatlandırmıştır.

Kurtdereli, hiç yenilmediği için (1911'de son güreşini yapmıştı) kispetini Balıkesirli Hacı Kara Mehmed'le birlikte Kâbeye yollamış ve kispet Kâbe'ye asılmıştır. Kurtdereli 11 Nisan 1939'da vefat etmiş, köyünde inşa edilen bir anıt-kabre gömülmüştür.

● **ADALI HALİL** — 1871 yılında Edirne'de doğmuştur. Şöhretli güreşçilerle beraber yetişmiş, Koca Yusuf ile yaptığı güreşler yarıda kalmıştır. Avrupa'da yaptığı bütün güreşleri kazanmış, Amerika turnesinde kendisine **Türk Arslanı** adı verilmiştir. 18 yıl Kırkpınar başpehlivanlığını kimseye vermemiş, 1927 yılında Edirne'de vefat etmiştir. Her Kırkpınar'dan önce, kabrinin Şeyh Cemaleddin'in türbesi ile birlikte ziyaret edilmesi âdet olmuştur.

TÜRKİYE'DE MODERN GÜREŞ

Minder güreşine, XX. yüzyılın başlarında Türkiye'de alafranga güreş denirdi. Bu konuda ilk ciddî teşebbüsü Beşiktaş kulübü yapmıştır. 1903 yılında kurulan Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nde Mazhar Kazancı, Kenan Bey, Ahmed Fetgeri Aşeni adlı gençler, Joers adlı bir Fransız'dan Greko-Romen güreşini öğrenmişler, sonra Tatavla (Kurtuluş) kulübünde, Menelos, ilk heveslilere hocalık etmiş, Anadolu, Kasımpaşa kulüplerinde faaliyet göstermişlerdir. Cihan Harbi ile bu faaliyet yarıda kalmış, cumhuriyet'in ilânını müteakip 1923'te Ahmed Fetgeri'nin başkanlığında Türkiye Güreş Federasyonu kurulmuş, Macaristan'dan Paul Peter, Finlandiya'dan Onni Pellinen adında iki Greko-Romen antrenörü getirilmiş ve gençler çalıştırılmaya başlanmıştır.

Süratle yurda yayılan modern güreşte ilk dış temasımız 1924 Paris Olimpiyadında olmuş; 1927 Avrupa Greko-Romen şampiyonasında da Türk ekibi yer almıştır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti güreş takımı, ilk derecesini 1928 Amsterdam Olimpiyatları'nda almış, 79 kiloda Tayyar, dördüncü olarak Olimpiyat tarihine geçmiştir. Türk takımı, bundan sonra ihdas edilen Balkan güreş şampiyonluklarını sırasıyla 1932-33, 34, 35, 37, 1940 yıllarında kazanmış, 1936 Berlin Olimpiyadında serbestte 79 kiloda Mersinli Ahmed üçüncü olurken, Greko-Romen'de 61 kiloda Yaşar Erkan ilk altın madalyamızı kazanmıştır. Bu arada 1933'te yapılan Rusya turnesi, 36 galibiyet, 6 mağlûbiyetle kapanmış, 1939'da Oslo'da yapılan Avrupa şampiyonasında Türk takımı 2 ikincilik almıştır. II. Cihan Harbi'nin başlaması ile dış gü-

reş temasları kesilmiştir.

Milletlerarası temaslar, 1946 yılında tekrar başlamış; Türk takımı Stockholm Avrupa serbest Güreş şampiyonasında 9 mağlûbiyete karşılık 32 galibiyet kazanarak Avrupa şampiyonu olmuştur.

1948'den sonra Türk güreş takımları, en büyük başarıya Londra Olimpiyadı'nda ulaşmışlar; serbestte 4, Greko-Romen'de 2 şampiyonluk kazanmışlardır.

1950'den sonra, dünyanın bütün ülkeleri, bu spor dalına büyük ehemmiyet vermiştir. Buna rağmen Türk ekipleri, zaman zaman aldıkları tatminkâr olmayan neticeler dışında; gene ilk sırayı işgal etmiş, 1960 Roma Olimpiyatları'nda «gücünü kaybetmiş» denilen Türk güreşi, serbestte 4 altın, Greko-Romen'de 3 altın madalya kazanmıştır.

Modern dünya gerçekleri içinde güreş sporuna bakanlar, gene Türk adını bu ata sporumuzda en öne yazmaktadırlar. Bilhassa Rusya ve demir perde ülkelerindeki bir kısım güreşçiler de Türk asıllıdır.

ŞAMPİYONLUK KAZANAN GÜREŞÇİLERİMİZ

SERBEST

Dünya Şampiyonları:

52 kilo: *Ali Yücel (1951)*
Hüseyin Akbaş (1954)
Mehmed Kartal (1957)
Cemal Yanılmaz (1963)
57 kilo: *Nasuh Akar (1951)*
Mustafa Dağıstanlı (1954)
Hüseyin Akbaş (1957)
Hüseyin Akbaş (1962)
62 kilo: *Nureddin Zafer (1951)*
Mustafa Dağıstanlı (1957)
Mustafa Dağıstanlı (1959)
73 kilo: *Celâl Atik (1951)*
79 kilo: *Haydar Zafer (1951)*
87 kilo: *Yaşar Doğu (1951)*
Tevfik Kış (1963)
97 kilo: *Ahmet Ayık (1965)*
Ağır Sık.: *Hamid Kaplan (1957)*

Olimpiyat Şampiyonları:

52 kilo: *Hasan Gemici (1952)*
Ahmed Bilek (1960)
57 kilo: *Nasuh Akar (1948)*
Mustafa Dağıstanlı (1956)
62 kilo: *Gazanfer Bilge (1948)*
Bayram Şit (1952)
Mustafa Dağıstanlı (1960)
67 kilo: *Celâl Atik (1948)*
73 kilo: *Yaşar Doğu (1948)*
79 kilo: *Hasan Güngör (1960)*
İsmail Ogan (1964)
87 kilo: *İsmet Atlı (1960)*
Ağır sık.: *Hamid Kaplan (1956)*

Dünya Kupası Galipleri:

52 kilo: *Hüseyin Akbaş (1956)*
57 kilo: *Mustafa Dağıstanlı (1956)*
Hüseyin Akbaş (1958)
73 kilo: *İbrahim Zengin (1956)*
İsmail Ogan (1958)
79 kilo: *İsmet Atlı (1956)*
Hasan Güngör (1958)
87 kilo: *Âdil Atan (1956)*
Ağır sık.: *Hamid Kaplan (1956)*

Avrupa Şampiyonları:

52 kilo: *Ali Yücel (1949)*
57 kilo: *Nasuh Akar (1949)*
62 kilo: *Gazanfer Bilge (1946)*
67 kilo: *Celâl Atik (1946)*
Servet Meriç (1949)
73 kilo: *Yaşar Doğu (1946)*
Celâl Atik (1949)
79 kilo: *Yaşar Doğu (1949)*
87 kilo: *Âdil Candemir (1949)*

Bunların dışında birçok Türk güreşçisi Akdeniz ve Balkan şampiyonluklarını kazanmış bulunmaktadır.

GREKO-ROMEN

Dünya Şampiyonları:

67 kilo: *Rıza Doğan (1958)*
73 kilo: *Kâzım Ayvaz (1958)*
87 kilo: *Muharrem Candaş (1950)*
Tevfik Kış (1963)

Olimpiyat Şampiyonları:

62 kilo: *Yaşar Erkan (1936)*
Mehmed Oktav (1948)
Müzahir Sille (1960)
70 kilo: *Kâzım Ayvaz (1964)*
73 kilo: *Midhat Bayrak (1956)*
Midhat Bayrak (1960)
87 kilo: *Tevfik Kış (1960)*
Ağır sık.: *Ahmed Kireççi (1948)*

Dünya Kupası Galipleri:

52 kilo: *Dursun Ali Erbaş (1956)*
57 kilo: *Yaşar Yılmaz (1956)*

Avrupa Şampiyonları:

73 kilo: *Yaşar Doğu (1947)*

Ayrıca birçok Türk güreşçisi Akdeniz ve Balkan şampiyonluklarını kazanmışlardır.

Amiral Dönitz'in

I. Dünya Savaşı Hâtıraları: 5

SANCAK BORDADA DENİZALTI!...

Çeviren: Mete Canıtez

KARADENİZ'DE şiddetli savaşlardan çıkan Midilli, bir gün evvel limana girmişti. Kruvazör, kıyı boyunca yavaş yavaş yol alıyordu. Yanarak kararmış bacaları, kurumdan kirlenmiş güverteleri, uzun ve çetin bir seferin hikâyelerini anlatır gibiydi. Geminin bordalarında köpüklü mor renkli sular uzanıyor, güneş kıyılardaki yeşillik kümeleri üzerine ışıklar saçıyordu.

Mürettebat, güzel kıyıları zevkle seyrediyordu. Boğaz girişinde, karanın denizde biten burunları sanki birbirinden ayrılıyor ve Boğaz yolunu bize açıyordu. Kıyı dağlık ve çok sevimliydi. Servi kümeleri park ve sarayların aralarında uzanıyordu. Tepelerin üzerinde pas renkli surlar yükseliyordu. Bir ara yanımızdan bir Boğaz vapuru geçti.

Vapurun önünde baş üstünde, yaşlı, muhterem, beyaz sakallı bir hoca, ellerini göğe doğru kaldırmış, Midilli'yi felâketlerden koruduğu ve tekrar Boğaziçi'nin kucağına, güneşli mesut İstanbul'a geri gönderdiği için Allah'a dua ediyordu.

Yaşasın deniz seferleri, bütün güzelliği, güçlüğü, zevkleri ve mahrumiyeti ile beraber yaşasın!...

Midilli, yeni köprünün önüne gelince, köprü açıldı. Her iki kıyı boyunca sel gibi akan kalabalık bir anda durdu, herkes Midilli'yi görmek istiyordu. Acaba gemi isabet mi almıştı? Hasarı var mıydı? Hayır, gemi çok şükür sapasağlamdı.

Güneş, İstanbul'un minareleri arkasından batıyordu. Camilerin çizgileri keskin ve açık bir şekilde batmakta olan güneşin renklendirdiği ufukta beliriyordu.

Şimdi arya sancak merasimi vardı. Türk gemilerindeki mürettebat, çımariva yapıyor, binlerce ağızdan «Padişahım çok yaşa» diye bağırarak, hükümdara saygı gösterisinde bulunuyorlardı.

HALI ALIŞVERİŞİ

Kömürün alınması bitmiş, izin günleri başlamıştı. Kayıkçılar, bunu bildikleri için öğle vakti iskelelerimizin etrafında sıra sıra yığıldılar.

İstanbul'a geçtik, büyük bir halı avcı-

lığına çıkıyorduk bugün. Önce Kaffaroff'a gittik. Birkaç muhteşem Herat ve şiir gibi başka halılar gördük. Halıcının, durmadan bize göstermek istediği bir Buhara'yı reddettik. Ağır bir parça istemiyorduk. Halı, çiçek bahçesi gibi bir şey olmalıydı.

En sonunda güzel bir halı seçmiştik. Artık kesin fiyatı pazarlık etmek için diplomasi başlıyordu. Halı alırken, pazarlık çok önemliydi. Hararetli bir savaş oldu. Neticede anlaşamadık. «Gene geliriz,» diye dükkândan ayrıldık.

Kapalıçarşı'da bir de halıcı Spickbock vardı. Bizi müthiş bir laf kalabalığı ile karşıladı. Halılarının güzelliğini, renk ihtişamını methede ede bitiremiyordu. Kovuk kadar küçük dükkânında bütün sevimliliğiyle zıplıyor, dört dönüyor, motor gibi konuşuyor, namus sözleriyle teminat veriyordu. Daha yeni çarktan çıkmış gibi pırıl pırıl parlayan İzmir fabrikası mamulâtı halıların yüz yıllık, eski bir parça, bir kelepir olduğunu söyleyen bu adam, tipik bir tatlı su frengi ve büyük bir dolandırıcıydı.

O gün halı almaktan vazgeçtik. İstanbul'un eski, sakin Türk semtlerinden geçerek Topkapı'ya gittik. Oradan dışarı çıkıp, Yedikule'ye, o yedi tane burcu olan kaleye doğru uzandık. Sonra Ayasofya'ya yöneldik.

AYASOFYA'DA

Güneş batarken, Ayasofya'ya varmıştık. Namaz saati gelmişti. Arka kapıların birinden içeri sıyrıldık. Papuçlarımızı çıkararak halı kaplı girişten, kubbeli kısma doğru yürüdük.

Bu muhteşem ve insanı kendisine bağlayan bir tablo idi. Batan güneşin ışıkları hâlâ dev vitraylı pencerelerden geçiyor, kubbenin altını, yaklaşmakta olan gecenin gölgeleri dolduruyordu. Kubbeden sayısız yağ kandilleri sarkıyor ve gök kubbenin karanlıkları içinde parlayan yıldızlar gibi ışıldıyorlardı. Türkler sessizce, ayakkabıları ellerinde olduğu halde, ibadetlerini yapmak üzere içeriye giriyordu. Sonra hocanın sesi duyuldu. Yüksek sesle yegâne Tanrı olan Allah'ı övüyordu.

Akşam, neşeli bir şekilde gemi salonunda toplanmıştık. Geçen hafta Karadeniz'de tuzak kurup Ruslar'ı avladığımız demler şimdi bie rüya gibi geliyordu.

Midilli mesuttu. Bu rahat liman günlerinde yeni seferleri için kuvvet topluyordu. Bu masal şehri İstanbul'da mürettebat daima yeni yeni güç kazanıp, harbin ilk günlerindeki Karadeniz seferlerinde olduğu gibi, zindeleşiyordu. Çünkü savaş daha aylarca sürebilirdi.

MİDİLLİ HAVUZDA

Yaz gelmişti. Boğaz'ın üzerinde uçsuz, bucaksız parlak bir gök uzanıyor, güneşin bunaltıcı sıcaklığı kırpışan gözlerimizde parlıyordu.

Midilli havuzdaydı. Uzun ve zorlu seyirlerden sonra esaslı bir kazan tamiri gerekmişti.

Midilli'nin üstünde işçiler kaynaşıyordu. Perçin yapılıyor, yükler kaldırılıyor, delikler deliniyor, çekiçler çalışıyor... Cehennemî bir gürültü, bütün gemiyi kaplıyordu. Bu duruma öylesine alışmıştık ki, perçin yapanların patırtısı duruverse, sanki rahatsız olmuş gibi dehşetle havaya fırlıyorduk.

Kış güvertede, uğraşıp gayet düzgün bir tente yapmıştık. Her iki yangın sön-

Amiral Dönitz, II. Dünya Savaşı'nın başlarında.

lığına çıkıyorduk bugün. Önce Kaffaroff'a gittik. Birkaç muhteşem Herat ve şiir gibi başka halılar gördük. Halıcının, durmadan bize göstermek istediği bir Buhara'yı reddettik. Ağır bir parça istemiyorduk. Halı, çiçek bahçesi gibi bir şey olmalıydı.

En sonunda güzel bir halı seçmiştik. Artık kesin fiyatı pazarlık etmek için diplomasi başlıyordu. Halı alırken, pazarlık çok önemliydi. Hararetli bir savaş oldu. Neticede anlaşamadık. «Gene geliriz,» diye dükkândan ayrıldık.

Kapalıçarşı'da bir de halıcı Spickbock vardı. Bizi müthiş bir laf kalabalığı ile karşıladı. Halılarının güzelliğini, renk ihtişamını methede ede bitiremiyordu. Kovuk kadar küçük dükkânında bütün sevimliliğiyle zıplıyor, dört dönüyor, motor gibi konuşuyor, namus sözleriyle teminat veriyordu. Daha yeni çarktan çıkmış gibi pırıl pırıl parlayan İzmir fabrikası mamulâtı halıların yüz yıllık, eski bir parça, bir kelepir olduğunu söyleyen bu adam, tipik bir tatlı su frengi ve büyük bir dolandırıcıydı.

O gün halı almaktan vazgeçtik. İstanbul'un eski, sakin Türk semtlerinden geçerek Topkapı'ya gittik. Oradan dışarı çıkıp, Yedikule'ye, o yedi tane burcu olan kaleye doğru uzandık. Sonra Ayasofya'ya yöneldik.

AYASOFYA'DA

Güneş batarken, Ayasofya'ya varmıştık. Namaz saati gelmişti. Arka kapıların birinden içeri sıyrıldık. Papuçlarımızı çıkararak halı kaplı girişten, kubbeli kısma doğru yürüdük.

Bu muhteşem ve insanı kendisine bağlayan bir tablo idi. Batan güneşin ışıkları hâlâ dev vitraylı pencerelerden geçiyor, kubbenin altını, yaklaşmakta olan gecenin gölgeleri dolduruyordu. Kubbeden sayısız yağ kandilleri sarkıyor ve gök kubbenin karanlıkları içinde parlayan yıldızlar gibi ışıldıyorlardı. Türkler sessizce, ayakkabıları ellerinde olduğu halde, ibadetlerini yapmak üzere içeriye giriyordu. Sonra hocanın sesi duyuldu. Yüksek sesle yegâne Tanrı olan Allah'ı övüyordu.

Akşam, neşeli bir şekilde gemi salonunda toplanmıştık. Geçen hafta Karadeniz'de tuzak kurup Ruslar'ı avladığımız demler şimdi bie rüya gibi geliyordu.

Midilli mesuttu. Bu rahat liman günlerinde yeni seferleri için kuvvet topluyordu. Bu masal şehri İstanbul'da müretteabat daima yeni yeni güç kazanıp, harbin ilk günlerindeki Karadeniz seferlerinde olduğu gibi, zindeleşiyordu. Çünkü savaş daha aylarca sürebilirdi.

MİDİLLİ HAVUZDA

Yaz gelmişti. Boğaz'ın üzerinde uçsuz, bucaksız parlak bir gök uzanıyor, güneşin bunaltıcı sıcaklığı kırpışan gözlerimizde parlıyordu.

Midilli havuzdaydı. Uzun ve zorlu seyirlerden sonra esaslı bir kazan tamiri gerekmişti.

Midilli'nin üstünde işçiler kaynaşıyordu. Perçin yapılıyor, yükler kaldırılıyor, delikler deliniyor, çekiçler çalışıyor... Cehennemî bir gürültü, bütün gemiyi kaplıyordu. Bu duruma öylesine alışmıştık ki, perçin yapanların patırtısı duruverse, sanki rahatsız olmuş gibi dehşetle havaya fırlıyorduk.

Kış güvertede, uğraşıp gayet düzgün bir tente yapmıştık. Her iki yangın sön-

Amiral Dönitz, II. Dünya Savaşı'nın başlarında.

dürme borusu güverte boyunca su fışkırtıyordu. Buna rağmen kamaralardaki sıcaklık 38 derecede çakılmış kalmıştı, bir türlü düşmek bilmiyordu. Geceleri ancak sabaha karşı ortalık biraz serinliyorsa da şafak sökerken cıva gene yükseklere tırmanmaya başlıyordu.

Mürettebata iş bölümü yapılmıştı. Maksadımız, gemiyi mümkün olduğu kadar çabuk savaşa hazır hale getirmekti. Bu haftaların işleri, çok fazlalaşan sıcak dolayısıyla pek düşünülemiyordu. Kendi kendimize eziyet etmemiş olmak için tentenin altına kaçıyor, geçmiş günlerin Karadeniz'deki o serin, mânalı seferlerini hatırlıyorduk. Ama bunları asıl nöbeti olanlar düşünüyordu. Kalıplaşmış bir programla sert bir nöbet görevi yapılıyordu. Nöbetçiler, beyaz güneş ışıkları altında, sıcak güvertede, görevlerini müdrik, duruyor, azıcık serin bir hava cereyanı dahi onları memnun etmeye yetiyordu.

MİDİLLİ KOTRASI

Nöbetçi subayı, arada sırada Midilli adlı kotramızın şamandırada iyi bağlı olup olmadığını kontrol ediyordu.

Midilli kotrasının mürettebatı yoktu. Subayların bir avunma vasıtasıydı o... Boğaz'da biraz esinti başlayınca, bu kotra donatılıp rüzgâr ve akıntıyla Boğaz'dan aşağı, İstanbul'a doğru gidilirdi. Eğer akşamları tekrar rüzgâra karşı geri dönülecekse, rüzgâr da azalmışsa, pek bir ziyanı yoktu. En kötü ihtimalle, ikinci komutan istimbotu gönderiyordu. Ama Midilli'nin tek istimbotu çok lüzumlu bir araçtı ve ikinci komutana göre, bu aracın, kotrayı ve denizcilikten anlamaz amatör yelkencileri, karanlıkta akıntı ve rüzgâra karşı yedeklemekten daha önemli işleri vardı.

Midilli subayları, fırın gibi sıcak İstinye körfezi dışında biraz nefes almak için kotrayı sık sık kullanırdı. Büyük ana yelken rüzgârda çalımlı çalımlı şişer, bocrum yelkeni ve flok açılır, şamandıra halatı fora edilir, iskotalar lava edilerek yelkenli uysal bir şekilde parıldayan Boğaziçi sularına doğru bırakılırdı.

Sonra, Dolmabahçe önünde demirlerdik. Böylece Midilli'nin subayları da serin boğaz rüzgârından nasiplerini alabilirlerdi. Buradaki arkadaşlıklardan da memnunduk. Alman kolonisine mensup beyleri ve hanımları sık sık davet ederdik. Koloni mensupları, Dolmabahçe'nin önünde bekler ve güneşte gözlerini kırpıştırarak, direğinde ay-yıldızı dalgalandıran Midilli kotrasına bakarlardı.

Biz de onları davet eder, sonra demir alıp rüzgâr ve akıntıya karşı Boğaz'da tur atardık. Çok kere kotra, tramolalarda, kazandığından fazla düştüğünden, pek az yol alınırdı. Bunun üzerine misafir beylerden biri hoşnutsuzluğunu saklayamaz ve bizim bu işten pek anlamadığımızı ihsas ederdi... Pek tabiî bu beyi dümene geçirdiğimiz zaman da çabucak pişman olur ve değiştirilmesini rica ederdi. Bu arada da biz gene akıntılarla yol kaybetmiş olurduk. Akşam üzerleri rüzgâr kesildiği zaman Arnavutköy önlerindeki Amerikan istasyoner gemisi yakınında demirlerdik. Misafirlerimiz geziden memnun, evlerine dönmek üzere neşeyle tramvaya binerlerdi.

Sıra dönmeye gelince, bir düşüncedir alırdı bizi. Nihayet en kıdemlimiz, önce biraz tereddüt eder, sonra, canını dişine takıp telefonla ikinci komutandan istimbotu rica ederdi.

Yaya olarak Rumelihisarı üzerinden dönüş yolunu tutar, gemiye geldiğimiz zaman, kotrayı çoktan gene şamandıraya bağlanmış bulurduk. Ama insan, boyuna da yelkenliyle gezemezdi ya...

Çok şükür ki, bazı yerlerde subaya ihtiyaç olmuş. Limanda kalmış olduğumuz süre zarfında boş kalan bazı arkadaşlar da bu vazifelere çağırıldı. İçimizden iki kişi, donanmanın Gelibolu'daki kara birliklerine katılma şansını ele geçirmişti. Bizim cesur yedek yüzbaşı Hildebrand bunlardan biri idi. Daha ilk çarpışmalarda, başına isabet eden bir mermi ile hizmet ve faaliyet dolu hayatı sona ermişti. Bu olay, onu tanıyan ve sayan bizleri şiddetli bir şekilde sarstı. Ama pek tabiî savaş savaştı. Diğer bir arkadaş da Boğazlar komutanlığında, Çanakkale transportlarının tertibinde çalıştı. Bir dördüncü deniz uçakları için bir istasyon inşa etmiş, Marmara ve Karadeniz'de uçakla denizaltı avcılığı yapıyordu... Böylece bu yeni görevler, İstinye koyundaki, azap dolu, işsiz, dinlenme günlerine bir son vermek bakımından iyi oldu.

Nihayet tamir bitmişti. Sıkı, fakat yorucu olmayan bir çalışma ile mürettebat tekrar savaşa hazırlandı. Tersanede son istirahat günü de gelip çatmıştı.

Amiral Souchon, İstinye tersanesi merasim meydanında, deniz garnizonunu teftiş etti. Artık kruvazör için, çalışmalar ve tatbikatlarla yüklü yeni bir devre başlıyordu...

Marmara'da deneme seyirleri yapıldı. Makineler ve kazanlar, eski yüksek güçlerine yeniden erişmişlerdi. Personele top ve torpido atışları yaptırıldı. Böylece eği-

Mes'udiye zırhlısı, Mecidiye hafif kruvazörü.

tim devresi tamamlanmış oldu.

Sanki Baltık'ta veya Kuzey Denizi'ndeymiş gibi hazırlanmıştık. Mürettebat ve gemi yeni bir savaş için hazır bulunuyordu.

Bütün deneme seyirlerimiz de sona erdiği için, komutanımız gemisinin sefere ve savaşa hazır olduğunu rapor edebilirdi artık.

KÖMÜR SEFERLERİ

— İnsan, hep değişiklik olsun ister. Geçen kış, Ruslar'ın burnunun dibinde geziniyorduk, şimdi ise kendi başımıza yuvarlanıp gidiyoruz.

Subay salonunda genç bir yüzbaşı böyle konuşuyordu. Artık Sivastopol'a ve Kafkas kıyılarına pek ender sefer yapıyorduk. Yalta limanında bir vapur ve bir yelkenli daha batırmıştık. Bu, Ruslar'ın, devletler hukukuna aykırı olarak müstahkem olmayan kıyılarımızı topa tutmalarına bir karşılıktı. Bu hareketle de Kırım kıyılarına veda etmiştik.

Şimdi komutanımız Albay von Klitzing'in daha önemli işleri vardı: Zonguldak'tan İstanbul'a gelen kömür vapurlarını; Rus muhriplerinin baskınlarına karşı korumak... Bu maksatla sık sık Zonguldak'a boş vapurları götürüp, dönüşte dolularına refakat etmiştik.

Daima şu meseleyle karşılaşıyorduk: Acaba koruduğumuz vapurların yakınında mı seyretmeliydik? Bunun da yolunu, önce rotayı denize çevirip, sonra gene vapurların yanına dönmekte bulmuştuk. Oradan oraya koşup, emniyet sağlamak zaten bizim eski aşina sürü çobanlığı işimizdi. Bu şekilde daima vapurları salimen Boğaz'a getiriyorduk. Hele bir de sadece birkaç yıldızın ölgün ölgün parıldadığı, mehtapsız, kapkara bir gecede Rus muhriplerinin de peşimizde olduğunu biliyorsak, bu iş hiç de iç açıcı olmuyordu...

Fazlaca gayretli gözcü postalarını bazen yıldızların aldattığı oluyordu. Kalın duman tabakalarının arasından parlak bir ışık görünüverince, gözcü «Pruvada bir ışık!» diye hemen bağırıyordu.

— Savaş vardiyası!... Dikkat!... Alarm!

Herkes, sinirleri gergin, meçhul düşmana karşı pusuya yatar, sonra da bu tehlikeli ışık yükselince, bunun Venüs gezegeni olduğu görülürdü.

Gözcü postaları sık sık dehşetle «Torpito izi!...» feryadı ile fırlarlar, sonradan bunun gemiye doğru gelmekte olan bir yunus balığının fosforlu izi olduğu anlaşılırdı...

Nihayet korkulu gece geçer, güneş, gözlere görme fırsatı veren yeni bir günü selâmlardı. Bu sırada iki saatlik bir istirahat, fevkalâde zevkli olurdu.

Zonguldak'ta, vapurların yüklenmesi bitmediği zaman ne kadar kızar, ne sinirlenirdik...

Sonra küçük bir istimbotla kaptan, ye-

I. Dünya Savaşı'nda bir Alman denizaltısı.

dek yüzbaşı Freefe denizaltı tehlikesine karşı daireler çizmekte olan Midilli'ye gelirdi...

Kaptan Freefe, tek başına gemisinin hem komutanı, hem serdümeni, hem pasaparulası, hem makine telgrafçısı, hem de mürettebatı idi. Biz zik-zak seyirle denizin üzerine şekiller çizerken, o da bize vapurların durumunu bildirirdi.

SANCAK BORDADA DENİZALTI!...

Böylece mayıs sonlarında bir gün, Zonguldak açığında yüklü şilepleri beklemiştik. Akşama doğru sağnak başlamış, tufan gibi şiddetli bir yağmur, bütün görüş imkânlarını yok etmişti. Bunun denizaltılar için iyi bir şey olduğunu biliyorduk.

Hava hiç düzelmiyordu. Yarım yolla bir aşağı, bir yukarı seyrediyorduk ki, 800 metreden az bir mesafeden bize doğru süratle gelmekte olan bir periskop göründü...

— Sancak bordada denizaltı!...

— İskele alabanda!...

Bu emirleri salvolarımız takip etti!...

Vapurlar henüz yüklenerek limandan çıkmışlardı. Bizim ateş açtığımızı görünce son yolla kıyıya doğru gelmeye başladılar. Kaptanlar, vapurlarını denizaltıdan kurtarmak istiyorlardı.

«İnşallah baştan kara etmezler!...» diye düşünüyorduk. Bu arada periskop da kayboluyordu. Düdük çalarak vapurlara doğru seyrettik...

Nihayet periskop kaybolmuştu. Sonra gene göründü. Fakat bir iki salvo yapmamız üzerine tekrar kayboldu...

Etrafı dikkatle gözden geçirerek vapurlarla birlikte dönüş yolunu tuttuk... Daima bir denizaltı hücumu bekliyorduk.

Gece yarısına doğru keskin alarm düdükleri, vardiyada olmayanları bir kere daha uykularından kaldırdı. Denizaltı, pupamızdan gene satha çıkmıştı. Işıldağı üzerine tutunca, tekrar dalarak kayboldu. Bu konvoyu da kazasız belâsız getirmiştik.

Sekiz gün sonra, gene sabahın karanlığında Boğaz'dan çıktık. Bir iki boş vapuru salimen Zonguldak'a götürdük ve orada yüklenene kadar bekledik. Rus muhriplerinin kıyılarımızda karakol gezdiği birçok kereler rapor edildiyse de şimdiye kadar hiç birine rastlamamıştık.

O gün, hava çok güzeldi. Pek tabiî Midilli'nin dumanı da bu yüzden, millerce

öteden rahat rahat görülüyordu.

Öğleden sonra vapurlar, yüklemeyi tamamlayıp mendirekten çıktılar. Onlara işaret bayraklarıyla kıyıya yakın bir rota verdik. Biz de biraz denize doğru açıldıktan sonra tekrar kıyıya döndük.

Akşam olmuş, kapkaranlık bir gece, bir kere daha çökmüştü. Bu, bizden çok Ruslar'ın işine yarayabilirdi. Çünkü, kruvazörlerinin ve muhriplerinin, yakınımızda olduğunu tahmin ediyorduk. Ama gene de rotamızda gitmekten ve sürü çobanları gibi gözcülük etmekten başka ne yapabilirdik? Hem sonra karanlık bir gecede Rus muhripleriyle ilk defa karşılaşmayacaktık ki...

Durumumuz, hiç de hoş değildi. Uçsuz, bucaksız Rus steplerinde kızakla gece yolculuğu yapıyor gibiydik. Kurtlar gelecekmiş gibi şuursuz bir şekilde yola devam ediyorduk. Sanki açık arazide idik ve bir yere ulaşmak zorundaydık...

Böylece yüksek süratle seyrederek, vapurların yanında bulunmaktan başka bir şey düşünmüyorduk. Gece öyle karanlıktı ki, bizim, «kurtlar» her an kolayca gelebilirlerdi.

Saat ikiye doğru da hakikaten geldiler.

Saat 1.52' de iskele baş omuzluğumuzda iki kara gölge göründü. Mesafe takriben 1 800 metre vardı. Bunlar iki Rus muhribiydi.

Derhal emirler duyulmaya başladı:

— İskele alabanda!...

— Işıldağı yak! İki muhribe ateş açılacak!...

Kapkara uzanan denizin üzerinde ışıldağımız geziniyor, bizi çepçevre kuşatan karanlığı iki koyu kısma ayırıyordu.

Toplarımızdan salvolar gümbürdedi. Kısa düşmüşlerdi. Işıldağın ışığında birden parlak su sütunları göründü... Bu sefer de Ruslar ateş açmıştı. Ama artık bizim salvolarımız da kümelenmiş ve baştaki muhrip üç isabet almıştı.

ÖLÜ VE YARALILARIMIZ VARDI

Beş yeni isabet daha kaydettik. Birinci muhribe bu kadar kâfiydi. Topçu subayımız Yüzbaşı Carls'ın emreden sesi duyuldu:

— Sağa hedef değiştir!...

İkinci Rus muhribi de bir ateş kümesinin içinde kalmıştı. O sırada bizim sancak vasat güverteden bir alev sütunu yükseldi. Aksi şeytan, biz de isabet almıştık.

Sonra bir isabet daha... Kendi gemimizde mermilerin paralanması daha başka türlü oluyordu.

Güverteden kalın bir duman çıkmaya başlamıştı.

Rahat rahat isabetli atışa devam ediyorduk. İkinci muhrip de isabet almıştı.

— Işıldağı söndür!

İskele alabanda ederek dönmeye başladık. İkinci Rus muhribiyle fazla uğraşamayacaktık. Zira bu arada iki Rus kruvazörü daha görünmüştü.

Topçu subayı, çanaklıkta, yanında daima pasaparula ödeviyle bulunan hizmet erine:

— Lehmann! Bir bakın bakalım, güvertede ne kadar hasarımız var? diye sordu.

— Postanız yaralandı sayın yüzbaşım! diye cevap verdiler.

Savaşın heyecanından kontrol mevkiinin dahi hasara uğradığını fark edeme-

Karadeniz savaşlarında büyük başarılar gösteren Midilli zırhlısı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında bir Rus savaş konseyinin toplantısı: İvanov, Brusilov, Çar II. Nikola, Kuropatkin Ewert ve Alexiev.

miştik. Yukarıda, ışıldakta da, bir er mermi parçasıyla bacağından yaralanmıştı. Güvertede ise hafif yaralılardan başka, birçok ağır yaralı ve ölü vardı... Ölenler defin için hazırlandılar, ağır ve hafif yaralılar derhal gemi tabibi ve sağlık personeli tarafından tedavi altına alındılar.

Kısa bir zaman sonra Ruslar görünmez olmuştu.

Gece karanlığında tam yolla seyrediyorduk. Şafak sökerken, Boğaz göründü. Midilli, Boğaz'dan içeri girdi. Vapurlarımız kazasız, belâsız Ruslar'ın yanından geçerek bizden evvel selâmete erişmişlerdi.

Gemideki yaralıları, mümkün olduğu kadar çabuk dışarı çıkarabilmek için yüksek süratle Boğaz'dan aşağı iniyorduk.

Başkent henüz uykudaydı. Yeni köprü açıldı ve Haliç'e girdik. Bir tekne bordamıza geldi. Yaralılarımızı sahile gönderdik.

Sabahın erken saatlerinde Amiral Souchon gemiye geldi. Cesur gemisi Midilli, onu candan selâmlamaya hazırlanıyordu.

— Herkes kıç güverteye! emri verildi.

Orada donanma komutanımız, kısa, fakat samimî sözlerle memnuniyetini ifade ettiği zaman, bütün mürettebatın yüzü güldü.

Sonradan, Rus gazetelerinde, ikinci Rus muhribindeki ağır personel kaybı hakkında raporlar okuduk. Demek ki, bizim kurtlar, dişlerimizi tam enselerinde hissetmişlerdi. Kendi ifadelerine göre de, bize yirmiye yakın torpido atmışlardı. Ama bunlardan hiç biri de hedefi bulamamıştı.

Midilli'yi avlamak hevesi, Ruslar'a daima tuzluya oturan bir lüks oluyordu...

1916 nisanıydı.

Uzun bir istirahattan sonra gemi ve mürettebat olarak, yeni komutanımız, Binbaşı von Knorr'un komutasında ağır ödevler yüklenmek üzere tekrar savaşa hazır bir hale gelmiştik. İki güne kadar da Amiral kruvazörü teftiş edecekti.

Öğleden evvel bir kere daha savaş yerlerine talimi yapıldı; gemi nete vaziyete getirilmişti.

Midilli mürettebatından bazıları, burada limanda, «Sancakta Torpitobot!» diye bağırılınca top başına koşmaya pek yanaşmıyordu. Çünkü bu işin hakikisini, Boğaz'ın dışında sık sık yaşamışlardı. Halbuki bu mantıksız gibi görünen işin, çeşitli durumların hepsinde de ne kadar önemli bir şekilde gerekli olduğunu kendi tecrübeleriyle biliyorlardı. Talim sırasında isabetler siyah barut yakılarak belirtiliyor, aşağı bölmelerde gaz tehlikesi meydana getiriliyor, öte taraftan bir ateş yükseliyor, acele yangın hortumları koşturuluyordu. Kazan dairesinde bir buhar borusu patlıyor ve büyük buhar tehlikesi (!) yaratıyordu. Bu arada havada görülen bir uçak başarıyla vuruluyor ve en sonunda gemi bir mayına çarpıyor ve yara savunma personelinin müstesna gayretleriyle su üstünde kalabiliyordu. Her tarafta vahşî bir acele, kalabalık bir koşu vardı. İnsan nereye baksa, önce karmakarışık bir tertibat görüyor, fakat sonra derhal bu hummalı faaliyetin mânasını kavrıyordu. Bu, bir harp gemisinin savaş talimindeki durumuydu...

Gelecek Sayımızda:

BASKIN!

Magosa'nın 40 yıl önceki bir görünüşü. Arka plandaki cami Ayasofya'dır.

40 Yıl Önceki KIBRIS

Bir İngiliz yazarının 40 yıl önceki Kıbrıs hakkındaki müşahedeleri

Yazan : Maynard Williams
Çeviren : Oz Dokuman

AKDENZ'İN kızgın güneşi tepeye erişmiş, etrafa sıcak ışınlarını saçıyordu. Kıbrıs'ın Magosa şehrinde, çarşının az ilerisindeki Ayasofya Camii'nden bir ses yükseldi, dalga dalga yayıldı. Öğle ezanı okunuyordu. Aslında 1571 yılında, Türkler'in Kıbrıs'ı zaptından sonra burası ufak bir değişikliğe uğramış, yanına bir minare yapılarak cami haline konulmuştu. Daha sonraki yıllarda hafif depremler binayı yıpratmıştı, ama zamanla yer yer onarılarak bugünkü durumuna getirilmişti.

Kıbrıs'a, çok sıcak bir günde ayak bastığım zaman, burada yaşayanların nasıl olup da rahat nefes alabildiklerine şaşmıştım. Öylesine ağır bir hava vardı ki, değil terlememek, nefes bile alamıyordu insan. Ertesi gün, hemen fotoğraf

makinemi hazırladım. Tam otelden çıkıyordum ki, arkadaşım:

— Kıbrıs'ta resim çekmek için ne bulacağını sanıyorsun? diye sordu.

Önce hak verir gibi oldum. Larnaka limanından Lefkoşa'ya gelinceye kadar, yol boyunca çorak, kalkerli arazi görmüştüm sadece. Arasıra da tepelerin eteklerinde yarı yıkılmış binalara rastlamıştım. Ama sonra, arkadaşımın ne kadar yanıldığını anladım. Kıbrıs, çeşitli medeniyetleri içinde barındıran, birçok medeniyetlerin de oluşuna sahne teşkil eden bir yerdi. Sık sık kale kalıntıları görülüyordu.

Bu kaleler arasında öylesine geniş şöhrete erişmiş olanlar vardı ki, bunlardan birini, Shakespeare'in bir piyesi dolayısıyla bütün edebiyat severler tanırlar. Magosa'nın, az ilerisinde, kıyıda bir sıra kale duvarı yükselir. Bu, Othello piyesindeki siyahî Moor'un yersiz bir şüpheye kapılarak karısı Desdemona'yı öldürdüğü yerdir.

MAGOSA

Magosa, bir zamanlar Roma İmparatorluğunun, yönetimi altındaydı. Birçok kilise ve manastır harabesi gördük orada. Bazıları yıkılmıştı, bazılarında dam da yoktu. Sadece dört duvar kalmıştı. Duvarlarda, Bizans zamanında yapılmış renkli freskler gördüm.

Şehrin çevresinde kalın surlar var, surun ana kapısını, bir geniş cadde limana bağlıyor. Romalılar devrinde, şehirde yaşayan Latinler'le, Yunanlılar'ı büyük bir duvar ayırırmış. Bugün bu duvar yok, zaten şehrin çoğunluğu Türk.

Magosa'nın 10 kilometre kuzeyinde Salamis denen bir yer var. Paul ve Barnabas, buraya ayak bastıkları zaman, Salamis Roma imparatorluğunun baş şehirlerinden biriymiş. Sonra zamanla, Romalılar'ın buradaki etkisi kaybolmaya başlamış.

Salamis'in azıcık kuzeyinde, Kantara kalesi var. Kalenin bir diğer adı da yüz odalı kale imiş. Kıbrıs'ın en sıcak yerlerinden biri burası. Magosa ve Salamis'te iki haftaya yakın kaldım, gökyüzünde bir tek buluta bile rastlamadım. Bazen saatlerce Salamis'teki Bizans'tan kalma surların üstüne oturur, gözümü masmavi göğe diker de bir bulutun beyazlığını arardım.

Magosa'da çarşıyı gezerken bir şey dikkatimi çekti. Gerek çarşı, gerekse şehrin diğer semtlerindeki binalar, küçük ama, temizdi. Hepsi de kâgirdi. Adanın bazı bölgelerinde ise kerpiç evlere rastladım. Magosalı kadınlar, çoğunlukla, ince ipekliden bir elbise giyiyor, üstüne de saman rengi bir şal alıyorlar. Ayrıca baş örtüsü de kullanıyorlar. Çoğunun saçları uzun, yürüyüşleri ahenkli...

Adanın kuzey-doğusundaki burundan geçerken, yemyeşil ovada, harap barakalar gördük. Her taraf toz içindeydi. Ağaçların rengi bile hafiften bozlaşmıştı. Bir yerli, bu gördüğümüz harap barakaların, çok eskiden kalma korsan yuvaları olduğunu söyledi.

Bu bölgenin en çok revaç bulan işi, küçük el sanatları. Kadınların çoğu, el tezgâhlarında dokunan ince kumaşlar yapmakta oldukça usta. Erkekler de, toprak, çanak ve testi yapıyor. Testileri bir yığın halinde bahçenin ortasına koyuyorlar, kızgın güneş onları çabucak kurutuyor.

MAGOSA'DAKİ TÜRKLER

Magosa'daki Türkler, bende çalışkan intıbaını bıraktılar. Kadınlarını pek çalıştırmıyorlar, yahut kadınlar daha hafif işler yapıyor. Güzellik Tanrıçası Venüs'e yakın benzerlikte kızlara rastladık, açık havada ve güneş altında çalışmalarına rağmen, güzellikleri hiç bozulmamıştı.

Çarşıyı gezerken, pazarın daha çok Doğu etkisinde kaldığı görülüyordu. Büyük kemerli binaların altında, satıcılar, mallarını teşhir ediyorlardı. Portakal çok bol burada. Dükkânlarını aralarında da masalar ve sandalyeler konulmuş. Çarşıya gelen alıcılar kadar, satıcılar da yorgunluklarını burada gideriyorlar.

Satıcıların bir kısmı da gezici esnaf. Evlerinde yaptıkları çörek ve ekmekleri, uzun bir tahtanın üstüne koyuyorlar ve sokakta öyle dolaşarak satıyorlar.

Murad adlı mihmandarım, beni Magosa'da gezdirirken, şunları söylüyordu:

— Burası Kıbrıs'ın hemen en çalışkan bölgesidir. Zaten iklimi de diğer bölgelerle kıyaslanırsa, daha mutedil. Bizim kadınlarımız, öyle fazla ağır işlerde çalışmazlar, portakal bol yetişen bir meyvedir.

BUFFAVENTO KALESİ

Magosa'dan ayrılırken, son olarak Aslanlı Kapı'yı ziyaret ettik. Burası St. Mark kalesinin girişindedir. Venediklilerin işgali sırasında, şehri, düşmandan korumak için yapılmış. Deniz kıyısındaki büyük kapının üstünde de renkli mermerden büyücek bir aslan heykeli var. Bu da o devirlerdeki Adriya Denizi sahillerinde hüküm süren bir ufak cumhuriyetin sembolü imiş. Kale bugün bile eski şeklini muhafaza ediyor.

Girne sıradağları, adanın oldukça yük-

Kıbrıs'ın merkezi olan Lefkoşa'nın görünüşü, tipik bir Türk şehrini andırır.

sek yerini teşkil ediyor. Bu sıra dağları denize karşı olan yanında bir kale var: Buffavento kalesi.

Bugün pek kaleye bener hali yok ama, zamanında, o bölgenin en büyük kalelerinden biriymiş. 1683 yılında Holandalı Van Bruyn, Kıbrıs'ı ziyaret ettiği zaman bu kaleye de gelmiş. Kalenin çok sarp bir sırtın eteğinde olması, Holandalı turisti öylesine cezbetmiş ki, sonradan memleketine dönüşünde, bir kitap yazarak, uzun uzun bu kaleden bahsetmiştir.

Bir grup halinde, Buffavento kalesine çıkarken, yıkık duvarlara bazen tırmanmak zorunda kaldık. Kale, deniz seviyesinden aşağı yukarı 300 metre yukarıda. Ertesi gün, civardaki bir kasabaya gittiğimizde, kaleyi ziyaretten döndüğümüzü söyledik.

— Hangi kale? diye sordular.

«Buffavento Kalesi» deyince, hayretle yüzümüze baktılar. Kasabaya yakın olmasına rağmen, bu kaleyi şimdiye kadar duymamışlar bile.

KIBRIS'TAKİ DEFİNELER

Girne'ye geldikten sonra, civardaki kaleleri görmek istedik. Girne limanı, tıpkı bir at nalına beniyor. Limanın az ilerisinde, bir altın külçesi gibi Girne kalesi yükseliyor. Akdeniz'in koyu maviliği ile çıplak gri tepelerin arasında sıkışıp kalmış...

Şehrin evleri çoğunlukla açık renkte. Hele güneş doğarken, kalenin rengi büsbütün sararıyor. Az ileride manastır var. Yeşil zeytin ağaçları arasındaki, bembeyaz taş bina, ta uzaktan seçiliyor. Kalenin oldukça eski bir tarihi var. Bir zamanlar, burada Finikeliler kale yaptırmış. Sonraları düşman saldırıları sonucu kale yıkılmış, yeniden onarılmış.

«Bella Paise» şehrin en canlı, en neşeli yeri. Burada bir de manastır var. George Jeffery adlı bir tarihçi, bu manastır için şöyle söylemişti:

«Bella Paise, şüphesiz ki, gerek tarihî abideler, gerekse fevkalâde olayların geçtiği bir yer olarak, bu bölgenin en ilgi çekici yerlerinden biri...»

Girne'nin batısında Lambusa kasabasının da hazine bakımından oldukça geniş bir ünü var. Bir zamanlar Akdeniz'in korsanları, yağmaladıkları hazineleri burada saklarlarmış.

Bu definelerin bir kısmı toprağa gömülü, bir kısmı da denizde bulunuyor. Zaten sadece burada değil, hemen hemen bütün Kıbrıs'ta, müthiş bir hazine avcılığı var. Bazen tarihî değeri yüksek şeyler bulunuyormuş; bazen de o civarda yaşayanlar, altın gibi kıymetli madenleri toprağa gömerlermiş, bulunanlar da bunlarmış.

Kıbrıs'ta defineler için şöyle bir kaide

ram etmek istiyorlar. Gazinoya girip bir Türk kahvesi içtik. O gün istediğim resmi çekemedim ama, iyi bir dost kazandım.

Limasol'un kendisine has bir görünüşü var. Öteki Kıbrıs kasabalarından oldukça farklı. Daha kozmopolit, daha medenî. Kasabadan batıya doğru giderseniz, eski Afrodit'in bir mabedini görürsünüz. Hemen yanı başında da yeni bir mabet daha var. Buraları gezerken, gözümüze bazı harabeler ilişti, sorduk, Romalılar'ın hâkimiyetinden kalma mabet ve binalar olduğunu söylediler. **«Curium Hazinesi»** adlı tepeye çıktık, yamacın az ilerisindeki düzlükte, bir zaman savaşlar olmuş. Hattâ bir Apollo mabedi var ki, tam deniz kıyısında dik kayaların üstünde yükseliyor. Efsaneye göre, mabetteki kutsal taşa dokunanlar, kendilerini kayaların dibinde buluyorlarmış.

Baf'ın hemen kuzeyindeki Kuklia ise, Limasol'a pek benzemiyor. Kasabanın çevresinde büyük, kalın duvarlar var, eskiden düşman saldırılarından kasabayı korumak için yapılmış. Burada çoğunlukla Gotik tarzı mimarî görülüyor, yıkık duvarlarda da o devirde yapılan Gotik resimlere rastladık.

Kıbrıs'ın çok ünlü iki şeyinden biri de saten ipekli ve iğne işleridir. Kadınlar, çok çalışkan burada; yaptıkları el işlerini pazarda satıyorlar. Buna rağmen, kasabanın fakir bir görünüşü var, yolları dar ve toprak, evler de pek iyi değil

Larnaka, yemyeşil bir yer. Kasabanın camii, yeşillikler arasında bembeyaz yükseliyor. Camiin az ilerisinde bir taş yığını var ki, arkeolog bir arkadaşım, buranın, tarih öncesi bir yapı olduğunu söyledi. Bu taş yığını sanki havada durur gibiydi. 70 tonluk taş yığınının nasıl olup da böyle durduğunu, bizi gezdiren hocaya sordum, garip garip yüzüme baktı, sonra da: «Dünya nasıl duruyorsa, bu da öyle duruyor,» dedi.

Kıbrıs'ın başşehri Lefkoşa, kalın surlarla çevrili bir şehir. Yolları dar ama, taş ve temiz. Evler de, birbirine benziyor. Önleri geniş balkonlu...

Lefkoşa'ya geldiğimizin ertesi günü, müzeye gittik. Birçok tarihî eserleri var. Çoğu, kazılar sonunda bulunmuş. Finikeliler'den, Romalılar'dan kalma birçok kaplar, seramik eşya gördük. Hele içlerinde başı kopmuş altın bir heykel vardı. Eski Mısır firavunlarından olan Tutankamon'un, Kıbrıs'ı idaresi altına aldığı devirlere aitti.

Camiin önünden geçerken, Türkler namaza hazırlanıyorlardı. Resimlerini çekmek istedim, hiç engel olmadılar. Beyaz mermer bir şadırvan vardı camiin avlusunda. Orada aptes alıyorlardı. Sonra biz de, ayakkabılarımızı çıkararak camie girdik.

Bir zamanlar, Romalı Antonius'un Kleopatra'ya hediye ettiği, Haçlı Seferleri sırasında, İngiltere Kralı Aslanyürekli Richard'ın bir süre orada kaldığı, sonra da Türkler'in kanlı savaşlar sonunda fethettiği Kıbrıs'tan ayrılırken, içimizde bambaşka hisler vardı. Yeşillikler arasında sütbeyazı taştan yapılmış minarelerden yükselen ezan seslerini hâlâ duyar gibiydik.

Magosa'da Ayasofya camii'nin yakından görünüşü ve önünde bir Türk kahvesi.

Royal Charter, 500 yolcusuyla beraber sulara gömülüyor.

XIX. YÜZYILIN en büyük deniz facialarından biri, muhakkak ki, Royal Charter'in batışıdır. Devrinin en güzel yük ve yolcu gemilerinden biri olan Royal Charter battığı zaman gemide beş yüz yolcu, ayrıca şimdiki paramızla yüz milyonlarca lira değerinde altın külçe ve para bulunuyordu.

Anglesey civarında, sahilin dik yamaçları üzerine kurulmuş bir köy vardı. Ahalinin çoğu balıkçılıkla geçinirdi.

Takvimler 26 ekim 1859'u gösteriyordu. Hava kararmış, deniz uğultularla sahile çarpıyordu. Tepeye yakın tek tük evlerden birinde oturan bir köylü, rüzgârdan bozulan damı düzeltebilmek için komşusunun yardımıyla dama çıkmış çalışırken, sahilin az ötesinde dalgalarla boğuşan bir gemi karaltısı görür gibi olmuştu. Dikkatle, karaltıyı fark ettiği istikamete baktıktan sonra, kendisini ziyarete gelmiş olan komşusuna seslenerek:

— Galiba bir gemi güç durumda. Galiba da batıyor komşum, dedi.

Beraberce sahile doğru yürüdüler. Yaklaştıkça çok yakınlarında bir facianın cereyan ettiğini görerek heyecan içinde koşmaya başladılar. Sahile varınca, yarı batmış ve parçalanmış bir büyük geminin azgın denizin dalgalarında merhametsizce dövüldüğünü görmek, onları dehşete düşürdü. Yarı korku, yarı heyecan içinde köye doğru koştular. Yamaçta, dar patika yollarda, taşlık sokaklarda bağırıyor, uykuya yatmış halkı haberdar ediyorlardı.

Batan gemi, Royal Charter'di.

GEMİDE BEŞ YÜZ YOLCU VARDI

Royal Charter, dalgalarla boğuşa boğuşa Anglesey açıklarına kadar gelebilmişti. Fakat orada takatı tükendi. Gemide çoğu kadın ve çocuk olmak üzere beş yüz yolcunun bulunuşu, kazaya tam bir felâket havası vermişti. Royal Charter, yüzlerce insanın ölüm korkusu ve çığlığı içinde Anglesey kayalıklarına doğru sürüklendi ve peşpeşe gelen dalgalarla, kayalara vura vura süratle parçalandı. Faciânın korkunçluğu dalgıçların çalışmaları sırasında ortaya çıktı. Gemi daha ilk anlarda ikiye bölünmüş, baş ve kıç tarafı ayrı ayrı sulara gömülerek batmıştı. İkinci mevki yolcuların bulunduğu bölmeler temizlenirken, dalgıçlar dehşetle yerlerinden fırladılar. Çoğu bu işte çalışamayacaklarını bildirdiler. Onları dehşete düşüren, isyan ettiren, ikinci mevki yolcularının kütle halinde enkaz altında kalmış cesetleriydi.

O devrin yetiştirdiği büyük yazarlardan Charles Dickens, gazetesi adına felâ-

DENİZ DİBİ EFSANELERİ

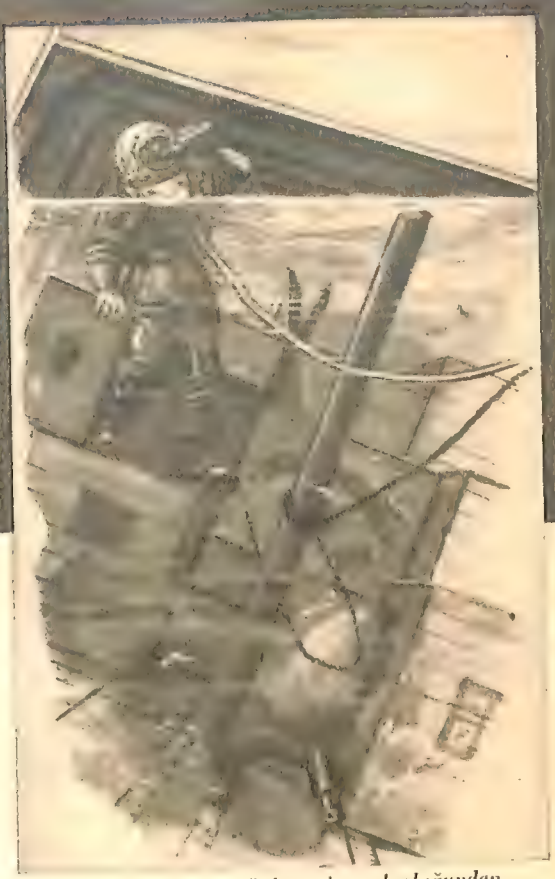

«Dalgıç, hava boşluğundan faydalanarak...»

Çeviren: Osman Öndeş

ket yerinde bir röportaj yapmıştı. Yazar, yazısına şöyle başlıyordu: «Kumsalda dururken, kulaklarıma âdeta gaipten sesler geliyor ve «Onlar işte burada battılar» diyordu.

Sahil bir âlemdi. Şurada, burada gruplaşmış insanlar, sahile vurmuş enkaz parçalarını karıştıran çocuklar görülüyordu. Kuytu kayalıklar arasında kayıp geminin parçalanmış serenleri, kudurmuş denizin acayip biçimlere soktuğu bükülmüş büyük demir parçaları vardı. Köyün papazı o meş'um anı nasıl yaşadıklarını şöyle anlatmıştı:

«Sahilde toplanmıştık. Çaresiz, müteessir birkaç yüz kişiydik. Nefes dahi alırken güçlük çekiyorduk, zira dağ gibi yükselen dalgaların serpintisi çığ halinde havayı kaplıyordu. Geminin yükü arasında pamuk balyaları vardı ki, hafif olduğundan, önce bunlar sahile vurdular ve sahil baştan başa beyaz yığınlarla kaplandı. Bu arada bir can kurtaran filikasının parçalanmış gemiden ayrıldığı ve filikada üç kişinin bulunduğunu görmüştük. Onların uğradığı felâketi ebediyen unutamayacağız. Zira filika devrilivermişti. Dalga çekilince, filikaya tutunanların iki kişi kaldığı görüldü. Bu da çok sürmedi, büyük bir dalga onların da üerine çullandı. Sonra sudan yükselen bir tek kolun can havliyle sahilden kendisine bakan yüzlerce kişiye beni kurtarın diye çırpındığını fark ettik. O da azgın denizde yok oldu...

Bütün bunları, facianın dehşetiyle titreyen elleri kenetlenmiş dua ederek ölüler için Tanrı'dan yardım dileyen papazdan dinledim. O esnada dalgıçlar üç yüz bin adet İngiliz altın lirasını çıkarmış bulunuyorlardı. Hazinenin çoğu kayboldu. Fakat altınların bir kısmı, hiç umulmadık yerlerde arayanların karşısına çıktı. Sahile itilmiş demir levhaların içine gömülmüş külçe altın parçalarının bulunuşu, herkesi şaşırtmıştı. Bu da fırtınanın şiddetini gösteren bir delildi. Öyle ki, deniz altın külçelerini çarparak demire saplamış veya yapıştırmış gibiydi. Aylarca, sahilin kumlarını, kayalıklarını araştıranlar, altın paralara rastladılar.

Sahile düşen bazı cesetleri inceleyen doktorlar, bunların boğulmayıp sademe ile aniden ölmüş olduklarını açıkladılar. Baharın başlangıcında esen kuzey-doğu rüzgârları, aylar sonra bile tek tük cese-

«Ayağından zincire vurulmuş iskeletler...»

di sahile sürüklemişti. Dalgıçlardan biri, aşağıda tek bir erkek cesedi gördüğünü şöylemişti. Fakat enkaz altında kaldığından parçalanmadan alınması imkânsızdı. Bu sebeple ebedî mezarına terk edildi.

Milyonların bir kısmı bulunmuştu. Maddî kayıp ne kadar büyük olursa olsun, can kaybının azabı ile mukayese edilemezdi. Netekim Royal Charter faciası da hiç bir zaman unutulmadı.

DENİZ ALTINDAKİ İSA

Zaman zaman vukubulan büyük deniz faciaları, insanları tarifsiz kederlere sevk ediyordu. Fakat küçük bir deniz faciası İtalyanlar'ı, değişik bir yola sevk etti. Hz. İsa, acaba onları bu felâketlerden kurtarabilir miydi?

Birkaç yıl önce İtalya'da, Camogli sahilleri civarında sualtı balıkçılığı yapan iki İtalyan genci boğulmuştu. Bu olay, civar halkı üzerinde büyük bir teessür yarattı. Kısa zamanda bu üzüntü bütün İtalya'ya yayıldı. Araştırmalara rağmen gençlerin cesetlerinin bulunamayışı, olayı daha da trajik bir hale koymuştu. Sonunda derin denizlerin karanlıklarına gömülen denizciler için, onları koruyacak bir İsa heykelinin yapılması kararlaştırıldı. İtalyan heykeltraşlarından Guido Galletti, derin bir anlam taşıyan heykelini tamamladı. 75 ton ağırlığındaki bu bronz heykelin denize indirilmesi için muazzam bir tören yapıldı.

İtalyan bahriyesine ait 60 dalgıç, limanda yerlerini almışlar ve binlerce kişinin katıldığı âyinden sonra heykel denize indirilmişti. İsa'nın ellerini göğe açmış bir halini tasvir eden heykel, 200 metre derinlikte ve 100 sene evvel batmış olan bir İngiliz kalyonunun hemen yanındadır. Bu kalyon Kırım harbine iştirak etmiş, fakat dönüşte korkunç bir fırtınaya yakalanarak bütün mürettebatı ile batmıştı.

Cape Croce kayalıkları dibindeki sularda duran heykel ve derin denizlerin bu İsa heykeli, o zamandan beri Allaha, dalgaların koynuna atılan denizciler için ebedî duasını tekrarlamaktadır.

İkinci Dünya Harbi'nin bütün şiddetiyle devam ettiği ve Almanlar'ın Sivastopol'a kadar ilerlediği günlerdi. Ruslar,

Deniz altındaki Hz. İsa heykeli yanında bir dalgıç.

Almanlar'ı steplerin buz tutmuş ummanında durdurmaya uğraşıyorlardı. Bu, bir ölüm, kalım mücadelesiydi. Sivastopol muhasara altındaydı. Ruslar, her şeye rağmen harbin kaderini bu sınırda değiştirmek istiyorlardı. Fakat durumları, son derece güçtü. Şehir bombardımandan bunalmıştı.

DENİZ DİBİNDEKİ VADİDE ÖLÜM

Ruslar, bir topçu alayına mevzi değişme emri vermişlerdi. Top arabalarını çeken atlar ve süvariler, soğuk ve uykusuzluktan son derece yorgundular. Rıhtımın geniş taşları üzerinden süratle geçmekte olan atların ve arabaların demir şakırtıları, derin bir uğultu yaratıyordu. Atlar huysuzlanıyor, süvarileri onları intizama sokmakta güçlük çekiyorlardı. Bir ara bir atın şahlandığı ve kişneyerek ileri atıldığı görüldü. Atın süvarisi ümitsiz bir gayretle yularlara hâkim olmak için boşuna atıldı. Sonra atlarla beraber top, şaşkınlık ve bağırışlar arasında denizin sularında kayboluverdi. Vaziyet o derece tehlikeliydi ki, denize gömülen süvari ve atlarıyla kimse meşgul olamadı. Denizin üzerinde bir müddet yükselen hava kabarcıkları görüldü. Hepsi bu kadar! Sonra vaka binlerce harp faciası, kan ve barut kokuları arasında kayboldu gitti.

Aradan seneler geçmiş, harp sona ermişti. Liman sularını mayınlardan ve batıklardan temizlemekte olan dalgıçlardan biri dehşet içinde yukarı gelmişti. Başlığını çıkardıkları zaman adamın baygınlık geçirdiği görüldü. Anlattıkları ise gerçekten elem ve korku vericiydi. Zira denizin dibinde bir top arabası vardı. Onun önünde kayışları ve dingili hâlâ irtibatlı bulunan iki at ve bir süvari mevcuttu. Birden karşısına çıkıvermişlerdi. Hattâ atlardan biri yere çökmüş, ayakta duran diğer atın üzerindeki süvari ise atın yularına sıkı sıkıya sarılmıştı. Ne var ki, hepsi birer iskeletten ibarettiler.

FECİ BİR ÖLÜM

İngiltere'de cereyan etmiş olan bir olay fecaat ve korkunçluğunu daima muhafaza etmiştir. Hadise, dul bir kadının oğlunun kaybolmasıyla başlar. Kadın, oğlunun boğulduğunu iddia ettiğinden, adlî makamlar gerekli yerleri arattılar. Dalgıçlardan biri bu dalışlar sırasında bulanık suda beyaz pelerinli ve parlak dişli bir sürü insanın üzerine hücum ettiğini görmüştü. Korku ve panik içinde, o derece süratle kendini satha çekmişti ki, ağır bir dalgıç hastalığına yakalanması kuvvetle muhtemeldi. Ayakta duracak hali yoktu, hemen yere yatırdılar. Başlığı çıkartıldığında, dalgıcın bayılmış olduğu görüldü. Herkes hayret ve şaşkınlık içindeydi. Dalgıca bu derece tesir eden ne olabilirdi?

Uzun masajlar ve temiz hava sayesinde dalgıç kendine geldikten sonra, beyaz pelerinli ve dişleri parlayan hayaletler gördüğünü tekrarladı. O zaman dalgıcın

«Dalgıç, dehşetle irkildi: Karşısında iskelet haline gelmiş atın üstünde bir insan iskeleti vardı.»

«deniz dibi fobisi» ne uğradığına hükmedildi. Bir başka dalgıç hazırlatıldı ve dalış yaptırıldı. Fakat dalgıcın hortumunun sert darbelerle çekilmesi karşısında hepsi irkildiler. İkinci dalgıcın da satha gelmesi, hattâ fırlaması için birkaç saniye kâfi gelmişti.

Hemen karaya aldılar ve başlığını çıkardılar. Dalgıç bağıra bağıra ağlıyordu. Neden sonra sükûnet bulunca, hakikati anlamak kabil oldu. Birinci dalgıcın hayalet dediği görüntüler, ayaklarından zencire vurulmuş bir sürü zavallı insanlardı. Ekserisinin ayağında çizme ve asker ayakkabısı bulunduğuna göre, ordu mensubuydular. Kimbilir ne fèci şekilde can vermişlerdi. Hepsinin iskeletleri yosun tutmuş, kuru kafalar, korkunç bir hal almıştı. İkinci dalgıç şöyle dèmişti:

— Allahına dua etsin... O, bir hayalet görmüştü. Ya ben? Ben doğruca onların arasına inivermişim. Karşımda aniden bir iskelet görünce ne olduğumu şaşırdım!

DENİZ ALTINDAKİ ŞARAP DEPOSU

Bazen, dalgıçların denizin dibinde içki dolu şişeler bulduğu da olur. Bu şekilde bir vaka da Birinci Dünya Harbi sırasında batmış olan bir Fransız askerî nakliye gemisinde cereyan etmişti. Gemi, bilhassa Fransız birliklerine yiyecek malzemesi ve şarap nakletmekteydi. Fakat hedefine ulaşamadan, Alman denizaltıları tarafından batırıldı. Battığı yerin sahile yakın oluşu yüzünden, gemi harpten sonra dalgıçların eline geçti. Ambarlarındaki hâlâ bozulmamış konserveler, mutfak ve sofra takımları mühim ganimetler arasındaydı. Bir gün dalgıçlardan biri çalışmaları bozdu. Zira dalış yaptığından beri gittikçe sesi değişmiş, âdeta sarhoş olmuştu. Önceleri kendisine «Şakanın sırası değil» gibi lâflarla takıldılarsa da dalgıç dakikalar ilerledikçe sapıtmaya başladı. Yukarı gelmesi ihtar edildiği halde, yerinden kıpırdamıyor, «Ben buradan memnunum, amma da iyi şarapmış ha!» deyip duruyordu. Mecburen ikinci bir dalgıç indirildi. Böylece durum aydınlanmış oldu. Dalgıç hakikaten sarhoş olmuştu. Çünkü meyilli bir şekilde dipte yatan geminin şarap sandıklarıyla dolu olan ambarının üst köşesinde bir hava tabakası sıkışmıştı. Senelerin usta bir denizcisi olan dalgıç, önce şarapları görmüş ve sonra da dayanamayıp hava tabakası bulunan yerde başlık camını açtıktan sonra şarabı denemek istemişti. Bir yudum, bir yudum daha, derken dalgıç iyice sarhoş olmuştu. Zaten böyle eğlenceli tarafları da olmasa, bu meşakkatli mesleğe zor dayanılır.

Bir Asır Önce

Danimarka - Prusya Savaşı

100 yıl önce Prusya - Danimarka savaşı sırasında Danimarkalılar ağır can kayıplarına uğramışlardı. Resimde Düppel şehrindeki bir Danimarka hastanesinde tedavi edilen yaralı askerleri gösteriyor.

Thames Nehri Kıyısının Düzenlenmesi

Bir asır kadar önce, Thames nehrinin akışını düzenlemek amacıyla, çalışmalara başlanmıştı. Bu iş için Westminister nehri yakınında ağır beton kazıklar, nehrin dibine çakılmış, kıyıda büyük iskeleler kurulmuştu. Resimde, vinçleri taşıyacak olan iskelelerin kuruluşu görülmektedir.

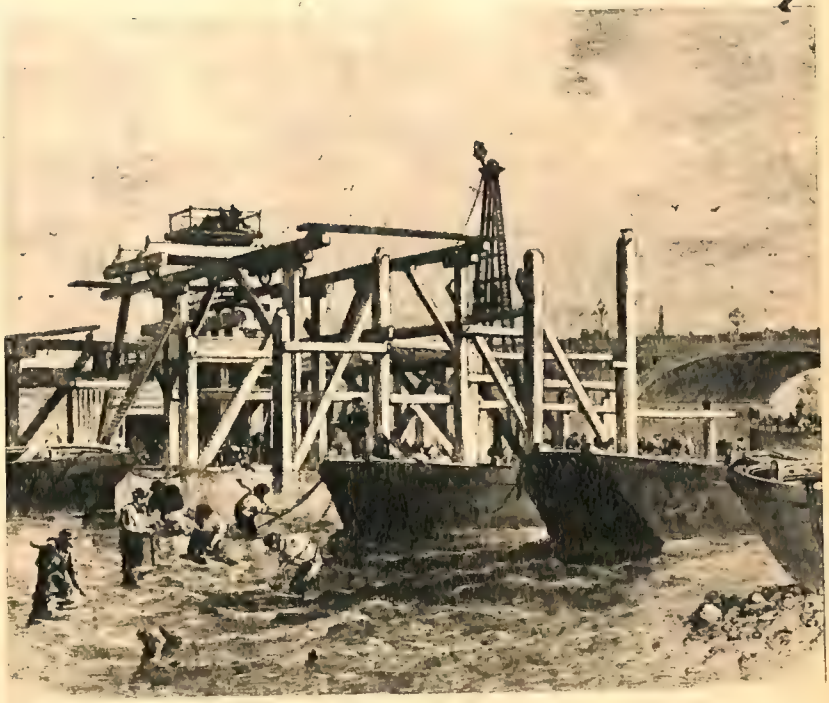

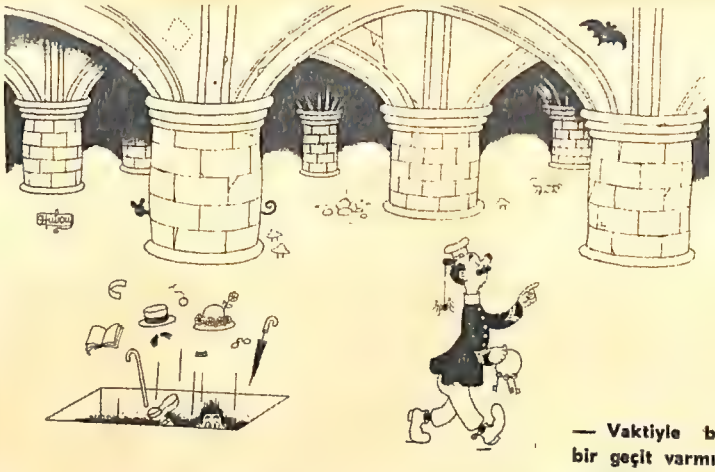

— Vaktiyle buralarda gizli bir geçit varmış, ama nerede olduğunu kimseler bilmiyor.

Çizgilerle Tarih

Cem'in bir karikatürü (1909)
— Çalarım zahir, hele bir ağzını aç, müstebittir, eskiden hafiye idi diye bağırırım, sonra görürsün.

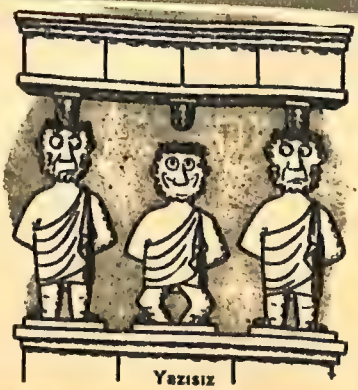

Yazısız

— İsteseydin sana bir yenisini almaz mıydım sanki!..

— Çok teşekkür ederim, sigarayı bırakmaya çalışıyorum.

— İmdat!

Yazısız

Yazısız

Kitaplar Arasında

Türk Marşları

Etem ÜNGÖR, **Türk Marşları,** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınlarından, Ankara, 1966, Ayyıldız Matbaası, 336 büyük sayfa, ciltli, 30 TL.

Ankara'daki Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, yıllardan beri ilân ettiği **Türk Marşları** adlı eseri, son günlerde yayınladı. Kitap, çok nefis kâğıda, pek iyi baskıyla basılmış, ciltli, büyük boy bir eser. Türk müzikolojisi üzerinde yazılmış bir kitabın böyle bir baskıyla yayınlanabilmesi, her şeyden önce tebrike değer. Notaları Kaya Bekât yazmış, resimleri Dr. İldeniz Kurtulan çizmiş. Ancak bu resimler, fotoğraf halinde verilseydi, daha iyi olurdu.

Eserin müellifi Etem Ruhi Üngör, 22 şubat 1922'de doğmuştur. Arel ekolünden yetişen en değerli müzisyenlerden biridir. Türk ve Batı musikilerinde yazılmış teksesli ve çoksesli (Türk makamları ile çoksesli) birçok eserin bestekârıdır. Müzikoloji ile de uğraşmaktadır ve bu konudaki ilk kitabı, elimizdeki **Türk Marşları'** dır. Sâdeddin Arel'in kurduğu İleri Türk Musikisi Konservatuvarı'nın başına Lâika Karabey'den sonra geçen Üngör, gene Arel'in kurduğu ve 1948'den beri aralıksız bir şekilde çıkan aylık **Musiki Mecmuası**'nın sahip ve yazı işleri müdürüdür.

Türk müzikolojisi üzerindeki eserler, çok belirli sayıdadır. Son yıllarda bu konunun şaheseri olarak, Türk Musikisi tarihinin nasıl incelenebileceği hakkında örnek eser mahiyetinde, Millî Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı Haydar Sanal'ın **Mehter Musikisi** çıkmıştır ki, bu kitabı **Hayat Tarih Mecmuası**'nın 2. sayısında tanıtmıştım. Şimdi elimizde bulunan Üngör'ün eseri de, yakın bir konudadır; çünkü **Türk Marşları** da, en çok Türk askerî musikisini ilgilendirmektedir. Müellif, kitabının başında verdiği mehter musikisine ait bilgiyi, Haydar Sanal'ın eserinden almıştır. Eserin metin kısmında en çok benim 1955'te tamamlanan **Türk Musikisi Lugati**'mden faydalanılmış.

Türk Marşları'nın umumî planı şöyle: I. Mehterler ve Musikileri (s. 10-30), II. Mızıkay-ı Hümâyûn ve Marşlarımız (s. 31-68), Millî Marşlarımız ve Marş Bestekârlarımız (s. 69-160), Seçilmiş 100 Marşın Notaları ve Hatıraları (s. 161-316), İngilizce özet (s. 317-24), fihristler. Üngör, 750 Türk marşını tespit etmiş ve bunları bir liste halinde vermiş. 750 marş içinde 100'ünü seçip, notalarını yayınlamış. Yalnız marşların makamlarını göstermemesi, büyük bir eksiklik teşkil ediyor. 100 notanın ekserisi de Türk makamları ile olduğu halde, donanımlarda Batı diyez ve bemolleri konmuş. Bunun sebebi, marşların bando ve orkestralar tarafından kolayca çalınabilmesi olacak.

Esere yöneltilebilecek en mühim tenkitlerden biri, Osmanlıca ibarelerin perişan ve çok hatalı bir imlâ ile nakledilmiş olmasıdır. Tarihî izahlarda da bazı hatalar var (bunların en fâhişi, Askerî Müze ve Mehterhâne'nin kurucusu bestekâr Ahmed Muhtar Paşa'nın, Sadrâzam Müşir Ahmed Muhtar Paşa sanılmasıdır). Doğum ve ölüm tarihlerinin bir ikisi de yanlış. Şüphesiz elimizdeki Türk marşları, Üngör'ün saydığı 750 parçadan fazladır. Esasen bunu müellif de kabul ediyor ve zamanla çalışmalarını tamamlayacağını söylüyor. Meselâ Arel'in marşları arasında ikisi unutulmuştur. Bunlar her ikisi de ikişer koro için yazılmış biri Dügâh'da Çârgâh, diğeri Yegâh'da Çârgâh makamlarında iki çoksesli **Fâtih Marşı**'dır. Buna karşılık Ali Rıza Şengel, ayrıca Ali Rıza Bey ve Kanunî Rıza Bey maddelerinde, üç ayrı bestekâr gibi gösterilmiş. Ancak daha titizlikle çalışıldığı takdirde, kaçınılması mümkün olan bu hatalar bir yana, Türk marşlarını böyle bir eserde toplayıp değerlendirmek, büyük bir himmet mahsulüdür. Bu bakımdan müellif kadar, kitabı bu derece iyi bir baskıyla sunabilen Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü de tebrike değer.

Hüseyin Rahmi Bibliyografyası

Hüseyin Rahmi Gürpınar.

Muzaffer GÖKMAN, Hüseyin Rahmi Gürpınar, **Açıklamalı Bibliyografya,** Büyük Türk Yazarları ve Şairleri: I, Bibliyografya Serisi: I, İstanbul, 1966, Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarından, 10 TL., 250 + XVI sayfa + I resim.

Millî Eğitim Bakanlığı, «Büyük Türk Yazarları ve Şairleri» diye bir seriye başlamıştır. Bu serinin ilk kitabı olarak elimizde, Beyazıt Devlet Kütüphanesi müdürü Muzaffer Gökman'ın, büyük romancımız Hüseyin Rahmi Gürpınar'a ait bibliyografik bir eseri çıktı. Zahmetle olduğu kadar, itina ile hazırlanmış birçok bibliyografik eseriyle tanıdığımız yazar, bu kitabında Gürpınar'ın bütün kitap ve makale şeklindeki yazılarını, künyeleriyle beraber bir araya toplamış. Üstelik Büyük Romancı hakkında çıkan bütün makalelerin tam, etraflı ve açıklamalı bir bibliyografyasını vermiş. Böylece elimizin altında, H. R. Gürpınar üzerinde çalışacak bir edebiyat tarihçisinin anahtar-kitap olarak faydalanacağı çok değerli bir eser ortaya çıkmış. Kitabın bölümleri şöyle: Önsöz, Birkaç Söz, H. R. Gürpınar'ın Çeşitli Yazıları, Hikâyeleri, Sahne ve Sahne ile İlgili Yazıları, Anket Soruları, Röportajlar, Mektuplar, Muhakemesi, Şiirler, Fotoğraflar, Karikatür ve Elyazısı, Tartışma ve Eleştirmeler, Milletvekilliği, Roman, Büyük Hikâye ve Tefrika Piyesleri, Hayatında Yazılanlar, Ölümünden Sonra Yazılanlar, Posta Pulu, Yazar ve Yayınlayan Adlarına göre Dizin, Yazı Adlarına göre Dizin.

Y. Ö.

Gelecek sayımızda:

Oğlunun Kaleminden

Ahmed Midhat Efendi'nin bilinmeyen tarafları

Bundan yarım asır önce büyük bir millî heyecan yaratan

Donanma Cemiyeti Nasıl Kuruldu?

Ahmet Şimşek (Bafra - Samsun)

Yassıçemen nerededir?

Büyük Sultan Alâeddin Keykubâd ile Celâleddin Harzemşâh'ın karşılaştıkları bu mevki, Erzincan yakınlarındadır.

Ali Uğur İspir (Ilgın - Konya)

İspirî-zâde kimdir?

İspirî-zâde Ahmed Efendi, Patrona İhtilâli'ni teşvik eden bir yobazdır. Şahsî bir sebepten Sadrâzam Nevşehirli Dâmad İbrahim Paşa'ya düşmandı.

Türker Yılmaz (Çınarlı - İzmir)

İslâm tarihine ait yazılar koyacak mısınız?

Koyuyoruz ve koyacağız.

Mustafa Şener (Etimesut - Ankara)

Mevlânâ ve Konya Müzesi üzerinde bir röportaj yayınlayamaz mısınız?

İlk fırsatta böyle bir röportaj yayınlayacağız.

Murtaza Elker (Üsküdar - Istanbul)

Ortaçağ'da Türk aslından gelen mütefekkirler, ilim ve sanat adamları neden Türkçe yerine Arapça ve bazen Farsça kullanmışlardır? — Türk Musikisi'nin İran Musikisi'nden alındığını sanıyorum; çünkü makam adlarının çoğu Farsça, doğru mu?

Ortaçağ'da bütün Avrupa milletleri de — istisnasız — ilim eserlerini, kısmen de şiirlerini Latince yazıyorlardı. Hattâ XVI. yüzyıl ortalarına kadar Fransa mahkemelerinde Latince kullanılır, Latince bilmeyen davacı ve davalılar, avukatların tercümanlığıyla dertlerini anlatırlardı. Geçmişteki olayları, bugünkü duruma göre muhakeme etmemek, o çağda dünyanın diğer yerlerindeki durumla kıyaslamak icap eder. — Türk Musikisi, Türkler'in Ortaasya'dan getirdikleri bir musiki sistemidir. Her girdiği yerde eski musiki sistemlerini silip süpürerek yerlerine geçmiştir. Makam adlarının Türkçe olmaması, hiç bir şey ifade etmez. Sizin adınız da Arapça ama, her halde Arap değilsiniz. Farsça olduğunu söylediğiniz makamlar, III. Selim, Abdülhalim Ağa, Abdülbâki Dede gibi İstanbullu Türk bestekârları tarafından isimlendirilmişlerdir. O zaman moda öyleydi.

Enver Bilgi (Denizli)

Millî Mücadele'de Yunanlılar'a ilk kurşun atan Türk kimdir?

Pek çok kimse «ilk» kurşunu atmıştır. Trikopis'i belki on kişi «ilk» esir ettiğini ileri sürdüğü gibi, bu mevzu da münakaşalıdır. Henüz lise talebesisiniz. Zamanla bilginizi arttırarak, bazı tarihî meselelerin ne derece ihtilâflı olduğu hakkında fikir edineceksiniz.

Osman Bahçeci (Gaziantep)

Osman Bey kimin oğludur, nasıl öldü?

Osman Gazi, Ertuğrul Gazi'nin oğludur, eceliyle ölmüştür. — Mecmuamızda çıkmasını istediğiniz yazılar ve resimler hakkındaki temennilerinizi dikkat nazarına alacağız.

Rahmi Kürük (Seydişehir - Konya)

«Türk» ne demektir?

«Türk», «kuvvetli» demektir.

Önder Köseoğlu (Kumkapı - Istanbul)

Gazeteci Hasan Tahsin Bey'i İzmir'de Yunanlılar'a ilk kurşun atan sivil şahıs sayabilir miyiz?

Sayabiliriz. — Bahsettiğiniz konulara ve noktalara önem vermeye çalışacağız. İlginize teşekkür ederiz.

Nevzat Karaçaylı (Istanbul)

Batı Avrupa Müslümanlar Cemiyeti'nin gönderdiğim beyannamesini derginizde yayınlayabilir misiniz?

Beyannâmeyi yayınlamaya dergimizin şekli müsait değildir. Ancak dış Türkler ve esir milletlerle ilgili birkaç makale yayınlamış bulunuyoruz.

Ahmet Çakır (Yiğitler Köyü — Bayramiç - Çanakkale)

Çanakkale, Bayramiç ve Truva çevresinin tarihine ait bilgi verir misiniz?

İstediğiniz çevre hakkındaki tarihî bilgiyi *Hayat Türkiye Ansiklopedisi*, *İslâm Ansiklopedisi* ve *Türk Ansiklopedisi*'nin *Çanakkale* maddelerinde bulabilirsiniz. Bu sütunlar, çok kısa da olsa bir tarihçe yapmaya yeterli değildir.

Hakkı Alparslan (Karadeniz Ereğlisi)

İhsan Birinci kimdir?

İstanbul Emniyet Müdürlüğü IV. Şube'de başkomiserdir. Zabıta tarihimiz üzerinde çalışmaktadır. Bu konuda birkaç yazısını yayınladık. Birkaç yazısını daha yayınlayacağız.

Tuncay Ergeç (Yenimahalle - Ankara)

Cumhuriyet'in ilânından önce Türkiye'de ne gibi millî bayramlar vardı?

Cumhuriyet'in ilânından önce, zamanın padişahının doğum ve cülûs (tahta geçme) günleri, hicrî takvime göre, millî bayramdı. Ayrıca hicrî yılın ilk günü olan 1 muharrem de kutlanırdı. Monarşi ile idare edilen Avrupa devletlerinde de hükümdarın doğum ve cülûs günleri bayramdır.

Güven İçpınarcıoğlu (Istanbul)

Osmanlı devrinde zaman zaman içki yasağı konduğu halde, bu yasaklar neye yaşayamamıştır?

Bu gibi yasaklara uymak, insan tabiatına aykırıdır. Yasak nesne, insana daha cazip görünür. Bugün İsveç gibi, Kanada'nın bazı eyaletleri gibi, Pâkistan, Suudî Arabistan ve Umman gibi içki yasağı olan ülkeler varsa da, bu yasak genellikle zor yürütülmektedir. 1932'de A.B.D.'nde Cumhuriyetçiler'in düşmesinin sebeplerinden biri, içki yasağı koymuş olmalarıydı. İçki dinimizde yasaksa da, bu Allah ile kul arasında olan bir şeydir; devletin müdahalesi zararlı olur, aksi tesir yapar. — İstediğiniz konular üzerinde ilk fırsatta yazı koyacağız.

Erkan Önder (Trabzon)

Ertuğrul gemisi ne maksatla Japonya'ya gitti?

Türk - Japon dostluğunu kuvvetlendirmek maksadıyla.

İrfan Nergiz (Diyarbakır)

Mısır, zamanımıza kadar hangi devlet ve milletlerin egemenliğinde yaşadı?

Sırasıyla Eski Mısırlılar, Âsurlular, Persler, Makedonyalılar, Yunanlı Ptolemeler, Romalılar, Bizans, Müslüman Araplar, Türk asıllı Tulunoğulları ve Ihşidoğulları, Şiî Arap Fâtımîler, Arap'laşmış Eyyûbîler, Türk ve Türk'leşmiş Çerkes Memlûkler, Osmanlı Türkleri, Kavalalılar, Mısır'a hâkim olmuşlardır. Daha fazla tafsilât için, Hayat Ansiklopedisi'ndeki Mısır maddesini okuyunuz.

Yazma eserler satın alınacaktır

Evinizde veya tanıdıklarınızda eski devirlerden kalma Arap harfleriyle el yazması kitaplar varsa bunlar değer fiyatı ile satın alınacaktır.

Bu türlü yazma eserleri satmak isteyenler, aşağıdaki adrese bir mektup yazar ve adreslerini bildirirlerse, evleri ziyaret edilerek eserler görülecektir.

Mektuplarınızı şu adrese yazınız:
B. Kemalettin Tuğcu
Hayat mecmuası
Divanyolu, Istanbul.

Zahmeti göze alanlar yazma eserleri göstermek üzere matbaamıza da getirebilirler.

H.T.M. 15

Kadriye Mahmut Nedim (Alsancak - İzmir)

Alemdar Mustafa Paşa, cariyesi Kamertâb'ın tesirinde kalmış mıdır?

Bir miktar tesirinde kalmıştır.

Mehmet Yetkin (Elâzığ)

İstanbul'da Sultanahmet'teki Dikilitaşlar kime aittir?

Üzerinde hiyeroglif yazı olanı Eski Mısır'a aittir. Roma imparatorları tarafından Mısır'dan getirtilerek dikilmiştir. Bir taş yığınından ibaret olan ikincisi, Bizans eseridir.

Şefik Bilge (Çekirge - Bursa)

Yahyâ Kemal'in, 10. sayınızın 39. sayfasında yayınladığınız bir şiir parçasında eski harflerle «bir mâzî», yeni harflerle «bir hâtıra» yazılı, birbirini tutmuyor. Hangisi doğru?

Yahyâ Kemal, şiiri ilk tasarlarken «bir mâzî» yazmış, fakat bunu arûz'a uyduramayınca «bir hâtıra» ya çevirmiştir.

İstanbul'un yer adlarıyla ilgili folkloru üzerine yazılmış ilk büyük eser

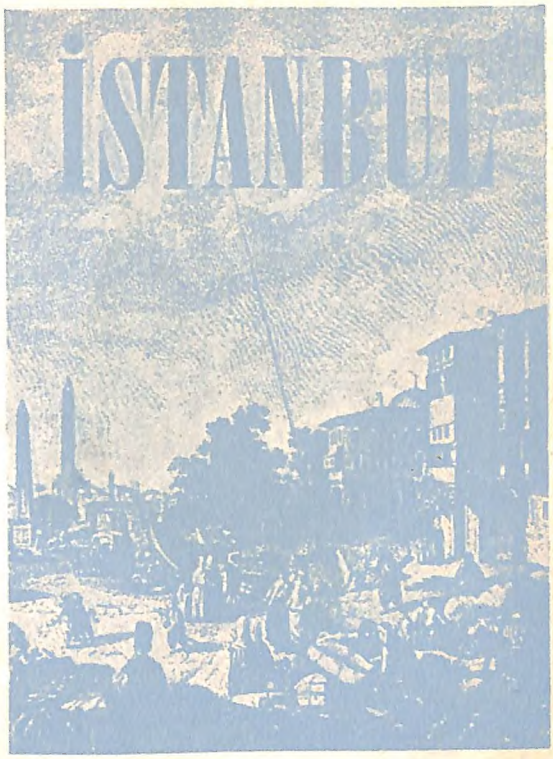

Yer adları ve yer adlarına bağlı folklor bilgileriyle

İSTANBUL

Hayat Yayınları'nın sizlere takdim ettiği bu kitap, tanınmış folklorcularımızdan Mehmet Halit Bayrı'nın hazırlayıp, hayatta iken yayınlamaya imkân bulamadığı en ilgi çekici eserlerinden biridir.

ESKİ ve YENİ İSTANBUL'u gösteren birçok siyah - beyaz ve renkli desen, gravür, fotoğraf ve tablolarla süslü bulunan bu eserde, İstanbul hakkındaki birçok sorularınızın cevabını bulacaksınız. Fiyatı ciltli: 15 liradır.

H. T. M. — 16

Başlangıcından Zamanımıza Kadar TÜRKİYE TARİHİ

Yazan: T. Yılmaz Öztuna

Yeni Çıktı:

9. Cilt: XVII. Asrın Sonları

Bütün Türk ve Türkiye tarihi, tarih ilminin son sözü olarak ancak bu eserde mevcuttur.

288 sayfa metin, 16 sayfa tifdruk baskı resim, haritalar, listeler ve bibliyografya ile her cilt karton ciltli 7,5 liradır.

Genel Dağıtım: Bateş Bayilik Teşkilâtı - Cağaloğlu - İstanbul

H. T. M. 11